

T.C

MALTEPE ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**ULUSLARARASI İLİŞKİLER VE AVRUPA BİRLİĞİ ANABİLİM
DALI**

SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER BÖLÜMÜ

**“ADALET VE KALKINMA PARTİSİ’NİN
(AK PARTİ) MİLLİYETÇİLİK ANLAYIŞI”**

TEZİ HAZIRLAYAN: EYÜP OSMANOĞLU

141145106

**TEZ DANIŞMANI: YRD. DOÇ. DR. NESLİŞAH LEMAN
BAŞARAN**

İSTANBUL-2017

T.C. Maltepe Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

01.02.2017 tarihinde tezinin savunmasını yapan Eyüp OSMANOĞLU'na ait "Adalet ve Kalkınma Partisi'nin (AK PARTİ) Milliyetçilik Anlayışı" başlıklı çalışma, Jürimiz Tarafından Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Tezli Yüksek Lisans Programında Yüksek Lisans Tezi Olarak Oy Birliği/Oy Çokluğuyla Kabul Edilmiştir.

Yrd. Doç. Dr. Neslişah Leman BAŞARAN
Başkan Danışman

Yrd. Doç. Dr. Cangül ÖRNEK
(Üye)

Yrd. Doç. Dr. Yusuf Ziya BÖLÜKBAŞI
(Üye)

YEMİN METNİ

...../...../20....

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum "AK PARTİNİN MÜLTYETCİLİK ANLAYIŞI" adlı çalışmanın, proje safhasından sonuçlanmasına kadar olan bütün süreçlerinde bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın tarafımda yazıldığını ve yararlandığım bütün eserlerin "Kaynakça"da gösterilenlerden oluştuğunu, "Kaynakça"da yer alan bu eserlerden metin içinde atfı yaparak yararlanmış olduğumu belirtir ve onurumla doğrularım.

Öğrenci Numarası
Adı-Soyadı
İmza

Fejup OSMANOĞLU
İmza
141145106

ÖZET

ADALET ve KALKINMA PARTİSİ'NİN MİLLİYETÇİLİK ANLAYIŞI

Danışman: Yar. Doç. Dr. Neslişah Leman BAŞARAN

Milliyetçilik üzerine bir çok çalışma bulunsa da milliyetçiliğin dinamiklerine ve tanımına yönelik ortak bir literatür sağlanabilmiş değildir. 'Millet' ve 'Milliyetçilik' iç içe geçmiş birbirlerini tamamlayan iki kavramdır. Milliyetçilik, bir hissiyat ve davranış biçimi olarak çok eski tarihsel dönemlere kadar geri götürülebilse de, bir ideoloji olarak modernite sonrası ortaya çıkan bir olgudur. Türkiye'de milliyetçilik fikri Kemalist devrimler sonucunda ortaya konulan, tepeden inme (yukarıdan aşağıya) şeklinde adlandırabilecek politikalar sonucunda gelişmiştir. Türkiye'nin milliyetçilik geçmişi incelenecekse Kemalist devrimler iyi anlaşılacak zorundadır. Kemalizm'in asıl hedefi bir ulus kurgulamak ve bu ulusu muasır medeniyetler seviyesine getirmektir. AK Parti milli kimlik inşa etme sürecinde, Osmanlı geçmişine gönderme yapmaktadır. Ve AK Parti'nin inşa etmeye çalıştığı kimlik bünyesinde İslami düşünceleri barındırmaktadır. AK Partinin milliyetçilik anlayışı İslami temelli bir kültürel milliyetçilik olarak da tanımlanabilir. AK Parti bir siyasal parti olarak, kuruluş tüzüğünde ve parti programlarında kendisini milliyetçi bir parti olarak tanımlamamaktadır. Bu nedenle AK Parti'nin milliyetçiliği hakkında pek az eser ortaya konulmuştur. Konumuz dahilinde AK Parti'nin dini temelli bir milliyetçilik anlayışının bulunduğu iddia edilmektedir. Din ve milliyetçilik iç içe geçmiş iki süreçtir. AK Parti dini düşüncelerinin zaman zaman milliyetçilik eli ile uygulama alanı bulmasını sağlamaktadır. AK Parti'nin milliyetçiliği, aynı zamanda modern anlamda milliyetçilik anlayışını oluşturan unsurları da içerisinde barındırmaktadır. Örnek olarak; bir milli kimlik inşası, ortak tarih anlayışı kurmak ve ortak tarihsel milli çıkar anlayışını ortaya koymak verilebilir.

ABSTRACT

NATIONALISM UNDERSTANDING OF JUSTICE AND DEVELOPMENT PARTY

Advisor: Yar. Doç. Dr. Neslişah Leman Başaran

Although there are many studies on nationalism, a common literature on the dynamics and definition of nationalism can not be obtained. 'Millet' and 'Nationalism' are two concepts complementing each other. Nationalism is a phenomenon that emerges as an ideology after modernity, although it may be taken back to the very old historical periods as a form of feeling and behavior. The nation of nationalism in Turkey has evolved as a result of policies that can be termed Kemalist revolutions, from top to bottom (from top to bottom). Kemalist revolutions have to be understood if the history of Turkey's nationalism is examined. The main goal of Kemalism is to build a nation and bring this nation to the level of contemporary civilizations. The AK Party refers to the Ottoman past in the process of building national identity. And the identity the AK Party is trying to build contains Islamic ideas in its own right. The AK Party's understanding of nationalism can also be described as an Islamic cultural nationalism. The AK Party, as a political party, does not define itself as a nationalist party in its constitution and party programs. For this reason, very little work has been put forward about the AK Party's nationalism. It is claimed that the AK Party has a religious-based nationalism within its position. Religion and nationalism are two intertwined processes. The AK Party ensures that religious thoughts sometimes find the field of application of nationalism by hand. The AK Party's nationalism, at the same time, incorporates elements that constitute nationalism in a modern sense. For example; Constructing a national identity, establishing a common understanding of history, and revealing a common historical national interest.

İÇİNDEKİLER:

GİRİŞ: 9

1.BÖLÜM

BİR İDEOLOJİ OLARAK MİLLİYETÇİLİK

1.1 Millet ve Milliyetçilik Düşüncesi	13
1.2 Milliyetçiliğin Ortaya Çıkışına Yönelik Temel Düşünceler	19
1.2.1 İlkçi Yaklaşım	20
1.2.2 Etno-Sembolcü Yaklaşım	22
1.2.3 Modernist Yaklaşım	23
1.3 Milliyetçilik Hakkında Çeşitli Düşünceler	23

2. BÖLÜM

TÜRKİYE'DE MİLLİYETÇİLİK ANLAYIŞI

2.1 Türkiye'de Milliyetçiliğin Kökenleri	37
2.2 Milliyetçilik Ve Türk Milliyetçiliği	39
2.3 Milleti Oluşturmaya Yönelik Dil Politikaları	42
2.3.1 Alfabe Devrimi	43
2.3.2 Vatandaş, Türkçe Konuş!	45
2.3.3 Güneş Dil Teorisi	46
2.3.4 İbadet Dilinin Türkçeleştirilmesi	47

2.4 Resmi Tarih Tezinin Oluşumuna Yönelik Çalışmalar 49

2.5 Millet Oluşumunda Dinin Etkisi Ve Milleti İnşa Etmede Etkili Olan 53

Söylemler

3.BÖLÜM

ADALET ve KALKINMA PARTİSİ’NİN MİLLİYETÇİLİK ANLAYIŞINA GİDEN TARİHSEL SÜREÇ

3.1 Adalet Ve Kalkınma Partisine Giden Tarihsel Süreç: “Merkez Sağ” Siyasal Anlayışı Ve Milli Görüş Hareketi 56

3.1.1 Demokrat Parti- Adnan Menderes 57

3.1.2 Anap-Turgut Özal 61

3.1.3 Necmettin Erbakan - Milli Görüş 62

3.2 Bir Türk-İslam Düşünürü Olarak Necip Fazıl Kısakürek 68

3.3 Kemalist Milliyetçiliğin Ötekisi Olarak Mehmet Akif Ersoy 70

4.BÖLÜM

ADALET ve KALKINMA PARTİSİ’NİN MİLLİYETÇİLİK ANLAYIŞI

4.1 Adalet ve Kalkınma Partisi’nin İslami Muhafazakar Milliyetçilik Anlayışı 73

5.BÖLÜM

ADALET ve KALKINMA PARTİSİ’NİN MİLLİYETÇİLİK ANLAYIŞININ UNSURLARI

5.1 Din – Milliyetçilik İlişkisi Ve Ak Parti’nin Milliyetçilik Anlayışının 86

Dini Boyutu

5.2 Ak Parti'nin Milliyetçilik Anlayışının Etnik Boyutu	90
5.2.1 Ak Parti'nin Milliyetçilik Anlayışında Kürt Meselesi	92
5.3 Ak Parti'nin Milliyetçilik Anlayışında Toprak Unsuru Ve Coğrafya	97
5.4 Ak Parti'nin Milliyetçilik Anlayışında Hizmet Milliyetçiliği Söylemi	102
5.5 Ak Parti'nin Milli Tarih Anlayışı Ve Cumhuriyet Dönemi Tarih	105
Anlayışı ile Farkları	
5.5.1 İstanbul'un Fethi Kutlamaları -Osmanlı'nın 'Şanlı' Dönemlerine	
Yapılan Gönderme	106
5.5.2 Tarihsel Süreçlerin Ve Zaferlerin Yorumlanması	108
5.6: Ak Parti'nin Milliyetçilik Anlayışında Semboller	111
5.6.1 Bayrak Romantizasyonu	111
SONUÇ ve DEĞERLENDİRME	113

KISALTMALAR

AK Parti.	: Adalet ve Kalkınma Partisi
ANAP.	: Anavatan Partisi
CHP.	: Cumhuriyet Halk Partisi
CHF.	: Cumhuriyet Halk Fırkası
DP.	: Demokrat Parti
MGH.	: Milli Görüş Hareketi
MNP.	: Milli Nizam Partisi
MSP.	: Milli Selamet Partisi
TOBB.	: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği

GİRİŞ:

Bir ideoloji olarak milliyetçilik bünyesinde farklı dinamikleri ve süreçleri barındırmaktadır. Milliyetçilik anlayışı toplumların kültürel, siyasal ve toplumsal yapılarında göre farklılık gösterebilmektedir. Milliyetçi ideolojilere genel olarak bakacak olursak, ortak payda olarak bir ulus/millet oluşumundan söz edebilmemiz imkânlar dâhilinde görünmektedir.

Milliyetçilik Fransız Devrimi'nin getirmiş olduğu özgürlükçü akımlar, merkezi devletlerin kurulması, sanayileşme vb. modern döneme ait süreçlerle birlikte ortaya çıkmıştır. Bu görüşün temelini modernist kuram oluşturur. Bu kuram temel olarak milletlerden önce milliyetçiliğin bulunduğunu ve milliyetçiliğin milletleri oluşturduğunu düşünmektedir. Mevcut çalışma AK Parti'nin milliyetçilik anlayışını modernist kuram çerçevesinde değerlendirmiştir ve milliyetçiliği modern bir olgu olarak görmektedir. Kesin ve ortak kabul gören bir milliyetçilik tanımı imkanlar dahilinde görülmemektedir. Dünya genelinde bir çok farklı milliyetçilik anlayışlarının ortaya çıktığı ve aynı toplumda dahi birçok milliyetçilik anlayışının bulunduğu görülmektedir. Millet sözcüğü Arapça bir sözcük olup ilk ortaya çıktığında Müslüman olmayan toplulukları karşılaması bağlamında kullanılmıştır. Modern anlamda millet ise belirli toprak parçası içerisinde yaşayan homojen bir topluluğu anlatmak bağlamında kullanılır. Millet ve milliyetçilik birbirini tamamlayan ve iç içe geçmiş iki kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Millet olmanın önemli özelliklerinden birisi ortak geçmişe sahip olma ve ortak geleceği paylaşma arzusudur. Millet oluşumunu sağlayan unsurlar genel olarak ifade edilecek olursa şu şekildedir; dil, toprak parçası ve sınırlar, ortak tarih ve din. Mevcut çalışmada AK Parti'nin milliyetçilik anlayışı bu unsurlar çerçevesinde değerlendirilmiş ve milliyetçilik anlayışı ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Mevcut çalışma ilk olarak milliyetçilik konusuna genel bir bakış açısı sunmuştur. Mevcut çalışmada ikinci olarak Türkiye'de milliyetçiliğin ortaya çıkışına bakılacak olursa; Türk milliyetçiliğinin ilk olarak ittihat ve terakki dönemine kadar götürülebildiği ve 19.yüzyılın ikinci yarısında dil ve edebiyat alanında ortaya çıktığı

görülmektedir. Türkiye’de milliyetçiliğin öncüleri olarak Kırım-Kazan kökenli aydınlar görülmektedir. Yusuf Akçura ortaya koymuş olduğu ‘*Üç Tarz-ı Siyaset*’ adlı eseriyle siyasal milliyetçilik fikrinin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Türk milliyetçiliğinin oluşumunda Türkçülük fikrinin öncülüğünü yapan Ziya Gökalp’in de önemli katkıları olmuştur. Mevcut çalışmada modern Türk ulus oluşturma projesi Kemalist milliyetçilik anlayışı olarak değerlendirilmektedir. Kemalist milliyetçilik anlayışı ise Cumhuriyet döneminin resmi ideolojisi olarak geliştirilmiştir.

Türkiye ‘de erken Cumhuriyet döneminde milli devlet oluşumu, M. Kemal Atatürk’ün şahsiyetinde birleşen Kemalist ideolojinin hâkim ideoloji olarak ortaya çıkması ve ideolojinin Cumhuriyet Halk Fırkası (CHF) ismiyle ülke yönetiminde karar alma mekanizmasının tek sahibi olması sayesinde temelleri atılmıştır denilebilir. Kemalizm, M.Kemal Atatürk’ün gerçekleştirdiği devrimlerin ve uygulamaların ana ilham kaynağıdır. Türkiye’nin ulus devlet haline gelebilmesi, Kemalist devrimlerin başarılı olması sonucunda gerçekleşmiştir. Atatürk, milli devrimini gerçekleştirirken ana ideolojilerinden birisi de milliyetçiliktir. Batı’ya uyum sağlamak ve çağdaş medeniyetler seviyesini yakalamak yolunda milliyetçilik fikrinin önemli bir işlevi vardır. Cumhuriyet döneminin resmi ideolojisi olarak ortaya konulan Türk Milliyetçiliği, etnik bir milliyetçilik projesi olmaktan çok modern batı uygarlığına uyum sağlamak iddiasını taşıyan bir kültürel dönüşüm hareketi olarak ortaya çıkmıştır. Mevcut çalışmanın ikinci bölümünde Türk uluslaşma sürecine baktığımızda ortak dil, eğitim ve ulusal tarih ulusun temellerinin atılmasında önemli bir yer tuttuğunu görmekteyiz.

Türkiye’de milliyetçilik denilince akla Kemalist İdeolojinin çerçevesini çizip sınırlarını belirlediği Kemalist Milliyetçilik Anlayışı ve hakim millet rolünü Türklerin üstlendiği ulus devlet temelli bir milliyetçilik gelmektedir. Bu hâkim algının arkasında kalan diğer milliyetçi fikirler görmezden gelinip, yok durumunda kalabilmektedirler. Fakat milliyetçilik sınırları muğlak bir ideolojidir. Bu anlamda AK Parti’nin milliyetçilik anlayışı yeni bir tasavvur getirmesi nedeniyle hakim milliyetçilik anlayışına göre farklılık arz ediyor diyebiliriz. Bu farklılık çeşitli dinamikleriyle detaylı olarak incelenmeye değer durmaktadır. Osmanlı geçmişine yaptığı gönderme ve inşa etmeye çalıştığı kimlik bünyesinde İslami referansları da barındırmaktadır.

AK Parti bağlamında birçok çalışma yapılmasına rağmen, çalışmaların milliyetçilik yönü eksik kalmış ve bu alanda yeterince çalışma yapılmamıştır. Bunun bir diğer sebebi ise kanaatimizce hâkim milliyetçilik anlayışının gölgesinde ikincil planda kalmasıdır. AK Parti Türk etnisiteli hakim milli kimlik yerine İslami temelli bir milli kimlik inşa etmek istemesi, Kemalist tarih anlayışı yerine, kökü Osmanlı dönemlerinde bulunan bir tarih anlayışını getirmesi ve milliyetçiliğin temel şartlarından olan milli çıkar nosyonunu oluşturan ‘Büyük Türkiye’ idealini ortaya koymasından dolayı modern milliyetçiliğin unsurlarını milliyetçilik anlayışında barındırmaktadır.

Tezde benimsenen Milliyetçilik Kuramı “Modernist Kuramdır”. Bu bağlamda Modern Milliyetçi Kuramcılar, Milletlerin ortaya çıkışını modern dönemlerde gerçekleşen olaylar olarak görüp, modern bir olgu olduğu tezini savunurlar. Modernistlere göre devlet milleti kurar, millet devleti değil. Devlet eliyle bir millet inşası söz konusudur. Konumuz özelinde bu bilimsel yaklaşımı temel alıp belirli bir çerçeve oluşturulmaya çalışılacaktır. AK Parti’nin nasıl bir millet inşası tahayyül ettiği ve modern yaklaşıma uygun olarak; önce devlet yönetiminde söz sahibi olup, egemen güç haline geldikten sonra mı inşa sürecine başladığı ve Türk etnik kimliğinin hakim durumda olduğu milliyetçilik anlayışı ile arasındaki farklar cevaplanması gereken sorular olarak karşımızda durmaktadır. Mevcut çalışma beş bölümden oluşmaktadır. Mevcut çalışmada ilk olarak teorik kısmı oluşturan Milliyetçilik ideolojisi ve Milliyetçilik kuramları başlıkları anlamlandırılmaya çalışılacaktır. Daha sonradan ise ikinci bölüm olarak yine teorik kısmı oluşturan Türkiye’deki Milliyetçilik algısına değinilecektir. Üçüncü bölüm olarak ise Türkiye’deki milliyetçilik anlayışının oluşma aşamaları ortaya konulup bu anlayışın tarihsel süreçteki gelişimi ve değişimi incelemeye konu edilecektir. AK Parti’nin milliyetçilik anlayışına kadar gelişen tarihsel süreçte; AK Parti’nin fikri altyapısını oluşturan milli görüş geleneğinin milliyetçilik algısı ve genel olarak merkez sağın milliyetçilik anlayışı incelenecektir. Mevcut çalışmanın çıkış noktasını oluşturan AK Parti’nin milliyetçilik anlayışı ise dördüncü bölümde incelenecektir. Beşinci bölüm olarak ise AK Parti’nin milliyetçilik anlayışını oluşturan temel unsurlar (din, etnik kimlik, toprak unsuru, tarih unsuru) incelenecek ve lider kadroların söylemsel düzeydeki açıklamalarına da yer verilerek AK Parti’nin milliyetçilik anlayışına dair çıkarımlarda bulunulmaya çalışılacaktır. Mevcut çalışma AK Parti’nin milliyetçilik

anlayışını belirli dönemler arasında incelemektedir, bu anlamda değişen konjonktürel gelişmelerle birlikte AK Parti'nin milliyetçilik anlayışı yeni boyutlar kazanabilmektedir.

Mevcut çalışmanın oluşum aşamasında birçok makale ve kitap'tan yararlanılmıştır. Cenk Saraçoğlu'nun "AKP, Milliyetçilik ve Dış Politika: Bir Milliyetçilik Olarak Stratejik Derinlik" makalesi ve Yusuf Ziya Bölükbaşı'nın "Dış Politika Yapım Sürecinde Milliyetçiliğin Rolü: Ak Parti Örneği" adlı doktora tezi, Buke Koyuncunun "Benim Milletim" adlı kitabı, H. Bahadır Türk'ün "Muktedir" adlı kitabı mevcut çalışma için önemli kaynaklar olarak sıralanabilir. Mevcut çalışma AK Parti'nin milliyetçilik anlayışına genel bir bakış olarak görülebilir.

BİRİNCİ BÖLÜM: BİR İDEOLOJİ OLARAK MİLLİYETÇİLİK

1.1.Millet ve Milliyetçilik Düşüncesi

Milliyetçilik nedir? sorusunun cevabını kısa bir tanım ile vermek, milliyetçilik düşüncesinin barındırdığı muhtevayı göz ardı etmek manasına gelecektir. Kaldı ki sosyal bilimlerde mümkün olduğunca kısa tanım yapmaktan ziyade, söz konusu durumu anlamamıza yardımcı olacak kaynakları derinlemesine incelemek, tez ve antitezleri inceledikten sonra ortaya bir sentez koymak daha makul olacaktır.

Milliyetçilik düşüncesinin kökenlerini on sekizinci yüzyıl sonlarına, Herder ve Fichte'ye, hatta kimi yazarlara göre Kant ve Rousseau'ya kadar götürmek mümkün. (Özkırımlı, 2013,12) Geç olarak sayılabilecek bir tarihte inceleme alanı olarak ortaya çıkması milliyetçilik düşüncesinin önemini azaltmamaktadır. Milliyetçilik düşüncesi çeşitli kuramlarla açıklanmaya çalışılmıştır. Yazarlar ortaya koydukları düşüncelerle milliyetçiliğin açıklanmasına yönelik detaylı bir analiz yapmışlardır. Milliyetçilik üzerine birçok farklı görüş koyup muhtevasını farklı dinamiklerle açıklamaya çalışsalar da hepsinin vardığı ortak nokta milliyetçiliğin gerek dinamikleri gerekse de tarihsel süreçte ortaya çıkan sonuçları itibariyle araştırılmaya değer önemli bir düşünce olduğudur. İkinci Dünya Savaşı sonrasında, bağımsızlaşan eski sömürgelerin ulus olma sürecindeki sorunları ele alan sosyologlar ve siyaset bilimciler milliyetçilikle ilgilenmişlerdir, yaklaşımlarında milliyetçilik fikri sadece az gelişmiş, üçüncü dünya diye tabir edilen modernleşme süreçlerine ayak uyduramamış coğrafyalara ait bir ideoloji olarak görülmektedir. (Örs, 2014, 311) Bu yaklaşım milliyetçiliğin dinamiklerini göz ardı ederek, milliyetçiliği sadece bölgesel olarak sınırlandırmaktadır. Milliyetçilik üzerine bir çok çalışma bulunsa da milliyetçiliğin dinamiklerine ve tanımına yönelik ortak bir literatür sağlanabilmiş değildir. Milliyetçiliklerin özellikleri, içerisinde doğduğu toplumlara göre farklılıklar göstermektedir. Milliyetçilik dünya üzerindeki birçok topluluk da farklı şekillerde ortaya çıkmış ve toplumun siyasal, kültürel ve tarihi özelliklerine göre şekil almıştır. Bu manada bir çok farklı milliyetçilik anlayışlarının ortaya çıktığı ve aynı toplumda

dahi birçok milliyetçilik anlayışının bulunduğu görülmektedir. Milliyetçilik bir ideoloji olarak kabul edilecek olursa teorik yanı zayıf, ancak siyasal bir pratik olarak oldukça etkili bir hareket olduğu söylenebilir. (Örs,2014,309) Etkili bir siyasal harekettir; çünkü milliyetçiliğin etkileşim alanı o kadar derinlemesine fazladır ki birçok imparatorluklar bu akımın etkisine kapılmış, siyasal yapısı tamamıyla değişmiştir. Birçok devlet milliyetçilik akımının etkisiyle üstün bir ırk olduğunu düşünmüş ve dünya üzerinde belli bölgelerde hak iddia ederek çeşitli savaşların çıkmasına neden olmuşlardır. Milliyetçiliğin bir diğer önemli özelliği ise, eski toplumsallığın kabul edilmiş dilini, ifadesini, değerlerini yeniden harekete geçirerek, yeniden üreterek yeni bir toplumsallığın oluşmasına katkı sağlamasıdır. Bu yeniden dönüşüm süreci bizi milliyetçilik için sıkça kullanılan “Janus Heykeli” benzetmesine götürür. Janus heykelinin bir yüzü geriye, diğer bir yüzü ise ileriye bakmaktadır. Milliyetçilik de Janus Heykeli’ne benzetilir çünkü geçmiş ile olan bağlantısını hiç koparmaz ve bu bağlantı gelecek için önemli bir dönüşüm malzemesi içermektedir. Milliyetçiliğin kapsadığı, etki alanına aldığı, çekim sahasına soktuğu bireylerin anlam dünyasını rahatlaması da bu özelliğinden kaynaklanmaktadır. (Örs,2014,318) Milliyetçilik genelde modern bir olgu olarak kabul edilmektedir.

Milliyetçiliğin ilk ne zaman ve nerede ortaya çıktığına dair yapılan milliyetçilik çalışmalarında farklı görüşler ortaya konmaktadır. Milliyetçiliğin ilk kez Fransız Devrimi ile birlikte ortaya çıktığını savununlar ağırlıklıdır fakat milliyetçi tasarımların, köken anlamında Avrupalı olmakla birlikte, Amerikalılar da doğmuş ‘criollo’ların deneyimleriyle ortaya çıktığını savunan görüşler de mevcuttur. (Örs,2014,329) Bu görüşün sahibi ise Benedict Anderson’ dur. Anderson ‘Hayali Cemaatler’ adlı kitabında ‘criolla’ örneğine değinmektedir. Temel dayanağı olarak Aydınlanma Dönemi, Sanayi Devrimi ve Fransız Devrimi sonucunda ortaya çıkan zamana yani modern dönem diye tabir ettiğimiz döneme atıfta bulunulur. Bu süreçler Avrupa’nın ve tüm Dünya’nın sosyal, ekonomik, siyasal vb. dinamiklerini önemli derecede değiştirmiş ve modern dönem sayılabilecek süreçle milliyetçilik fikrinin oluşmasına temel sağlamıştır. Milliyetçilik gibi kolektif ideolojiler sanayi toplumuna geçiş sürecinin doğurduğu sıkıntıları ve acıları azaltabilir, istikrar ve bütünleşmenin sağlanmasına katkıda bulunabilir. (Güriz, 2014) Bu katkıyla beraber milliyetçiliğin Avrupa’da hızlı bir şekilde yayıldığı söylenebilir. Halk sıkıntılı süreçte bir dayanak noktası aramış ve bunu da milliyetçilikte bulmuştur denilebilir.

Milliyetçilik düşüncesi her toplumda farklı şekillerde tezahür etmiştir. Kendi başına var olan, sabit, evrensel nitelikli milliyetçi ilkelerden bahsetmek mümkün görünmemektedir. (Örs, 2014, 310) Milliyetçi fikirler ve uygulamadaki oluşum süreçleri toplumların öznel yapılarına göre farklı şekillerde tezahür etmektedir. Ve bu özelliğin ortaya çıkardığı sonuçlar toplumların tarihsel, ekonomik, siyasal koşullarına göre farklı sonuçlar doğurmuştur. Fransız ihtilali ile birlikte yayıldığı ağırlıklı kabul olan milliyetçilik imparatorlukların dağılmasına ve çeşitli ulus devletlerin kurulmasına fırsat sağlamıştır. Fransız ihtilali egemenlik yetkisini kral'dan alarak halka vermiştir. Halk artık tek egemenlik sahibidir. İhtilalin getirdiği özgürlükçü düşünceler çok uluslu imparatorluklarda da etkisini göstermiş ve her halk 'kendi geleceğini kendi tayin etme' hakkına sahip olduğu fikri ile birlikte bağımsızlık politikaları güderek ayrılıkçı politikalar izlemeye başlamıştır. Kimi ülkeler ise milliyetçilik düşüncesinin etkileri olarak görülebilecek sebeplerle yayılcı politikalar oluşturmuş ve doğal sınırları olarak gördükleri alanlara, topraklara açılmaya başlamışlardır. Bunun neticesinde önem derecesi yüksek savaşlar yaşanmıştır. Alman yayılcılığı da buna örnek olarak gösterilebilir. Hitler önderliğinde Almanya, üstün bir ırk, ulus olduğunu iddia etmektedir ve tüm Avrupa'da onarımı zor savaşlara sebebiyet vermiştir. Hitleri ve Hitler özelinde Almanya'yı bu tür düşüncelere iten ana sebepler nelerdir? Bu sebepler çalışmayı millet ve milliyetçilik kavramlarına götürecektir.

'Millet' ve 'Milliyetçilik' iç içe geçmiş birbirlerini tamamlayan iki kavramdır. Milliyetçilik, bir hissiyat ve davranış biçimi olarak çok eski tarihsel dönemlere kadar geri götürülebilse de, bir ideoloji olarak modernite sonrası ortaya çıkan bir olgudur. Arapça bir sözcük olan 'millet' bugünkü anlamına uzun tarihsel süreçler sonucunda, çeşitli dönüşümler yaşayarak ulaşmıştır. Arapçada millet, "community-communitas" (cemaat-topluluk) anlamını karşılayan bir sözcüğe tekabül etmektedir ve kavramın işaret ettiği topluluğun dinsel bir anlamı bulunmaktadır. Kısacası "millet" kavramı yoğunluklu olarak cemaati anlatır şekilde kullanılmıştır. Cemaatten kasıt ise Müslümanların aksine gayrimüslimlerdir, Müslümanlar için ise "ümme" kavramı tercih edilmektedir. (Örs, 2014, 317) Millet kavramının karşıladığı anlam, tarihsel süreçte önemli dönüşüm yaşamıştır. Millet fikri İngiltere'de ortaya çıkmıştır, ancak millet, siyasal bir hareket olarak düşünülecek olursa kökenleri Fransız Devrimi'nde aranmalıdır. (Örs,2014,330) Türkiye özelinde millet kavramı 19.yüzyıla kadar ırk ve

etnik kimliğe gönderme yapacak şekilde kullanılmamıştır. Türk modernleşmesinde önemli bir yer tutan Tanzimat ile birlikte etnik temelli bir millet anlayışına yavaş yavaş geçilmeye başlanmıştır, temelleri atılmıştır diyebiliriz. Bu dönemler Osmanlı Devleti'nin çözülmeye başladığı, çözülmeye başlamasıyla birlikte eski gücünü kaybettiği dönemlerdir. Çözümü durdurmak için birçok politika geliştirilmeye çalışılmış ve millet yapısı da bu politikaların ortaya koyduğu sonuçlar itibarıyla değişimden nasibini almıştır. Bir anlamda devletin kurtuluşuna çare olarak görülen Osmanlıcılık, İslamcılık ve Türkçülük politikaları milletin anlam dünyasında ve yapısal değişiminde önemli yer tutmaktadır. Osmanlı millet sisteminin, Balkanlar'da ki milliyetçilik hareketleriyle işlemez bir duruma gelmesi neticesinde, Türkçe' deki millet kavramı da bugünkü modern kullanımına yakın bir anlama sahip olmaya başlamıştır. (Örs, 2014, 317)

Millet mi milliyetçiliği oluşturur? Yoksa milliyetçilik düşüncesi mi milleti kurar? Yapılan araştırmalarda önemli bir yer teşkil etmektedir. Milliyetçi tarihçiler, geçmişi tarayarak belirli bir milletin varlığını kanıtlayacak bulguları ortaya çıkarmaya çalışmışlar (ya da yaratmışlar), milli kültürün temel öğelerini, örneğin gelenek ve görenekleri, sembolleri, törenleri keşfetmişlerdi (ya da tasarlamışlardı). (Özkırımlı, 2013, 41) Milli kimliklerin oluşum süreçleri Avrupa'da aşağıdan yukarı yönde sayılabilecek düzeyde gerçekleşirken, diğer bölge ülkelerinde ve üçüncü Dünya ülkelerinde ise yukarıdan aşağı yönlü bir işleyiş de olduğu genel olarak kabul edilmektedir. Bu işleyiş birçok sosyolojik, tarihsel, siyasal vb. birçok dinamiği içerisinde barındırmaktadır. Avrupa'da halkın müdahil olduğu süreçler etrafında oluşan milli kimlik, diğer bölge ülkelerinde ise genelde otorite eliyle oluşturulan ve halka dayatılan milli kimlikler çerçevesinde kendisini göstermektedir. Türkiye örneği bu dayatılan milli kimlik ve milliyetçilik anlayışına örnek olarak gösterilebilir. Mustafa Kemal Atatürk önderliğinde ki Kemalist ideoloji "Türk" kimliğini yeniden tanımlamış ve tüm muhtevası değişmiş, yeni kaynaklarla beslenmiş bir "Türk Ulusu" yaratılmaya çalışılmıştır.

Milliyetçilik hakkında bir değerlendirme yapabilmek açısından bu konuda yazılmış, ortaya konulmuş fikirleri araştırıp, detaylı bir analiz yaptıktan sonra yorumlamaya çalışmak önem arz etmektedir. Zira birçok yazar farklı şekillerde milliyetçilik ve milli kimlik düşüncesini incelemiş ve ortaya kayda değer fikirler çıkmıştır.

‘Millet’ (ulus) inşasını sağlayan dinamiklere değinecek olursak:

Dil: Dil kendini “öteki” kültürlerden farklılaştırmak isteyen ve özgün kimliğini ortaya koymak isteyen milletler için, çok önemli bir göreve sahiptir. Çünkü ulusal (milli) diller, hem milli kültürlerin oluşturulmasında, hem de kuşaktan kuşağa devredilmesinde birincil bir işlev görürken, milli farklılıkları da yansıtan en iyi araçlardır. (Sadoğlu, 2010, 26) Dilin ‘öteki’ oluşturma konusundaki rolüne değinmişken, milliyetçilik ve milli kimliklerin oluşumunda, gelişiminde ki rolüne de kısaca değinmek yararlı olacaktır. Dil insanlar arasındaki temel iletişimi sağlama unsurunun yanı sıra, bir düşündürme aracıdır. Bir dil, geçerli olduğu dil topluluğu arasında iletişimi sağlaması ile birlikte o topluluğun dünyaya bakışının ve o bakış üzerinden dünyayı anlamlandırmasının ortak bir biçimidir. Bir dilin kapsadığı alan ne kadar büyük olursa bireyin kendini ait hissedeceği topluluk da o kadar büyük olacaktır. (Sadoğlu, 2010, 26)

Dilin kapsadığı alanın geniş olması, söz konusu milletin de gelişmişlik düzeyi ile alakalı çıktılara ulaşılmasına vesile olacaktır. Zamanında ‘üzerinde güneş batmayan’ ülke diye tabir edilen İngiltere’nin, dünyanın çoğu bölgesine dilini pazarladığı söylenebilir. Zamanla oluşan süreçle İngiltere, dilini evrensel olarak geçerli, kabul edilen bir düzeye getirmiştir. Bunun İngiltere’ye siyasal, ekonomik, kültürel birçok faydası mevcuttur. Hayes ulusal kimliğin oluşumunda dilin önemine yer vermiştir. Hayes’e göre ulus olmanın en temel şartı müşterek bir dildir. Ona göre bir ulusun geçmişi ile geleceği arasında bağ kuran, düzyazı ve şiirdeki kullanımıyla ulusun üyelerini duyguda ve düşüncede bir yapan dil; “zengin olsun fakir olsun, iyi olsun kötü olsun, zeki olsun aptal olsun, bir ülkedeki tüm kişilerin ortaklaştığı ve diğer kişilerden ayrıştığı tek şeydir.” (Sadoğlu, 2010, 28) Dil aynı zamanda kültürün, milli kültürün taşıyıcılığını yapmaktadır. Ortaya konulan eserler ile bugün yarına taşınır ve geçmişe dönük kültürel durum, hali hazırda taze tutulur. Dil milli kimliği dönüştürme konusunda da önemlidir. Milli kimlik, dil aracılığıyla iktidarlar tarafından dönüşüme uğratılabilir. Türk ulusçuluğunun oluşumunda dil, bu örneğe uygun düşmektedir. Kemalizm önderliğinde dilin milli kimliği dönüştürücü özelliğinden yeterince yararlanılmıştır. Özellikle Latin alfabesine geçişle beraber, milli kimliğin yapısı önemli bir dönüşüme uğratılmıştır. Bu geçişin ana amacı, İslami ve Osmanlı kimlikle olan bağların tamamen kesilmesi ve Batı ile olan bağlantı kurmaya çalışarak ilişkilerin güçlendirilmesine yöneliktir. Zaten Kemalist ideolojinin ve ortaya koyduğu

programların da ana amaç noktalarından birisi de, muasır medeniyet olarak görülen Batı ile bütünleşmekti.

Toprak Parçası ve Sınırlar:

Milletlerin var olabilmesini mümkün kılan en önemli dinamiklerden birisi de, üzerinde egemenlik kurabileceği ve geleceğine yön verebileceği toprak parçası ve diğer ülkelerle olan bağlantısını kesen sınırlarının olmasıdır. Bu sınırlar tarihsel süreçle meydana gelen savaşlar vb. durumlarla ortaya çıkmıştır. Sınırlar, milleti oluşturmanın önemli bir ayağı olan ‘öteki’ ni oluşturma fırsatı sunar. Smith’e göre ulusal kimlik ve ulusal karakter belli bir toprak parçasının mitler ve sembollerle yaratılan kolektif algılamalarla yakından ilişkilidir. Burada kolektif algılamalardan kasıt; bir toprak parçasının vatan haline getirilerek, o toplumun kaderine, geleceğine bağlanmasıdır. (Kılıç-Özer,20) Egemenlik alanlarını oluşturan topraklar, tüm toplumlar ve devletler için önemlidir, bu önem kutsiyet derecesine varacak noktalara da gelebilmektedir. Yaşanan dünya savaşlarının büyük bir kısmı devletlerin diğer devletlerin toprakları üzerinde hak iddia etmesi sebebiyle ortaya çıkmıştır.

Ortak Tarih:

Millet olabilmenin ön şartlarından ve önemli şartlarında birisi de, zaferlerle, başarılarla dolu şanlı bir ortak tarihin olması ya da oluşturulmasıdır. Bu tarih oluşturma süreci millet yapıcıları tarafından istenilen şekilde düzenlenebilir ve milleti tanımlamada önemli görevler üstlenir. Millettin bireyleri de bu oluşturulan, genellikle de zaferlerle dolu olan tarihini okur, hisseder ve milliyetçi ruhları günden güne yenilenir.

Din:

Din, ontolojik olarak “inanç” boyutuyla aşkın bir alana denk gelen ve bununla ilgili ritüellerin oluşturduğu, insanın iç dünyası da dâhil olmak üzere bireysel ve toplumsal, kısacası yaşamın her alanını kurallar, yasaklar ve teşvikler ile donatıp, yaşamın sona ermesinden sonra değişen dünyada hayatta iken öğretiye uygun yaşama karşılığında ödül veya ceza ile karşılaşacağını vaaz eden sistematik öğretilerin bütünüdür. Din olgusu, millet ve milliyetçilik tanımlamalarındaki temel aktörlerdendir. Dinlerin ayrıştırıcı doğaları (kendinden olmayana kafir saymaları), ayin biçimleri (homojenleştirmeye yönelik) ve kendi milletleri için ölenleri

kutsallaştırmaları (şehitlik) gibi özellikleri olmasından dolayı milliyetçiliğe içkin bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Dinin aynı zamanda millet ve kimlik tanımlamalarında da sıklıkla başvurulan bir olgu olduğu bilinmektedir. Bazı milletler, tamamen dine uygun bir şekilde tanımlanırken; bazı milletlerin de tanımlanmalarında din önemli bir öğe konumunda bulunmaktadır. (Bölükbaşı, 2016) Din ve milliyetçilik i içe geçmiş iki olgudur. Din milli kimliğin yapısını oluştırmada önemli bir konumda bulunabilirken, milliyetçilikte dini görüşlerin uygulama alanı bulmasında önemli bir işlev görmektedir.

1.2. Milliyetçiliğin Ortaya ıkışına Yönelik Temel Düşünceler:

Milliyetçilik kuramlarının temel çıkış noktası; bugünün milletleriyle geçmişteki toplumsal oluşumların siyasi örgütlenmeleri arasındaki ilişki varlığı ve biçimini araştırmaktır. (Güriz, 2014) Millet ve milliyetçilik modern bir olgu mudur? Milletler mi milliyetçiliği oluşturur? Yoksa milliyetçilikler mi milleti? Bu vb. sorular kuramlarda çeşitli görüşlerle birlikte detaylı bir şekilde araştırılmıştır. Milliyetçilik kuramları üç başlık halinde incelenmiştir; İlki (zc, Primordialist) Yaklaşım, Etno-Sembolcü Yaklaşım ve Modernist Yaklaşım.

İlki yaklaşım, temel olarak milletleri doğal olarak ve eski çağlardan beri var olan yapılar olarak görmektedir. Etno-Sembolcü yaklaşım ise milliyetçiliğin modern bir olgu olduğunu kabul etmekle birlikte ağırlıklı olarak geçmişe dönük etnik kimliğe vurgu yaparlar. Modernist kuram ise, millet ve milliyetçiliğin modern bir olgu olduğunu; Aydınlanma ağı, Sanayi Devrimi, Fransız Devrimi vb. modern süreçlerin ürünü olduğunu düşünür. Milliyetçilik kuramlarını açıklamakla birlikte, çeşitli düşünürlerinde görüşlerine yer vereceğiz. İlk olarak İlki (zc) yaklaşımla başlıyoruz.

1.2.1 İlkçi (Özcü, Primordialist) Yaklaşım

Bu kuramlarla birlikte milliyetçiliğin temel dinamikleri açık bir şekilde ortaya konulmuştur. Aslında ilkçilik bir milliyetçilik kuramı değil; daha çok bir bakış açısı. Buna göre terim, kabaca, milletleri doğal ya da eski çağlardan beri var olan yapılar olan görenleri nitelemek için kullanılıyor. (Özkırımlı, 2013, 79) Bu yaklaşıma göre milletler ilk yaratılıştan beri vardır ve günümüze kadar da varlıklarını devam ettirmektedirler. İlkçi (Primordialist) kelimesini ilk kullanan kişinin Edward Shils olduğu düşünülmektedir. İlkçilik terimi benzer düşünceleri paylaşan kişilerin oluşturduğu düşünceleri kapsayan bir kavram olarak ortaya konmaktadır. İlkçilik hakkındaki tüm ortaya koyulan fikirler aynı, türdeş değildir. İlkçilik yaklaşımını benimseyen araştırmacılar da üç ayrı bakış açısı ortaya konulabilir. Bunlara ‘doğalcı’, ‘biyolojik’, ve ‘kültürel’ isimleri verilebilir.

Doğalcı ilkçilik adı verilen birinci bakış açısı, ilkçilik fikrinin en aşırı versiyonu sayılabilir. Bu görüşe göre etnik kimliğimiz, en temel özelliklerimiz olan konuşma yeteneğimiz, koku alma özelliğimiz, görme yetilerimiz ve cinsiyet özelliğimiz kadar doğal bir parçamızdır. Bu bakış açısına göre, etnik kimliğimiz etnik topluluğumuza göre öncelerden belirlenmiştir. Bu bakış açısı görüldüğü üzere, aşırı uç düşünceler içermektedir. Milletlerin oluşum süreçlerini tamamen göz ardı ederek, bir anlamda kolaylığa kaçmaktadır. Modern dönemde bu uç düşünceyi savunan düşünür sayısı pek azdır. Anthony Smith, doğalcı görüş içerisinde farklı bir bakış açısı geliştirmiştir. Smith, bu bakış açısına ‘eskilcilik’ adını vermiştir. Eskilcilik bakış açısı, milletlerin eski çağlardan beri var olduklarını kabul etmektedir, fakat milletlerin doğal birer yapı olduklarını kabul etmemektedir. Smith, eskilcilik kavramı ile milletlerin eski zamanlardan beri var olduğunu ve tarihsel süreçten bugünlere ‘özünü kaybetmeden’ geldiğini anlatmaya çalışmıştır. Bu görüşe göre milletlere çok eski zamanlarda bile orta çağda, antik çağ da dahi rastlamak mümkündür. Tarihsel süreçte değişen tek şey milletlerin aldığı biçimdir, ‘öz’ aynı kalmaktadır. Milletlerin temel özelliklerinin değişen zamanla dahi dönüşüme uğramayacağını düşünmektedir. Milletlerin hayatlarında kötü dönemler olabileceğini kabul etmektedirler. Fakat milli bilincin zarara uğramayacağını düşünmektedirler ve bu kötü, talihsiz durumlarda yapılması gereken tek şeyin milliyetçilik ateşinin yeniden yakılması olduğunu

düşünürler. Eskilci araştırmacıların milletlerin doğuşuna yönelik yaptıkları çalışmalar ve doğuş tarihine yönelik ortaya koydukları fikirler farklılıklar içermektedir. Ama ortak oldukları nokta milletin ve milliyetçiliğin kökenlerinin, doğuşunun eski zamanlara dayandığıdır. (Özkırımlı, 2013, 85)

Biyolojik ilkçilik adı verilen bakış açısına göre etnik bağılıkların kökenleri genetik özelliklerde aranmaktadır. Sosyo-Biyolojik yaklaşımın en önemli temsilcisi Pierre van den Berghe'dir. Berghe' ye göre etnik topluluklar ailelerin uzantılarıdır; daha ileri düzey almış hali 'süper aileler' dir. (Özkırımlı, 2013, 88)

Kültürel ilkçilik bakış açısının önde gelen düşünürleri Eller ve Coughlan bu ilkçilik türünün üç temel özelliği olduğunu düşünürler:

- 1) İlk olma niteliğini taşıyan birincil bağılıklar 'verili' dir, her şeyden önce vardılar ve hiçbir şeyden türememişlerdir.
- 2) İlk olma niteliği taşıyan duyguların anlatılması ve bu duyguların kelimelerle anlatılması mümkün değildir; ama zorlayıcı özellikleri vardır. Yani bir topluluğa bağlı olan kimseler zorunlu olarak, o topluluğun alışkanlıklarına bağılılık duymaktadır.
- 3) İlkçi bağılılık duygusu özünde duygu ve heyecan içermektedir. Kişiler çıkarlar bu hislerde, duygularda gözetilmemektedir. (Özkırımlı, 2013, 89)

İlkçilik yaklaşımı ortaya koyduğu millet ve milliyetçilik düşüncesi ile pek gerçekçi ve makul görünmemektedir. Özellikle milletlerin doğal yapılar olduğunu ortaya koyması, milletlerin oluşum süreçlerini ve tarihsel süreci göz ardı ederek kolaycılığa kaçmaktadır. Milletler ilkçi düşünürlerin ortaya koyduğu gibi 'verili' yapılar değildir. Milletler, tarihsel süreçte dönüşüm yaşayan toplumsal düzen gibi dönüşüme ve değişime uğrayarak yeni hüviyetlere bürünürler. Bu yeni büründükleri yapı toplumların yapılarına göre farklılıklar arz edebilmektedir. Fakat milletlerin bir dönüşüm yaşadıkları kesindir. Bu etnik kimlik de ve milletlerin yapısında meydana gelen değişim; sosyal, siyasal, ekonomik, kültürel vb. süreçlerle ve mevcut iktidar, otorite ile gerçekleşmektedir. Günümüzde ilkçi bakış açısı geçerliliğini büyük ölçüde yitirmiştir ve bu düşünceyi savunan düşünür sayısı da pek azdır.

1.2.2 Etno- Sembolcü Yaklaşım

Etno- Sembolcü yaklaşım; modernistlerin uzun yıllar süren hegemonyasına karşı bir tepki olarak ortaya çıkmış ve temel önermelerini Modernizm eleştirisi üzerinden ortaya koymuştur. Etno- Sembolcü terimi, milliyetçilik literatüründe etnik geçmişe, kültüre ağırlık veren düşünürleri karşılamak üzere kullanılmaktadır. Etno- Sembolcülere göre milletlerin gelişim süreci geniş bir tarihsel süreçte ele alınmalıdır. Çünkü modern dönemde ortaya çıkan milletleri etnik kimlikleri dikkate almadan düşünmek mümkün değildir. Bugünün modern milletleri, eski çağların etnik kimliklerinin devamı niteliğindedir. Etnik kimlikler çok dayanıklı yapılardır; tarihin kurmuş olduğu tüm tuzaklara karşı 'öz' ünü kaybetmez ve yüzyıllar boyunca devam ettirirler. (Özkırımlı, 2013, 204)

Etno- Sembolcüler milletlerin oluşumunu modern bir olgu olarak görmelerine rağmen, modernistler tarafından ilkçi ve özcü olarak görülmektedir. Fakat Etno-sembolcüler şu durumları açıklayarak önemli bir duruma gelmişlerdir:

1- Hangi halkların yeterli koşullar olduğunda milliyetçi hareketi başlatabileceğini ve bu milliyetçi hareketin ne şekilde ortaya çıkacağını.

2- Anıların, mitlerin, törelerin ve sembollerin milliyetçiliğin oluşumunda ne tür bir yeri olduğunu.

3- Etno-sembolcü yaklaşımın, milliyetçiliğin nasıl bu kadar geniş halk kitlesine sahip olabildiğini açıklaması.

Smith yukarıda sayılan fikirler itibariyle Etno- sembolcü yaklaşımın avantajlı olduğunu düşünmektedir. (Özkırımlı, 2014, 205)

1.2.3 Modernist Yaklaşım

Milliyetçiliği anlamlandırmaya ve detaylandırmaya çalışan bir diğer yaklaşım ise ‘Modernist Yaklaşım’ dır. Bu yaklaşım milletin ve milliyetçiliğin kökenlerini modern dönemde aramaktadır. Ve dönem olarak da Sanayi Devrimi, kapitalizmin yükselmesi, kentleşmenin artması, Fransız Devrimi gibi yakın dönemin ürünü olan önemli süreçlere atıfta bulunur. Modern yaklaşıma göre milletlerden önce milliyetçilikler vardır. Milliyetçilikler milletleri doğurmuşlardır. Günümüz milliyetçilik anlayışında en çok kabul gören ve ortak görüşü yansıtan milliyetçilik kuramı modernist kuramdır. Modernist kuramın ana hatlarını bu şekilde tanımlayabiliriz. Modernist kuramı analiz etmeye, modernist kurama uygun düşünürlerin görüşleriyle devam ediyoruz.

1.3. Milliyetçilik Hakkında Çeşitli Düşünceler:

‘Bauer’ milliyetçiliği anlamlandırmaya milleti tanımlayarak başlamıştır. Bauer’den aktaran Özkırmılı’ya göre millet bir ‘kader topluluğuydu, kendine özgü bir karakteri ve kültürü vardı. (Özkırmılı, 2013, 53) Bauer milleti; ortak kadere, geleceğe bağlı insanların bir araya getirdiği topluluk olarak görmektedir. Bu görüş bizi milleti oluşturan temel dinamiğe, insanları bir arada yaşamaya iten sebebe ve bir millet olarak nasıl geçmişi ve daha da önemlisi geleceği paylaşma arzusuna sahip olduğuna götürmektedir. Millet olmanın önemli özelliklerinden birisi de ortak geçmişe sahip olma ve ortak geleceği paylaşma arzudur. Çünkü bireyler milletle kendi geleceğini özdeşleştirmiş bir duruma gelecek ve kendi çıkarlarını milletin çıkarlarında bulacaktır. Milli kimlik, bireyin ait olduğu millete göre kendisini tanımlaması olarak anlaşılıyorsa, bu tanımlamada her kolektif kimlikte olduğu gibi iki tane asli unsurundan bahsedilebilir: Biz ve Ötekiler. (Sadoğlu, 2010, 22) Bireylerin, kendisini tanımladığı kimlik ile milleti oluşturan kimliği eş değer kılması sonucunda oluşan “biz” millet olma aşamasında önemli bir dinamiktir. Millet, başkalarıyla farklılaşarak, kendine ait bir şeyler ortaya koyarak millet olur. Bu noktadan sonra dost ve düşman bellidir. Geriye kalan ise, dostun ve düşmanın

muhtevasını belirlemektir. Bu muhteva birçok toplumda farklı şekillerde tezahür etmiştir. Oluşturulan milliyetçilik anlayışları toplumlara göre önemli değişiklikler içermektedir.

Milliyetçilik hakkında görüşlerini ortaya koyan Renan milletlerin ebedi olmadığını, bir başlangıçları olduğu gibi bir sonları da olacağını ileri sürmektedir. Milletleri millet yapan ‘kahramanlıklar ile dolu ortak bir geçmiş, büyük liderler ve gerçek zaferlerdi’. En az bunlar kadar önemli olan başka bir noktaysa, ‘toplu unutuşlar’dı. Milletler, birliklerini sağlamak ve koruyabilmek için yalnızca geçmişlerindeki başarıları hatırlamamalı, kimi kötü anıları da unutmalıydılar. (Özkırımlı, 2013, 56) Renan’ın ‘Toplu Unutuşlar’ olarak nitelediği, geçmiş zamanlarda unutulması gereken kötü anıları unutma olayıdır. Bu unutuş milletin var olma sebeplerinden birisidir. Birçok milletin tarihte unutulması gereken kötü anıları mevcuttur. Bu toplu unutuşlarda ‘milli tarih’ önemli bir yer tutmaktadır. Milli tarih, milleti yüceltmek üzere kurgulanmaktadır. Başarılar ve kahramanlıklarla dolu bir tarihe yer verilir. Geçmiş dönemler ise bu kahramanlıkları ortaya çıkarmak üzere yeniden okunur ve gerçek tarihsel süreç çarpıtılarak yeni bir kurgulama tarih anlayışı ortaya konulur. Bir anlamda milletin algısı yönlendirilerek, algıda seçicilik yapılmaktadır. (Örs, 2014, 319) Türkiye de, bu yeni milli tarih oluşturma örneğini yaşamış, birçok tarihsel süreç ‘yeni bir millet’ olabilmek için çarpıtılmıştır. Renan ayrıca milleti ‘her gün tekrarlanan bir halk oylamasına’ benzetmekteydi. Milleti oluşturan bireylerden birisi, her sabah kalktığı anda aynı Televizyon kanalını izlediği, işe giderken aynı otobüse binip aynı gazeteyi okuduğu ve gün içerisinde birçok ortak ritüeli paylaştığı diğer insanların varlığının farkına varır ve millete olan bağlılığını her gün tekrardan yeniler. Bu yenileme olayı milli kimliğin sürekliliği açısından önemlidir. Bu durum Michael Bilig’in “banal nationalism” tanımına göre şöyledir; Milliyetçilik günlük hayatımızda, solduğumuz havada bile vardır: Hava durumu raporumuz, ulusal saatimiz, milli yemeklerimiz, yurttan haberlerimiz... Her gün kendini yeniden üreten bir söylemin nesneleryiz. Günlük hayatımızın işleyişine yerleştirilmiş bu söylem bizi farkında olmasak da milliyetçileştiriyor. (Kırmızı, 2006) Bu yeniden üretim süreci sürekli devam etmektedir.

Alman asıllı olan tarihçi Hans Kohn’ a göre iki tip milliyetçilik söz konusuydu: ‘Batılı- isteğe bağlı’ milliyetçilik ile, ‘Doğulu- organik’ milliyetçilik. Bu sınıflandırma bize batı’ da ve doğu’ da (batı harici milliyetçilikleri de ekleyebiliriz)

milliyetçiliklerin oluşum seyrini, daha önce değindiğimiz şekilde vermektedir. Batı’ da milliyetçilik oluşumu aşağıdan yukarı yönlü değerlendirilirken, doğu’ da ise tam tersi yönde yukarıdan aşağı yönlü olacak şekilde değerlendirilmektedir. Kohn İngiltere, Amerika ve Fransa’da milliyetçiliğin daha akılcı, çoğulcu ve iyimser bir yapıya sahip olduğunu düşünüyordu. Bu batı ülkelerinde milliyetçiliğin, ‘toplum sözleşmesine’ dayalı olduğunu düşündüğü için, orta sınıfların savunduğu toplumsal ilerleme düşüncesine hizmet ettiği fikrini ortaya koyuyordu. Diğer yanda ise doğuya gidildikçe, daha duygusal ve daha otoriter bir milliyetçilik anlayışıyla karşılaşılacağını düşünüyordu. (Özkırımlı, 2013, 59)

Modernist yaklaşımın öncülerinden biri olarak görülen Deutsch, millet kurmayı toplumsal- demografik süreçlere bağlamaktadır. Modernist yaklaşımdan kasıt, millet ve milliyetçilik anlayışının modern bir olgu olduğunu, Sanayi Devrimi, Fransız Devrimi vb. yakın çağ olarak değerlendirilebilecek olan süreçlerle birlikte ortaya çıktığını, köklerinin eskilere uzanmadığını ifade eden yaklaşımdır. Deutsch’ a göre, kentleşme, artan toplumsal hareketlilik ve okuma yazma oranları, gelişen iletişim teknolojisi milletlerin kurulmasını kolaylaştırmaktadır. Bu millet olabilme sürecinin başarıya ulaşması ise, toplumsal hareketliliğin ve kültürel bütünleşmenin birbirini tamamlaması ile mümkündür. (Özkırımlı, 2013, 62) Modern çağlarda millet oluşumu ve dönüşümü kitle iletişim araçları ve artan teknoloji ile birlikte daha kolay bir noktaya gelmiştir. Millet kurucuları, yapıcıları bu kitle iletişim araçları ile millet’ in algısını istedikleri yönde veya tersi yönde etkileme potansiyeline sahiptirler. Medya ve bünyesinde barındırdığı günlük gazeteler bu yönde etkin bir araç olabilir. Millet’ in üyeleri aynı anda ortak gazeteyi okudukları gibi, farkında olmadan algı dönüşümleri de yaşayabilmektedir. Bu dönüşümde millet’ in üyeleri aynı ortak ideale, aynı hedefe yönlendirilebilmektedir. Bu yönlendirme millet oluşum ve dönüşüm sürecini farklı açılardan etkileyebilmektedir.

Anthony David Stephen Smith:

Anthony Smith’in ismi Etno-sembolcülük ile adeta özdeşleşmiştir. Fakat Anthony Smith’in fikirleri Etno- sembolcü yaklaşımı anlamlandırmaktan daha da öte genel

olarak millet ve milliyetçiliği anlamlandırmak açısından çok önemlidir. Smith ‘Milli Kimlik’ adını verdiği eserinde millet ve milliyetçiliğe dair detaylı bir analiz sunmuştur.

Smith kuramsal çerçevesini modernizm eleştirisi üzerine kurmaktadır. Smith’in temel önermesi, modern milliyetçiliklerin geçmiş etnik topluluklar ve bağlılıklar dikkate almadan anlaşılamayacağıdır. (Özkırmılı,2013,212) Smith, her milliyetçiliğin değişen derecelerde ve farklı biçimlerde sivil ve etnik unsurları içerisinde barındırdığını düşünür. Kimi zaman sivil ve teritoryal unsurlar hâkimdir, kimi zaman da etnik ve yerli unsurların öne çıktığı görülür.

Smith’e göre milli kimliğin temel unsurları şunlardır:

- “1. Tarihi bir toprak/ülke, ya da yurt
2. Ortak mitler ve tarihi bellek
3. Ortak bir kitlesel kamu kültürü
4. Topluluğun bütün fertleri için geçerli ortak yasal hak ve görevler
5. Topluluk fertlerinin ülke üzerinde serbest hareket imkânına sahip oldukları ortak bir ekonomi.” (Smith, 2014, 32)

Smith’e göre bu yaptığı tanım, milli kimliğin karmaşık ve soyut yapısını gözler önüne sermektedir. Milli kimlik Smith’e göre çok boyutludur ve tek bir ögeye indirgenerek açıklanması mümkün değildir. (Özkırmılı, 2013, 213) Milleti oluşturan ve dönüştüren dinamikler çok çeşitlidir. Smith’in bu tür bir tanımlamaya girişmesi, milleti yeterince anlaşılır kılmak ve milleti oluşturan dinamikleri daha iyi çözümlmek açısından önemlidir. Smith ‘etnik’ yerine ‘ethnie’ kelimesini kullanmaktadır. Smith ethnique toplumların altı temel özellikleri olduğunu düşünmektedir: Kolektif bir isim, bir ortak soy miti, paylaşılan ortak tarihsel anılar, ortak kültüre ait paylaşılan özellikler, belirli bir ‘anavatana’ duyulan duygusal bağ, topluluğun önemli bir bölümünü kapsayan dayanışma duygusu. (Özkırmılı, 2013,

213) Smith'in etnik topluluklara yaptığı bu göndermeler öznel ve kültürel nitelikler içermektedir. Bu kültürel nitelikler değişen koşullarla birlikte dönüşümler yaşayacaktır. Bu dönüşüm de bize göstermektedir ki tarihsel süreçle birlikte etnik kimliklerin 'öz' ü değişir. O yüzden etnik kimliklerin insanlık tarihinin başlangıcından beri var olduğu ve 'öz' ünü koruduğu tezi burada geçerliliğini ve kabul edilebilirliğini kaybetmektedir.

Smith, etnik kimliklerin nasıl biçimlendiğine dair ortaya koyduğu görüşünde iki yöntem olduğunu savunur. Bu yöntemler; 'birleşme' ve 'bölünme' dir. (Anthony Smith, 2014, 46) Etnik topluluklar farklı topluluklarla birleşerek bir etnik topluluk oluşturur. Ya da kendi içerisinde bir bölünme ya da dağılma yaşayarak etnik kimliğini oluşturur. Osmanlı Devleti'nin tarihsel süreçte ki etnik kimlik dönüşümü bu bölünme yoluyla olan örneğe benzetilebilir. Smith milletlerin oluşum aşamalarına yönelik iki tip etnik topluluktan söz eder. Bunlar; yatay etnik topluluklar ve dikey etnik topluluklardır. Yatay etnik topluluk; genel olarak aristokratlar ve din adamlarından oluşan, kimi zaman da bürokratları, zengin tüccarları ve yüksek rütbeli subayları da içeren topluluklardır. Smith yatay toplulukları içeren modeline 'bürokratik dâhil etme' adını verir. Bu aristokratik modelde etnik kimliğin devamı için alt gruplarda yer alan tabakalarında sisteme dâhil edilmesi gerekir. Bu model daha çok Batı Avrupa devletlerinde görülmektedir. Bu bölge ülkelerinde yatay grup, alt ve orta grupları kendi bünyesine katabilmiştir. Milleti oluşturmaya yönelik ikinci model ise dikey etnik topluluk modelidir. Smith bu modele ise 'yerli olanın seferber edilmesi' adını vermişti. Bu topluluk da bürokratik devletin rolü yatay topluluğa göre çok daha önemsizdi. Çünkü dikey etnik topluluğu oluşturan gruplar genelde boyunduruk altında yaşayan topluluklardı. Bu toplulukta devamlılığı sağlayan temel öge 'din' dir. Etnik kimlik ile din arasında bulunan sıkı bağ, millet olma aşamasına geldiğinde problem yaratmaktadır. (Özkırımlı, 2013, 217)

Smith milliyetçiliğin yeni milletler yaratmak olduğunu düşünür. Milliyetçiliğin bir dil ve ideoloji olarak 18.yüzyılın sonlarına doğru siyasi arenada boy gösterdiğini ve bu anlamda modern olduğunu düşünür. Milliyetçiliğin 'çağın ruhu' nun bir parçası olduğunu düşünmekle birlikte daha eski tahayyül ve fikirlere de bağlıdır. Bir anlamda modern bir olgu olduğunu düşündüğü milliyetçiliğin, kökünü eski dönemlerde aramaktadır. Milliyetçilik bir toplumsal hareket, ideoloji olduğu kadar aynı zaman da bir kültürel harekettir. (Anthony Smith, 2014, 118)

Smith'e göre milliyetçilik terimi beş değişik şekilde kullanılabilir:

1) Milletleri kurma ve ulus-devletleri ayakta tutma süreci olarak.

2) Bir millete ait olma bilinci olarak.

3) Millete ilişkin bir dil, bir sembolizm olarak.

4) Milli iradeye ilişkin bir kültürel doktrin, milli hedeflerin gerçekleşmesine yönelik reçeteleri içeren bir ideoloji olarak.

5) Milletten hedeflerini –milli iradeyi- hayata geçirmeyi amaçlayan bir toplumsal ve siyasal hareket olarak. (Özkırmı, 2013, 219)

Tom Nairn ve Dengesiz Kalkınma:

Nairn bir Marksist'tir, aynı zamanda da İskoç Milliyetçi Partisi SNP' nin iyi bir taraftarıdır. Nairn' e göre milliyetçiliğin kökenleri doğrudan dünya (siyasi) ekonomisinin gelişim sürecinde yatmaz; milliyetçiliğin kökenlerini kapitalist ekonominin on sekizinci yüzyıldan bu yana artarak devam eden eşit olmayan 'dengesiz' gelişiminde aramak gerekmektedir. Kapitalizmin dünyayı hızlı bir şekilde etkisine almasının dünya üzerinde toplumsal ve siyasal bir etkisi ve bedeli vardı: O bedel de milliyetçilikti. Kapitalizmin bu etkisi anti-emperyalist refleksleri doğurmuştur. Fakat bu etkileşim süreci karşılıklı, tersine dönüşen süreç yani 'Diyalektik' işleyişi olan bir süreçti. Bu kapitalist süreç, üçüncü dünya ülkelerinde bir milliyetçilik dalgası oluşturmuş fakat bu dalga gelişmiş ülkelerde de milliyetçilik fikrinin oluşmasına neden olmuştur. Bu süreç kaçınılmaz bir süreçtir. Nairn' in bu görüşleri kendi içerisinde çelişkiler ve tutarsızlıklar barındırmaktadır. Nairn milliyetçiliğin üçüncü dünya ülkelerinde ortaya çıktığını savunur, anti- emperyalist olarak ortaya çıkan hareketle Avrupa' ya yayıldığını söyler. Ama aksine milliyetçilik kıta Avrupa'sında yakın tarihsel süreçle birlikte ortaya çıkmış ve buradan diğer Dünya ülkelerine yayılmıştır. Bu yayılma çoğu zaman emperyalist içerikler barındırmaktadır. Milliyetçi politikalar Avrupa ülkelerini yayılcı politikalar

izlemeye sevk etmiş ve bu politikalarla birlikte birçok bölge işgal edilmiştir. Bu işgal neticesinde anti- sömürgeci milliyetçi anlayışlar ortaya çıkmıştır.

Daha önce kullandığımız ‘Janus Heykeli’ benzetmesi Nairn’ e aittir. Janus heykeli geçmiş yüzyıllarda şatoların giriş kapılarında bulunurdu ve bir yüzü ileriye, diğer bir yüzü ise geriye bakardı. Milliyetçilik de modern çağın giriş kapısında bulunmaktadır. İnsanoğlu milliyetçiliğin bu kapısında girmeye çalışırken umutsuzca geçmişe bakmak zorunda kalıyordu. (Özkırımlı, 2013, 111)

Ernest Gellner:

Ernest Gellner Çek asıllıdır. Milliyetçiliğin anlaşılmasında en çok katkısı bulunan sosyal bilimcilerden birisidir. Milliyetçilik konusunda araştırma yapan birçok sosyal bilimcinin Gellner’ in düşüncelerini paylaşsın veya paylaşmasın kabul ettiği bir gerçektir. Anthony Smith, Gellner’ in öğrencisidir. Gellner’ in milliyetçilik kuramının önemi orijinal bir kuram olmasından kaynaklanmaktadır. Gellner’ in ortaya koyduğu düşünceler gerek kapsam, gerekse de ayrıntı yönünden kendinden önceki milliyetçiliğe ait tüm eserleri aşmaktadır.

Gellner’ e göre milliyetçilik modern çağa uygun bir olgudur. Ve milliyetçilik; siyasi ve milli birimin birbirine uyumlu olması gerektiğini ifade eden ilkedir. Modern öncesi çağlarda siyasi örgütlenmelerin yapısında milliyetçi izlere rastlanmaz. Yönetenlerin milliyeti yönetilenleri ilgilendirmez. Önemli olan ne ölçüde adil, merhametli ve dürüst olduklarıdır.

Gellner kuramına insanlık tarihini üç evreye ayırarak kültürel düzeyde incelemeye başlamaktadır: Tarım toplumunda kültür, Sanayi toplumu, Ulusçuluk çağı. (Özkırımlı,2013,160)

Tarım toplumunda eşitsizlik doğal bir süreçtir. Geleneksel toplumlarda eşitsizliği kabul ne kadar yüksek olursa toplumsal olaylar (isyanlar) o derece azalır. Bütün sistem yatay kültürel bölünmeden yanadır; bölünmenin mevcut olmadığı durumlarda da bunu kendisi yaratıp güçlendirebilir. Farklılaşmayı güçlendirmek ve ona otorite ve kalıcılık sağlamak için de genetik ve kültürel farklılıklar, aslında işlevsel

farklılıkların yarattığı tabakalaşmaya bağlı tutulur. Örneğin on dokuzuncu yüzyılın başlarında Tunus’ ta bulunan yönetici tabaka, Türkçe konuşmayı bilmediği halde ve gerçekte çok karmaşık bir soydan gelip aşağı tabakadan gelmiş olan soylarla da karışmış olduğu halde kendilerini Türk addederlerdi. (Gellner, 2013, 82)

Sanayi toplumlarında durum tarım toplumuna göre farklıydı. Bu sanayi evresinde milletlere ve milliyetçiliğe gereksinim duyulmaktadır. Bu gereksinimin nedeni ise sanayileşmiş toplumlarda kültür ile toplumsal yapı ve siyaset arasındaki ilişkinin değişmesidir. Modern öncesi dönemlerde toplumsal roller kesin çizgilerle doğuştan belirlenmişti, bireyin bu yapı içerisindeki yeri değişmiyordu. Bu toplumlarda kültür, düzenin korunması açısından gerekli değildi; kültür yapıyı destekliyordu, pekiştiriyordu. (Özkırımlı, 2013, 160) Toplumsal hareketlilik yanılması sanayi toplumu için önemlidir ve bu yanılmanın da belli bir ölçüde gerçeklik payı olmadan var olması mümkün değildir.

Bu aşağı ve yukarı yönlü hareketliliğin ne kadar gerçek olduğu duruma göre değişmektedir ve ciddi bir tartışma konusu olmuştur. Tarım toplumuna kıyasla bakacak olursak sanayi toplumu hareketli ve eşitlikçidir. (Gellner, 2013, 100)

Modern döneme gelindiğinde ise toplumsal roller herkese açık hale gelmiş, sınıflar arasındaki geçişler ve toplumsal değişimler artmıştır. Bu oluşan koşullarda iletişim ortamına bağlı olmaktan çıkmalı ve yaygın hale gelmeliydi. Herkes belirli bir dili konuşabilmeliydi. Artık kültür kendi başına önemliydi: ‘Yapıyı pekiştirmiyor, yapının yerine geçiyordu.’ Modern dönem akışkan bir yapıya sahipti ve üretim sürekli değişen bir işbölümüne dayanmaktaydı. Aynı zamanda daha eşitlikçiydi; çünkü tarımsal toplumlarında bulunan hiyerarşik yapı yerine toplumsal hareketliliğe önem vermekteydi. Modern zamanda bireyi birey yapan ve ona kimlik veren eğitimdi. Karmaşık bir kitlesel eğitim sistemini ayakta tutup denetleyebilecek tek siyasi örgütlenme biçimi ise modern devlettir. Yalnızca merkezi devlet, endüstri toplumunun gereksinim duyduğu eğitimi sağlayabilecek büyüklüğe ve güce sahiptir. Kültürle devleti bir araya getiren noktada buydu. Geçmişte bu ikisi arasındaki bağ gevşek ve zayıftı, şimdi ise kültürle devletin birbirini desteklemesi zorunlu ve kaçınılmazdır. Milliyetçiliğin oluşum sırrı da burada yatmaktadır. Milletler, ancak genel toplumsal koşullar, yalnızca belirli seçkinlere değil tüm nüfus grubuna egemen olan standart ve tek bir merkez tarafından kontrol edilen yüksek kültürleri

gerektirdiğinde ortaya çıkabilirdi. Bu nedenle milliyetçilik milletleri doğurabilirdi, milletler milliyetçiliği değil. Milliyetçilik özünde, bir yüksek kültürün daha önce pek çok alt kültüre de sahip olan topluma dayatılmasıydı. Milliyetçilik, birbirlerinin yerine geçebilir bireylerden oluşan anonim bir toplum oluşturulmasıydı.

Bu toplumu bir arada tutacak olan değer ise herkesin paylaştığı bir yüksek kültürdü. (Özkırımlı, 2013, 165)

Gellner' in kuramında milliyetçilik-endüstrileşme çok ön plana çıkmaktadır. Endüstrileşme milliyetçiliğin bir ön şartı şeklinde algılanmaktadır. Hâlbuki endüstrileşmeyi geç yaşamış veya yaşamamış toplumlarda da milliyetçi reflexler görülmektedir. Bu anlamda milliyetçiliğin kapsamı endüstrileşmeye bir anlamda indirgenmiştir diyebiliriz. Bu indirgeme milliyetçiliğin diğer boyutlarını, dinamiklerini göz ardı edilmesine neden olmaktadır.

Benedict Anderson:

Modern kuramlar içerisinde önem derecesi yüksek ve birçok atıfta bulunulan fikirlerini yansıtan eserlerden biriside Anderson' un 'Hayali Cemaatler' adını verdiği eseridir. Eserin orijinalliği düşüncelerini paylaşmayanlar tarafından dahi kabul edilmektedir.

Anderson' un çıkış noktası, milliyetin ve milliyetçiliğin özel bir kültürel yapım projesi olduğuna yöneliktir. Milliyetçilik on sekizinci yüzyıl sonları gibi modern zamanda birbiriyle ilişkisi olmayan tarihsel süreçlerin kesişmesiyle ortaya çıkmıştır. Ve milliyetçilik bir kez yaratıldıktan sonra kopya edilebilir bir nitelik kazanmaktadır. Yani bir toplumda milliyetçi dalga oluştuğundan sonra o dalga diğer toplumlarda da etkisini gösterebilir, ortaya çıkabilir. (Özkırımlı, 2013, 175)

Anderson' a göre ulus (millet) hayal edilmiş bir topluluktur. Kendisine aynı zamanda hem egemenlik hem de sınırlılık içkin olacak şekilde hayal edilmiş bir cemaattir. Millet hayal edilmiştir, çünkü milletin en küçük üyeleri bile diğer üye olanları tanımayacak, onlar hakkında hiçbir şey bilmeyecek ama yine de her birinin zihninde aynı ortaklıklara sahip olduklarının hayali yaşamaya devam edecektir. Bu hayal

edilebilirlik Renan'ın 'toplular unutulmalarıyla' ve Gellner' in 'icat edilmiş gelenekleriyle' benzeşmektedir. Fakat Gellner icat edilmişliği hayal edilme ile değil, uydurma ve sahtelikle özdeşleştirir. Milletin sınırlı olarak hayal edilmesi ise, en büyük milletlerin, devletlerin bile toprak bütünlüğünü, egemenlik alanını içeren mevcut sınırlarının bulunmasıdır. Bu sınırların olması, milleti belirli çerçeve, sınır içerisinde hayal etmeye mecbur kılmaktadır. (Anderson, 2014, 20)

Hayal edilebilen topluluklar nasıl ortaya çıkmıştır? Anderson bunu on altıncı yüzyıla kadar egemen olan iki sistemin 'din' ve 'hanedanlık' sistemin gerilemesine bağlamaktadır. Bu gerileme sayesinde milletin hayal edilebilirliği kolay hale gelmiştir. Dini toplulukların önem kaybetmesinin sebebi ise, deniz aşırı keşifler ve kutsal dilin, Latince'nin önemini yitirmesidir. Latince kısa sayılabilecek bir sürede entelijansiyanın dili olmaktan çıkmış ve bunun sonucunda da yerel dillerde daha çok kitap üretilmeye başlanmıştır. Dinin önemini kaybetmesinin anlamı büyüktü, çünkü dinler ortaya koydukları kader anlayışıyla hayatın içeriğini insanlara açıklıyor ve ölümden sonra vaatleriyle de insanların ölüm korkusuna çözüm bulmaya çalışmaktadır.

Ölümlülüğe son verecek ve onu sürekliliğe çevirecek daha laik bir başka çözüme ihtiyaç vardı. Bu amaca karşılık gelecek ve ihtiyacı giderecek en önemli olgu ise milliyetçilik olarak görünmektedir. (Özkırımlı, 2013, 178) Ulus devletlerin "yeni" ve "tarihsel" oldukları yaygın olarak kabul edilmekle birlikte, genellikle ulusun ezeli bir geçmişten kaynağını aldığına ve daha önemlisi sınırsız bir geleceğe doğru ilerlediğine inanılır. 'Milliyetçiliğin büyümesi, rastlantıyı yazgıya dönüştürmesidir.' (Anderson, 2014, 25) Anderson bu iki kutsal topluluğun gerilemesinin altında çok daha önemli sayılabilecek bir gelişme yatmaktadır: Zaman anlayışında yaşanan bir devrim. Bu devrim sonucunda milletin hayal edilebilirliği mümkün olmuştur. Eski zaman anlayışına göre eşzamanlılık mevcuttur ve gelecekte meydana gelebilecek olaylar önceden belirlenmiştir. Geçmiş ile bugün ve gelecek arasında bir bağıntı kurulamaz. Anderson ise bu zaman anlayışının yerine 'türdeş, içi boş zaman' anlayışını getirir. Bu zaman anlayışına göre geçmişten gelen ve geleceğe ilerleyen bir zaman anlayışı ortaya koymak mümkündür. Bu yeni zaman anlayışının önemini anlatabilmek için iki en popüler 'hayal etme' ya da 'kurgulama' biçimini roman ve gazeteyi incelemektedir. (Özkırımlı, 2013, 178) Anderson hayali cemaati oluşturmada romanın rolünü çeşitli örneklerle açıklar. Roman' da geçen karakterler

her ne kadar birbirleriyle bağlantısı olmasa dahi aralarında bir bağ oluşmaktadır. Ve bu bağ onları bir yapıda birleştirmektedir. Eylemlerin birbirlerinden hiç haberi olmayan kişiler tarafından aynı zaman dilimi etrafında gerçekleştirilebiliyor olması ise, okurun kafasında yaratılan hayali dünyanın yeniliğini göstermektedir. Gazetelerin rolü ise kitabın “aşırı ucu” olarak değerlendirilmektedir; devasa derecelerde satılan ama popülerliği uçucu bir kitap. Bir günlük best-seller gibi diyebiliriz. Gazetelerin bir gün sonra güncelliğini kaybetmesi önemli derecede aynı anda gerçekleşen bir kitleliliği içermektedir. Bu kitlelilik eşzamanlı olarak yapılmaktadır. (Anderson, 2014, 49) Gazetenin üst köşesindeki tarih bize dünyanın dönmekte, zamanında akmakta olduğunu hatırlatmaktadır. Milletlerde bu akan zamanla birlikte devinirler. Amerika ile ilgili bir habere rastlamadığımızda Amerika'nın tarih sahnesinden silindiğini düşünmeyiz. Biliriz ki Amerika yine bir yerlerde gazetelerde kendisine yer bulabilmek için beklemektedir. (Özkırımlı,2013,180) Bu sayılan üç önemli milleti oluşturan gelişmeye bir yenisi daha eklenebilir. Anderson' a göre milliyetçiliğin oluşumuna büyük katkıda bulunacak bu gelişme kapitalizmin yayıncılık sektörüne girmesidir.

Kapitalist yayıncılık; kardeşlik, iktidar ve zamanı anlamlı bir şekilde yeniden birbirine bağlama arayışının sonucunda etkili bir etken olarak ortaya çıkmıştır. Sayıları hızla artmakta olan insanların kendi üstüne düşünmelerine ve kendilerini başka insanlarla çok kökten bir anlamda yeni tarzlarda ilişkilendirmelerine imkân verdi. (Anderson, 2014, 51) İlk zamanlarda yayıncılık sektörünün hedef kitlesi, sayıları oldukça az olan Latince bilen okurlardı. Piyasa yüz yıl gibi bir sürede doyum noktasına ulaşmıştı. Oysaki kapitalizmin kara ve daha fazla okuyucuya ihtiyacı vardı. Bu da yayıncıları yerel dillerde kitap basmaya itmiştir. ‘Kapitalizm ve yayın teknolojisinin insanoğlunun dil çeşitliliğiyle birleşmesi yeni bir topluluk biçiminin hayal edilebilmesini mümkün kılmış, modern milletlerin ortaya çıkmasına temel oluşturmuştur.’ Anderson pek çok araştırmacıdan farklı olarak milliyetçiliğin ilk olarak Amerika da’ ki sömürge topluluklarında ortaya çıktığını düşünür. Latin Amerika milliyetçiliklerinin oluşmasını sağlayanlar ise aslen Avrupalı olmakla birlikte Amerika’ da doğan, Anderson’ un ‘Criollo’ adını verdiği kimselerdir. (Özkırımlı, 2013, 180)

Anderson’ un ortaya koyduğu düşünceler milliyetçi düşünceyi anlamlandırmada önemli ufuklar sağlamaktadır. Anderson düşüncesinde dinin gerilemesi ile

milliyetçiliğin doğuşunda bağlantı kurarak bir anlamda din ile milliyetçilik arasındaki yakın bağlantıyı kaçırmaktadır. Modern dönemde din ile milliyetçiliğin iç içe geçtiği birçok örneğe rastlamak mümkündür. Anderson' un ortaya koyduğu, milleti oluşturmada gazetenin rolü, millet oluşumunun aşamalarını anlamlandırmak açısından önemlidir. Milleti oluşturan bir birey, gazetesini okumak için eline aldığı anda, bilmektedir ki kendisi ile aynı anda tanımadığı, hakkında hiçbir bilgi sahibi olmadığı milleti oluşturan diğer fertlerde aynı gazeteyi eşzamanlılık içerisinde okumaktadır.

E.J. Hobsbawm:

Modernist yaklaşımda en çok atıfta bulunulan yazarlardan biriside tarihçi Eric. J. Hobsbawm'dır. Hobsbawm milletleri ve milliyetçiliği 'bir toplumsal mühendislik' ürünü olarak görmektedir. Bu toplumsal mühendislik sürecinde araştırılması gereken en önemli kavram ise 'icat edilmiş gelenekler' dir. İcat edilmiş geleneklerin karşıladığı mahiyet ise sembolik ve törensel nitelikte kabul edilmiş bazı kurallardır. Bu bağların her gün yeniden üretimi sağlandığından kalıplaşmış hale gelmektedir ve geçmiş ile bugün arasındaki bağlantıyı sıkı sıkıya korumaktadır. Hobsbawm' a göre milli bilinç icat edilmiş geleneklerin içerisinde en somut ve aynı zamanda da en yaygın örneğidir. (Özkırımlı, 2013, 142) Hobsbawm' a göre en çok gelenek 1870-1914 yılları arasında Avrupa ve Amerika'da icat edilmiştir. Bu dönemi önemli kılan sebepler ise geniş çaplı bir siyasi hareketlenme sürecini içermesiydi. Bu tarz ayaklanmaların siyasi katılım sürecini de içermesi, düzeni ve düzenden menfaat sağlayan odakları rahatsız etmekteydi. İktidar odakları ve diğer rahatsız olan odaklar halkı siyasi katılımdan uzaklaştıracak ve apolitik hale getirecek çözümü sembol ve ritüel üretimi olarak gelenek icat etmekte bulmuşlardı. (Özkırımlı, 2013, 143) Semboller ve ritüeller aracılığıyla icat edilen geleneklerin oluşturulması önemli bir adımı içermektedir. Bütün enerjisini geleneklere ve dayatılan süreçlere harcayan halkın siyasi katılımı önemli derecede azalacaktır. Günümüzde medya, futbol, sinema vb. çeşitli uygulamalarla da insanların siyasi katılımının düşürüldüğü veya duyarsız birer vatandaş oluşturulduğu sık sık dile getirilen bir konudur. Portekizli Kral Salazar' ın ülkeyi 41 yıl yönetmesinde kendisinin de ortaya koyduğu üzere 3F

(Futbol, Fiesta: Eğlence, Fado: Müzik) bulunmaktadır. İnsanları oluşturulan ve alışkanlık haline getirilen geleneklerle siyasi katılımdan uzaklaştırmak mümkün görünmektedir.

Hobsbawm, Gellner' in milliyetçilik anlayışını benimsemektedir. Bu anlayışa göre 'milliyetçilik siyasi ve milli birimin birbiriyle uyumlu olması gerektiğini savunan ilkedir.' Hobsbawm' a göre milletler, belirli ve tarihsel açıdan fazla uzak olmayan dönemlere, modern dönemlere aittir. Milletlerden ancak, 'toprağa bağlı devletler' ortaya çıktıktan sonra söz edilebilir. (Özkırımlı, 2013, 147)

Hobsbawm' a göre;

“Millet, özünde tepeden oluşturulmuş; ama ayrıca aşağıdan bir bakışla, yani sıradan insanların mutlaka milli olması gerekmediği gibi milliyetçiliği daha da az olan varsayımları, umutları, ihtiyaçları, özlemleri ve çıkarları temelinde analiz edilmedikçe anlaşılmayan ikili bir olgudur. Benim Gellner' in yapıtına (uluslar ve ulusçuluk) yönelik ciddi bir eleştirim varsa, o da, tercih ettiği tepeden modernleşme perspektifinin, aşağıdan değerlendirmeye yeterli önem verilmesini güçleştirmesidir.”(Hobsbawm, 2014, 25)

Milliyetçilik milletlerden önce gelmektedir; 'milliyetçilikler milletleri yaratmaktadır, milletler milliyetçiliği değil.' (Özkırımlı, 2013, 145)

İtalyan devlet adamı Massimo D' Azeglio' nun “İtalya'yı kurduk, şimdi sıra İtalyanları yaratmada” sözü Hobsbawm'ın 'icat edilmiş gelenekleri' ile benzer bir sürece işaret etmektedir. Birçok ulusun, oluşum aşamasında özgün bir kimlik ortaya koyabilmek ve milli bilinci yerleştirebilmek için semboller ve ritüeller oluşturulmuştur. Hobsbawm milli bilinç ve din arasındaki bağların çok sıkı olabileceğini belirtmektedir. “Din ortak pratikte komünyon kurmanın eski ve sınanmış bir yöntemi, başka ortak yönü olmayan insanlar arasında bir kardeşlik bağıdır.” (Hobsbawm, 2014, 89) Din ile milli kimlik o kadar iç içe dir ki 'Türk' lük kavramı ile karşılanan anlam sadece etnik bir kimlik değildir, aynı zamanda İslami yöne de vurgu yapılmaktadır. Türklük çoğu zaman hem bir etnisiteyi hem de İslami bir kimliği anlatmada kullanılır. Bu din ile milli kimliğin iç içe geçtiği örnekler çoğaltılabilir. Ak Parti'nin milliyetçilik anlayışı bu anlamda değerlendirilebilir. Ak Parti'nin milliyetçiliğinde din faktörü milli kimliğin yapısını belirleyen temel

faktörlerdendir. Ak Parti milli kimliğin yapısını İslami referanslarla ve Osmanlı'nın yükselişte olduğu dönemlere göndermede bulunarak dönüştürmektedir. Ak Parti aynı zamanda, dini referanslı politikalarını muhafazakar demokrat kimliği çerçevesinde uygulamaya koyarak merkeze taşımaktadır. Bu bağlamda milli kimliğin yapısı da İslami çerçevede dönüşüme uğratılmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM: TÜRKİYE' DE MİLLİYETÇİLİK ANLAYIŞI

2.1. Türkiye' de Milliyetçiliğin Kökenleri

Milli devlet oluşumu; her ülkenin içinde bulunduğu konjektürel şartlar ve siyasi kültürüyle yakından alakalıdır. Fransız Devrimi'nden sonra milliyetçilik akımları yayılmış ve ulus devletlerin oluşumunda en önemli aktör haline gelmiştir. Büyük Devrim sonucunda yayılan milliyetçilik akımının etkisiyle imparatorluklar dağılmaya yüz tutmuş birçok imparatorluk dağılmaktan kurtulamamıştır. Osmanlı devleti de bu milliyetçilik akımlarının yayılmasından en çok etkilenen devlet olmuştur. Osmanlı devleti birçok toprağını kaybetmiş ve uzun süreler savaşlarla mücadele etmek durumunda kalmıştır. Bu zorlu savaş dönemlerinde birlikteliği sağlayacak birçok ideolojik fikir ortaya atılmıştır. Amaç daha fazla toprak kaybetmeden halkı bir arada tutabilmektir. Osmanlılık, İslamcılık ve Türkçülük bunlardan bazılarıdır. Türkçülük fikrini ortaya koyanlar milliyetçilik fikrinin de ortaya çıkmasını sağlamışlardır. Osmanlı da milliyetçilik İttihat ve Terakki Cemiyeti dönemine kadar götürülebilirse de, sistemli hale getirilmesi o kadar eski değildir. İlk olarak 19. yüzyılın ikinci yarısında dil ve edebiyat alanında başlayan Türk Milliyetçiliği, 20. yüzyılın başlarında Türk Ocakları sayesinde kurumsallaşma sağlamıştır. (Bölükbaşı, 2014) Türkiye 'de erken Cumhuriyet döneminde milli devlet oluşumu, M. Kemal Atatürk'ün şahsiyetinde birleşen Kemalist ideolojinin hâkim ideoloji olarak ortaya çıkması ve ideolojinin Cumhuriyet Halk Fırkası (CHF) ismiyle ülke yönetiminde karar alma mekanizmasının tek sahibi olması sayesinde temelleri atılmıştır denilebilir.

Türkiye' de etnik temelli siyasal milliyetçilik fikrinin oluşumu 20.yy'ın başlarında ortaya çıkmaya başlamıştır. 1903 yılında Yusuf Akçura tarafından kaleme alınan Üç Tarz-ı siyaset siyasal milliyetçilik fikrinin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Türk kelimesinin bir ulusa isim olarak ilk kullanımına, ulusçu şair Mehmet Emin Yurdakul'un, 1897 Osmanlı-Rus savaşı sırasında yayımlanan "Türkçe Şiirler" adlı eserinde rastlanmaktadır. (Yıldız, 2010, 67) Bu tarihe kadar Türk kelimesi bir ulusu ifade edecek anlamda kullanılmamaktaydı. Milliyetçilik fikri daha eski tarihlere

kadar götürülebilse de siyasal anlamda başlangıcı Üç Tarz-ı siyaset ile mümkün olmuştur. Türkiye’de milliyetçiliğin öncüleri Kırım-Kazan kökenli aydınlardır. Yusuf Akçura Osmanlı devletinin içinde bulunduğu sıkıntılardan kurtulmasına yönelik ortaya koyduğu çalışmasında Osmanlılık, Panislamizm ve Türkçülük fikirlerini ortaya koymuştur. Türkçülüğün bir devlet politikası haline gelmesini düşünmektedir. Bu anlamda makalesi Türkçülüğün manifestosu olarak kabul edilmektedir. Bu makalesinde ortaya koyduğu üç düşüncüyü de derinlemesine incelemiş ve uygun olan politikanın Türkçülük olduğu kanaatine varmıştır. Bu çalışmalar neticesinde Türkçülüğün ana çerçevesi oluşturulmuş oldu.

İkinci Meşrutiyet dönemine gelindiğinde ise (1908-1918) Osmanlı İmparatorluğu’nda üç belirgin ana ideolojik akım vardı: İslamcılık, Batıcılık ve Türkçülük. (Yıldız, 2010, 102) İkinci Meşrutiyet’in ilanından sonra Osmanlı Devleti çeşitli bunalımların içerisine düşmüştür. Avusturya’nın Bosna Hersek-i ilhakı, Bulgaristan’ın bağımsızlığını ilan etmesi ve Balkan savaşları sonucu Rumeli’nin kaybedilmesi Osmanlılık fikrinin sona ermesine neden olmuştur. İçeride ise İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin “İttihat-ı Anasır” politikasına rağmen, İmparatorlukta Türklerin dışındaki unsurlar arasındaki milliyetçilik akımları ve milli bağımsızlık hareketleri artık büyük boyutlara ulaşmıştı. (Sarıncı, 2004, 131) Türkçülük fikri Pantürkizm fikrine dayalı olarak bütün Türkleri bir çatı altında buluşturma fikri etrafında şekillenmekteydi. Bu düşüncenin fikir babası ise Ziya Gökalp’tir.

Ziya Gökalp , “Türkleşmek, İslamlaşmak ve Muasırlaşmak” dediği kavramlar ile bu fikrin oluşmasını sağlamıştır. Ziya Gökalp ortaya koyduğu düşüncelerle Türklük fikrini derinleştirmekle kalmamış, aynı zamanda erken Cumhuriyet döneminde ulus inşasında, düşüncelerine sıklıkla başvurulmuş bir kişi olmuştur. Gökalp’in milliyetçilik anlayışı M.Kemal’i oldukça etkilemiş, fikri dünyasında önemli bir yer edinmiştir. Cumhuriyet ideolojisinin temel dinamiği Türk Milliyetçiliğidir. Türk milliyetçiliğinin fikir babası ise Ziya Gökalp’tir. Gökalp’e göre Batılılaşma ile Türk ulusçuluğu arasında sanıldığı aksine, uzlaştırılması olanaksız bir zıtlık söz konusu değildi. Çünkü her iki akım, ilki “medeniyet”, ikincisi “kültür(hars)” ile ilişkilendirilebilecek iki farklı alanı temsil ediyordu. (Sadoğlu, 2003, 190) Gökalp Türkleşmek ve Çağdaşlaşmanın farklı ihtiyaçları karşıladığını birbirleri ile alakası olmadığını düşünmektedir.

Türk Milliyetçiliğinin kurumsal anlamda meydana gelmesi ise Türk Ocakları sayesinde olmuştur. 1912 yılında bir kültür derneği olarak kurulan Türk Ocakları Türkiye de milli devletin oluşumunda önemli katkılar sağlamış bir milliyetçi örgüttür. Kuruluş amacı ayrılıkçı hareketlerde bulunan azınlıklara karşı Türklerin hakkını korumaktır. Dr. Fuat Sabit Bey'in önerisi ile derneğe Türk Ocakları adı verilmiştir. Askeri Tıbbiye öğrencisi olan 151 kişi tarafından dönemin Türkçü aydınlarına yolladığı bir bildiri ışığında kurulmuştur. Zaman zaman kesintiye uğrasa da günümüze kadar gelmeyi başarmıştır. Türk Ocaklarının kuruluşunda, Osmanlı topraklarına Türkçülük akımını getiren Kuzey Türkçü aydınlarının önemli katkıları olmuştur. Yusuf Akçura Osmanlı Türkçülerinin edebiyat ve dil alanı çerçevesinde tartıştığı Türkçülük fikrini, etnik temele dayalı Türk Birliği (Turancılık) konusunda ortaya koyduğu fikirler ile siyasal ve toplumsal alana taşıyabilmiştir. (Bölükbaşı, Yücel, 2011, 4) Türk Ocakları gerçekleştirilen devrimlere bizzat katılıp destek vermiştir. Harf inkılabında okuma yazma seferberliğine katılmış ve halka eğitim veren kurslar açmıştır. Dernek 1931 yılında Atatürk tarafından CHF ile birleştirilmiştir. Daha sonraları tekrar açılarak günümüze kadar inişli çıkışlı bir şekilde varlığını sürdürme gelmiştir. Bütün bu milliyetçiliğin oluşma süreçleri ulus olma yolunda önemli etkileri olan dinamiklerdir.

Atatürk, ulus devrimini gerçekleştirirken ana ideolojilerinden biriside budur. Batı ya uyum sağlamak yolunda milliyetçilik fikrinin önemli bir işlevi vardır. Türklüğün İslamiyet öncesine göndermelerde bulunularak da batı ile bütünleşmenin, yakınlaşmanın yolları aranmıştır.

2.2. Milliyetçilik Ve Türk Milliyetçiliği

Cumhuriyet döneminin resmi ideolojisi olarak geliştirilen Türk Milliyetçiliği, etnik bir özgünlük projesi olmaktan çok modernliği yakalamak iddiasını taşıyan topyekûn bir kültürel dönüşüm hareketi olarak teşekkül etmiştir. (Bölükbaşı, 2011)

Türkiye'de milliyetçilik fikri Kemalist devrimler sonucunda ortaya konulan, tepeden inmece (yukarıdan aşağıya) şeklinde adlandırabilecek politikalar sonucunda gelişmiştir. Türkiye 'nin milliyetçilik macerası incelenecekse Kemalist devrimler iyi

anlaşılacak zorundadır. Kemalizm, M.Kemal Atatürk'ün gerçekleştirdiği devrimlerin ve uygulamaların ana ilham kaynağıdır. Türkiye ulus devlet olmuşsa Kemalist devrimlerin başarılı olması sonucunda gerçekleşmiştir. O nedenle ulus devleti oluşturan dinamiklere geçmeden önce Kemalizm'i anlamamanın yararlı olduğunu düşünüyorum. Kemalizm'den kasıt ise M.Kemal Atatürk'ü anlamaktır. Kemalizm'i Mustafa Kemal sonrası dönemi anlatan bir kavram olarak kullananlarda mevcuttur. M.Kemal harbiye döneminin oldukça özel denilebilecek koşulları içerisinde yetişti.

M.Kemal 'in kuşağı hem 1.Dünya Savaşında, hem de Kurtuluş Savaşında Türk ordularına komuta eden kuşaktır. Bunlar ülkelerinin bilinen koşullarında parlak asker olarak yetişmelerinin yanı sıra politika ile de iç içe geçmiş bir kuşaktır. Dolayısıyla topluma ve siyasete yönelik tartışmaları yakından takip ediyorlardı. Atatürk dönemin fikir adamlarından da oldukça etkilenmiştir. Kendisi bu durumu şöyle ifade etmektedir: “ Duygularımın babası Namık Kemal, düşüncelerimin babası ise Ziya Gökalp' dir.” Cumhuriyet den sonra Atatürk'ün fikirlerinde ve ortaya koyduğu düşüncelerde Ziya Gökalp'in ağırlığı fazlaca hissedilir. Atatürk milliyetçiliğinin belirleyici yönü ırk milliyetçiliğinden çok kültürel milliyetçiliktir. Kemalizm sosyalist fikirler veya başka dogmatik fikirler gibi bir öğretiyi getirmek den kaçınmıştır. Marksizm gibi hayatın bütününe açıklamak gibi bir derdi yoktur, alan olarak daha dar kapsamlıdır. Hedef Türk Milletini oluşturup hak ettiği muasır medeniyetler seviyesine ulaştırmaktır. (Belge, Cilt 2, 40) Türkiye de Atatürk'ün vefatından sonra Ebedi Şef gibi yakıştırmalarla bir lider kültü yaratılmaya çalışılmıştır.

Atatürkçülük kendi içinde bir dogma bir teori haline getirilmeye çalışılmıştır. Kemalizm olarak adlandırılan ilkeler son şeklini “Altı Ok” olarak üçüncü parti kongresinde almıştır. Kemalizm'in asıl hedefi bir ulus kurgulamak ve bu ulusu muasır medeniyetler seviyesine getirmektir. Batılılaşma bu anlamda çok önemli bir ideoloji haline almıştır. Devrimlerin halka benimsetilmesinde çeşitli yollar denenmiştir. Halkevleri bu anlamda önemli bir yer tutmaktadır. Kemalist milliyetçilik anlayışı ile ümmetçiliğe karşı millet fikrine dayalı bir yönetim şekli getirilmek istenmekteydi. Bu sayede bir millet-ulus oluşturulması amaçlanmaktaydı. Ulusların oluşumu mevcut iktidar eliyle ya da halk hareketleriyle meydana gelmektedir. Anthony Smith'e göre Batı Avrupa da milletlerin biçimlenmesi büyük bölümüyle planlanmamış bir gelişmeydi. Batı dışında ise genellikle milliyetçi amaç

ve hareketlerin sonucuydular. Batı medeniyetleri neredeyse tesadüfen vardı; dünyanın öteki yerlerinde ise milletler tasarlanarak yaratıldılar. (Smith, 2014, 159) Smith'in işaret ettiği tez planlanmış olması bakımından Türk uluslaşma örneğinde geçerliliğini korumaktadır. Ulusal kimlik başkasından farklılaşmakla ya da başkasına karşı olmakla anlam kazanır. Ulusal kimlik bireyin ait olduğu ulusa göre kendini tanımlaması olarak anlaşılacak olursa bu tanımlamanın iki önemli unsuru vardır: Biz ve Ötekiler...

Kemalist ideolojinin ev ödevi “Türkler yapamaz” şeklindeki ırkçı önyargıyı yıkmak ve “Mutlu Türk’ü inşa etme: bulunan şiar bugün mutlu Türklerin dilinde bir duadır: ”Ne Mutlu Türküm Diyene!”. (Yıldız, 2010, 114) Batılı toplumların düşünce dünyasındaki ırkçı önyargı yıkılmadığı müddetçe biz ve ötekiler ayrımı sürmeye devam edecek ve muasır medeniyet seviyesi yolundaki batılılaşma serüveni yarım kalacaktır. Uluslaşma hedefinde olan devlet halkı belirlemiş olduğu politikalarla bu yapının içerisine çekmeye çalışır. Siyasal katılım; bireyi kamusal alana çekerek onun politik ulus ile özdeşleştirilmesini amaçlamakta, eğitim ise ortak değer ve simgelerin benimsetilmesi yoluyla ulusal kimliklerin oluşumuna katkıda bulunmaktadır. Ortak bir dilin yaygınlaştırılması, zorunlu temel eğitim, ulusal tarih ve ulusal coğrafya dersleriyle bireylere küçük yaşlardan itibaren ulusal bilinç kazandırılmaya çalışılmaktadır. Türk uluslaşma sürecinde baktığımızda ortak dil, eğitim ve ulusal tarih çok önemli bir yer tutmaktadır. Özellikle ders kitapları ile küçük yaştaki çocuklara milli benlik kazandırma politikası ülkemizde uygulanmıştır ve hala daha uygulanmaktadır. Benedict Anderson “Hayali Cemaatler” adını verdiği eserinde ulusu şöyle tanımlar: “Ulus hayal edilmiş siyasal bir topluluktur.”

Kendisine aynı zamanda hem egemenlik hem de sınırlılık içkin olacak şekilde hayal edilmiş bir cemaattir”. Gellner ise Milliyetçiliği şöyle tanımlamaktadır:” Ulusçuluk ulusların kendi öz bilinçlerine uyanma süreci değildir; ulusların var olmadığı yerde onları icat eder.” (Anderson, 2014, 20) İki modernist düşünürün verdiği tanımlar, özellikle Gellner ’in Milliyetçilik tanımı Türk uluslaşmasına icat edilen milliyetçiliğe örnek olması açısından önemlidir. Türk ulusçuluğu uygulanan politikalar neticesinde ulus devlet yapısına sahip olmuş mudur? Ya da muasır medeniyetler seviyesi olarak gösterilen hedeflerin ne kadarı gerçekleşmiştir? Bunlar sıklıkla sorulan sorular ve cevabı birçok yorumu barındıran sorulardır. Kemalist devrim birçok politikayı uygulamış ve ulus devlet olma yolunda önemli engeller aşmıştır. Kemalist ulusçuluk

yakın geçmişi özümleme ve yeni bir gelecek Őekillendirme konusunda büyük beceri göstermiştir. (Yıldız, 2010, 110) Kemalist projenin asıl hedefini Batılılaşmayı benimseyerek Batı emperyalizmini yok etme girişimi olarak gören düşüncelerde mevcuttur. (Bozdoğan, Kasaba, 2014, s.65)

Yeni kurulan Türk ulusuna Türkiye adı verişmiştir. Bu ad, Anadolu'nun 11.yüzyılda Selçuklular tarafından fetih edilmesinden sonra, Avrupalılar tarafından Türkçe konuşan Anadolu'ya verilen bir isimdir. (Yıldız, 2010, 68) Bu Avrupalılar tarafından verilen ulus ismi 1923 yılında resmiyete dökülmüştür ve yeni kurulan ulusun ismi "Türkiye" olmuştur.

2.3. Milleti Oluşturmaya Yönelik Dil Politikaları

Dil bir topluluk arasındaki iletişimi sağlama özelliğinin yanı sıra, topluluğun hayata bakışını ve anlamlandırmasını sağlayan araç işlevi görür. Dilin kapsadığı alan ne kadar geniş olursa bireyin kendini ait hissedeceği topluluk da o kadar fazla olacaktır. Benedict Anderson' un "Hayali Cemaatler" adını verdiği kavramsallaştırması dilin bu yönüne örnek teşkil etmektedir. Aynı dili konuşan insanlar, aynı günlük gazeteyi birbirinden habersiz olarak okuyan bireyler arasında bir kardeşlik hissi uyandırmaktadır. Onlar birbirlerini gremeseler de bir yerlerde kendileriyle aynı hareketi yapan insanların olduğunu bilirler. Ve bu sayede insanlar arasında bağ oluşmaktadır. Ulusal diller ulusal farklılıkları yaratan çok önemli araçtırlar. Görüldüğü üzere dilin çok kutuplu işlevleri vardır; bir yandan topluluklar arasında kardeşlik duygusu ortaya koyarken bir diğer tarafta ulusları birbirleriyle ayırıtırma işlevi görmektedir. Benzersiz bir ulusal dil, ülke bütünlüğünün ve bağımsızlığının en önemli güvencesi olacaktır. Dilin bu işlevinin olması nedeniyle, ulus inşası sürecinde dil politikaları yönünde önemli adımlar atılmıştır. Kemalizm'in batılılaşma bağlamında dil devriminden beklediği uzun vadede yaratacağı zihniyet değişikliğidir. Bu nedenle dil devrimi sadece Türkçenin yabancı kelimelerden arındırılması işlemiyle kalmamış aynı zamanda Osmanlı ve İşlam dünyasına ait olan kavramları da hedef almıştır. Nitekim Atatürk'e göre "Kaza ve Kader" ile "Talih ve şans" kelimeleri arasında kökenine yönelik bir farktan öte açık bir anlam farkı da mevcuttu.

Kelimeler arasındaki fark ise Tabiatın önce belirlenmiş hiçbir şeyin olmadığı ve bütün dünyevi olayların insan davranışlarının bir sonucu olarak ortaya çıktığıdır. Bu şekilde İslam ve Osmanlı dünyasına ait kelimeler dönüştürülerek milli bir dil oluşturmak için çalışmalar yapılmaktadır. Cumhuriyet döneminin dil politikaları, bir yandan Batılılaşmanın gereği olarak sunulan köklü zihniyet değişiminin, diğer yandan ise ulusal birlik ve bütünlük kaygılarının etkisi altında şekillendirilmiştir. (Sadoğlu, 2003, 200) Dil devrimleri sonucunda asıl gerçekleştirilmek istenen Türk ulusunu diğer İslam coğrafyasıyla farklı kılmak ve batı medeniyetine fazlaca yakınlaştırmaktır. M.Kemal batı medeniyetini medeniyetler içerisinde ulaşılması gereken hedef olarak görüyordu. Batı ile yakınlaşıp bütünleşmek için ise eski geleneklerin bir kenara bırakılıp batıya ait yeni düzenlemelerin getirilmesi gerekiyordu.

1930'lu yıllarda Kemalist ulusçuluğun “dil” ile “ulus” u neredeyse eşitleyen söylemi, uluslaşma sürecinde yeni bir sürece girildiğinin izlenimlerini vermekteydi. Nitekim Atatürk, 17 Şubat 1931’de Adana Türk Ocağı’nı ziyarette “Türk demek, dil demektir” diyordu. (Sadoğlu, 2003, 214) Dil unsurunun ulus için önemli bir unsur olduğuna inanıyordu. Adana’da 20 binden fazla kişinin Türkçe bilmediğini hatırlatıyor ve Türk Ocağı’na mensup gençlere dilin yaygınlaştırılması yönünde göreve çağırıyordu. Atatürk Türkçe ’den bir Türkleştirme aracı olarak yararlanmak istiyordu.

2.3.1 Alfabe Devrimi

Kemalizm’in ulusçu ve Batıcı karakterini en iyi yansıtan örneklerden birisi Latin Alfabesine geçilerek yapılan devrimdir. Bu devrim batı medeniyeti olarak gösterilen hedeflere doğru atılmış bir adımdır. Aynı zaman da Türk toplumunu alfabenin değiştirilmesinden dolayı İslam kaynaklarından ve Arap coğrafyasından da koparan bir devrim olmuştur. Arapça ve Farsça etkisi altındaki Türkçeyi özgün bir imlaya kavuşturmuştur. Alfabe’ nin değiştirilmesine yönelik ilk öneri 1923 de İzmir İktisat Kongresinde gelmiştir. Türkiye’de Alfabe değişikliğine ilişkin yapılan öneriler Tanzimat dönemine kadar götürülebilir. (Sadoğlu, 2003, 216) Kongre ‘de Ali Nazım

tarafından verilen Alfabe değişikliği önerisi başta kongre başkanı Kazım Karabekir olmak üzere delegelerin büyük bir kısmı tarafından tepkiler ile karşılanmıştır. Dönemin Türkçü aydınları da Latin Alfabesine geçilmesine olumsuz bakıyorlardı. Türkçüler Latin Alfabesine geçilmesi sonucunda Müslümanlar arasındaki bağın zayıflayacağını düşünüyorlardı. Ancak Türkçüleri, Arap dindaşlarından çok Rusya Türkleri ilgilendiriyordu ve onlar da 1920'li yıllara kadar Arap alfabesini kullanmışlardı. Dolayısıyla Arap alfabesi Türkçüler için aynı zamanda Türk lehçelerini yazıda birleştirebilecek bir işleve sahipti. (Sadoğlu, 2003, 221) Konuyu ilk defa meclise taşıyan ise Şükrü Saraçoğlu olmuştur. Saraçoğlu' nun önerisi basında destek bulmuştur. M.Kemal bu sıralarda koşulların oluşmasını bekliyordu; bu tartışmalar onun için Latin Alfabesine geçişin ilk ayağını oluşturmaktaydı.

1 Mart 1922'de Atatürk, T.B.M.M.'nin üçüncü toplantı yılını açarken şunları söylemiştir:

" Binaenaleyh, bizim takip edeceğimiz maarif siyasetinin temeli, evvela mevcut cehli izale etmektir. Teferruata girmekten ictinaben bu fikrimi birkaç kelime ile tavzih etmek için diyebilirim ki, genel olarak umum köylüye okumak, yazmak ve vatanını, milletini, dinini, dünyasını tanıtabilecek kadar coğrafî, tarihi, dini ve ahlaki malûmat vermek ve dört işlemi öğretmek, maarif programımızın ilk hedefidir." (Tongul, 2004, 111)

M.Kemal' in 1928 tarihinde verdiği söylev yeni Alfabe önerisinin onaylandığının ve yakın zamanda yürürlüğe gireceğinin işareti gibiydi. Ve çıktığı yurt dışı gezilerinde yeni Alfabeyi M.Kemal' in kendisi tanıtmaya başlayacaktır. Alfabe devriminin tüm ülkeye yayılması Millet Mektepleri ile mümkün olmuştur. Alfabe devrimi ile okuma-yazma özelliğini kaybeden halk Millet Mektepleri ile zorunlu okuma ve yazma eğitimine tabi tutulmuştur. Latin alfabesinin kolay okunup yazılabilmesi sayesinde halk kısa süre içerisinde Latin alfabesini öğrenmiştir. Latin alfabesine geçilmesinin bir diğer sebebi olarak Latin alfabesinin daha kolay anlaşılabilmesi ve Arapça ile Farsçaya nispetle daha basit bir dil olması gösterilebilir. Latin Alfabesine geçişin etkilerine bakıldığında zaman devrimin başarı sağladığı söylenebilmektedir.

Çünkü devrim İslamiyet ve Arap coğrafyası ile Türkiye arasında olan bağları zayıflatmış ve araya bir duvar örmüş ve Batı medeniyeti ile bütünleşme yolunda önemli bir adım olmuştur.

2.3.2 Vatandaş, Türkçe Konuş!

Türkçe' nin yaygınlaştırılması hedefi 1928 yılında basın ve kimi sivil inisiyatiflerin öncülüğünde önce bir kampanyayla, ardından kamuoyu baskısı biçiminde gündeme getirildi. Darülfünun Hukuk Fakültesi Talebe Cemiyeti kongresi tarafından kabul edilen beyannameye göre Türkiye de Türkçe den başka lisan kullanmak Türkçeyi tanımamak anlamına gelmekteydi. Bu kararı hemen eyleme geçirmek isteyen talebe cemiyeti, yetkili mercilerden izin alarak “Türk vatanında yalnız Türkçe konuşulmalıdır” ve “Vatandaş, Türkçe konuş !” gibi yazıları vapur ve tramvay gibi toplu taşıma yerlerine astılar. Atatürk'ün dile verdiği önem ve Türkçe için yapılması gerekenler konusundaki düşüncesi açıkça görülür. 2 Eylül 1930 tarihini taşıyan ve bizzat el yazı-sıyla yazılan bu sunuş yazısında Atatürk şunları söylemektedir: "Milli his ile dil arasındaki bağ çok kuvvetlidir. Dilin milli ve zengin olması, milli hissin inkişafında başlıca müessirdir. Türk dili, dillerin en zenginlerindedir; yeter ki bu dil şuurla işlensin. Ülkesini, yüksek istiklalini korumasını bilen Türk milleti dilini de yabancı diller boyunduruğundan kurtarmalıdır". (Akalın, 2004) Atatürk Türk dilinin kullanımına ve zenginleştirilmesine oldukça önem vermektedir.

Atatürk'ün “Vatandaş için Medeni Bilgiler” kitabına yazdırdığı şu cümleler verdiği önemi özetler niteliktedir:

"Türk milletinin dili Türkçedir. Türk dili dünyada en güzel, en zengin ve en kolay olabilecek bir dildir. Onun için her Türk, dilini çok sever ve onu yükseltmek için çalışır. Bir de Türk dili, Türk milleti için kutsal bir hazinedir. Çünkü Türk milleti geçirdiği nihayetsiz felaketler içinde ahlakının, ananelerinin, hatıralarının, menfaatlerinin kısacası bugün kendi milliyetini yapan her şeyin dili sayesinde

muhafaza olunduğunu görüyor. Türk dili Türk milletinin kalbidir, zihnidir". (Akalin, 2004, 30)

Bu şekilde Türk dilinin konuşulması yaygınlaştırılacak ve uluslaşma yolunda önemli bir adım gerçekleştirilmiş olacaktır. Cumhuriyet çok açık bir biçimde geleneksel "hâkim millet" ten bir "ulus" yaratmaya çalışıyordu. Bu anlamda Kemalist ulus projesi, Türkiye Cumhuriyeti'ne yurttaşlık bağı ile bağlı olan herkesi "Türk" olarak kabul ediyor, ancak uzun vadede bu birliği "bölünmez bir bütün" haline getirebilecek araçları da devreye sokmak istiyordu. (Sadoğlu, 2003, 278) Kemalist ulusçuluk dil politikalarına uluslaşma yolunda en etkili araçlardan biri olarak görüyordu.

2.3.3 Güneş Dil Teorisi

Güneş dil teorisi de ulaşılmaması gereken Batı medeniyet hedefi doğrultusunda atılmış bir adımdır. Teorinin mantığı oldukça basittir; buna göre ilk insanı çevresindekileri anlamaya ve anlamlandırmaya sevk eden etken, başka hiçbir şeyle kıyas kabul etmeyen, ışık, sıcaklık ve hayat kaynağı olan güneştir. Sesini düzen altına alan bu insan ilk defa güneşe karşı duyduğu sevgi, hayret, korku ve ilgisini ifade etmeye çalışmıştı. Fizyolojik araştırmaların gösterdiği gibi insanın doğal olarak çıkarabileceği ilk ses "a" sesi olmalıydı. Bu "a" sesinin sürekli tekrarlanması, sonunda yarım ünsüz ile birleşip "ağ" biçiminde ilk sözcüğü ortaya çıkarmıştı. Böylece ilk insanın telaffuz ettiği ilk anlamlı sözcük, güneşin somut varlığını ifade için kullandığı "ağ" sözcüğü ile yine güneşe atfettiği birtakım nitelikler(güç, kudret, ışık, aydınlık, renk, bereket v. b) olmuştur. İşte bu noktada "ağ" sözcüğünün eski Türk lehçelerinde "yaratmak" anlamında kullanılmasından ötürü ilk ilkel dilin Türkler tarafından yaratıldığının kanıtı sayılmaktaydı. Teorinin Güneş Dil Teorisi olarak adlandırılmasının sebebi de buydu. Bu teorideki asıl amaç ilk dilin Türkler tarafından bulunduğunu ortaya koyarak Batı dillerinin de ana esin kaynağının Türkçe olduğunu iddia etmektir. Yani Batı dilleri ile biz bütünü algısı oluşturmak ve "Biz ve Onlar" algısını ortadan kaldırarak, batı ile bütünleşmeyi sağlamaktır. Güneş Dil Teorisi Türk ırkına yaptığı göndermelerle dönemin konjektürel yapısına uygun bir

davranış sergilemektedir. Türk ırkı yüceltilerek ulusun temelleri güçlendirilmek istenmiştir. Yakup Kadri Güneş Dil Teorisi'ni dil planlamasında "orta yol bulma çabası" olarak adlandırmış, Falih Rıfkı ise dil planlamasında girilen bu yeni aşamayı Mustafa Kemal'in dili arındırma siyasetinin aşırılıklarının farkına varmasına bağlamıştır. Bu teoriyle birlikte aslında dilin "ulusal özü" "öteki" den ayrıştırmakta oynadığı rol azaltılmış görünmektedir; çünkü Türk diliyle diğer diller arasındaki sınırların geçirgenliğine bir nevi meşruiyet kazandırılmıştır. (Bayraktar, 137-149) Güneş Dil Teorisi bu anlamda iki işlevi yerine getirmektedir; 1-Türk dilini dünya dilleri arasında en önemlisi yapmak, 2-Batı ile uyumumuzu gerçekleştirmek. Hedeflenenler bakımından iyi bir teori olmakla birlikte içerik olarak çok zayıf ve geçersiz kalmaktadır. Teorinin içeriğine bakıldığında tutarlı bir tarafı görülmemektedir. Güneş Dil Teorisi, Türk tarih tezine dayandırılarak oluşturulmuştur. İki tez de Türklüğün Orta Asya geçmişine, tarihi dönemlerine göndermelerde bulunarak Türklüğün ve Türkçenin gelişmesi yolunda oluşturulmuş politiklardır. Yeni kurulan Cumhuriyet miladı kendisiyle başlatmak, geçmişiyile bağlarını koparmak istemiştir. İmparatorluğun tarihteki izlerini silmek isteyen Cumhuriyet kendisine bir referans noktası aramak zorundaydı ve bu referans noktasını Orta Asya' da bulmuştu. (Demir, 2011, 388) Referans noktası olarak Orta Asya'nın seçilmesi, İslamiyet'i kabul etmeden önceki tarihi Batıya hatırlatmak ve Türk tarihinin İslamiyet öncesi dönemleri ile Batı arasında bir birliktelik yakalamak içindir. Burada Hobsbawm'ın bahsettiği anlamda "tarihsel süreklilik" fikrinin icadına şahit oluruz: Tarih öncesi çağlarda bütün dünyaya medeniyeti yayan Türkler. Fakat aynı zamanda mevcut durumun bir açıklamasını da buluruz: Kendi kültürlerine yabancı Arap, Fars ve İslam kültürlerinin etkisinde kalan Türkler, Türk olana yabancılaşmışlar ve Türk milleti hemen hemen her şeyini kaybetti. (Demir, 2011, 389) Bu algı oluştuktan sonra uluslaşma yolunda önemli bir engelin kalkacağını düşünüp, köklü bir değişime gidilmenin yolları aranmıştır.

2.3.4 İbadet Dilinin Türkçeleştirilmesi

İslamiyet inancı Türk halkının büyük bir bölümünün sahip olduğu inançtır. Osmanlı Devleti de uzun yıllar İslamiyet'in liderliğini, halifelliğini üstlenmiştir. Kemalist

devrimler gerçekleştirilinceye kadar da devlet bürokrasisinde önemini sürdürecektir. Hüseyin Sadoğlu'na göre Kemalist devrim açısından İslamiyet inancı, her şey den önce Batılılaşma hedefinin önünde aşılması gereken bir engel olarak görülüyordu. O nedenle din devletten ayrılarak vicdan meselesi haline getirilip özel alana çekilmelidir. (Sadoğlu, 2003, 265) Türkiye' de uluslaşma sürecinde din dilinin Türkçeleştirilebileceğine ilişkin düşünceler Tanzimat dönemine kadar götürülebilir.

İlk olarak Ali Suavi, ardından Meşrutiyet dönemi Türkçüleri hutbeler başta olmak üzere kimi ibadetlerin Türkçe olarak yapılabileceğine ilişkin düşünceler ileri sürmüşlerdir. (Sadoğlu, 2003, 265) Gökalp bu yıllarda yazdığı “Vatan” şiirinde İslam'ı belirgin bir şekilde Türkçeleştirmeyi savunmuştur:

“Bir ülke ki camiinde Türkçe ezan okunur

Köylü anlar manasını namazdaki duanın...”

Gökalp'in daha sonraki yıllarda ibadet dili hakkındaki görüşleri değişmiştir.

Bu düşüncelerin siyasal yönden destek bulması için Cumhuriyet dönemini beklemek gerekecektir. Ve ibadet dilinin Türkçeleştirilmesi konusu önemli bir konu haline gelecektir. Atatürk 7 Şubat 1923 yılında Balıkesir Paşa Cami'sinde cemaate yaptığı konuşma da hutbelerin hem içerik açısından güncelleştirilmesini hem de dil açısından Türkçeleştirilmesinin gereğini vurgulamaktaydı. Hutbelerin tamamen Türkçe olmasını istemekteydi ve yakın zamanda da olacağını belirtmiştir. 1927 yılının sonları ve 1928 yılının ilk yarısı, Latin harflerinin Türkçe 'ye uygulanması yolunda, çok hareketli bir dönem olmuştur. Hâkimiyet-i Milliye'de Falih Rıfkı, Cumhuriyet'te Yunus Nadi, İkdam 'da Celal Nuri, Tanin'de Hüseyin Cahit, Latin harflerini savunarak bu fikri yaymaya çalışmışlar, bu konu ile uğraşanlar, fikir ve önerilerini açıkça ortaya koymuşlardır. (Tongul, 2004, 115) Dönemin önde gelen aydın isimlerin bu çalışmaları Latin harflerinin halka yayılması ve geçerlilik kazanabilmesi anlamında önemlidir. 1927 yılından itibaren bütün camilerde hutbeler Türkçe okunmaya başlamıştır. (Sadoğlu, 2003, 267) 1928'de Darülfünuna bağlı İlahiyat Fakültesinde İslam da reform konusunu incelemek üzere komisyon oluşturulmuştur. Komisyonun üzerinde durduğu konulardan birisi İbadet dili ile ilgiliydi. Buna göre; ibadet lisanı Türkçe olmalıdır. Ayetlerin, duaların, hutbelerin

Türkçe şekilleri kabul edilmelidir. 1932 yılı dini uluslaştırma politikasının kararlı bir şekilde uygulamaya geçildiği yıl olmuştur. Bu yeni süreçte “İslam’ın Türkleştirilmesi Projesi” nden amaçlanan şey büyük ölçüde İbadet Dilinin Türkçeleştirilmesi olacaktır. Hutbelerden sonra ezan ve namaz sureleri de Türkçeleştirilmeye çalışılacaktı. İstanbul’un çeşitli camilerinde Türkçe Kuran-ı kerim okutulmuştur. Bu ibadet dilinin Türkçeleştirilmesi açısından önemli bir adımdır. Atatürk, Müslümanlar arasında hem nüfus hem de yeryüzüne yayılış açısından çok büyük yer kaplayan Türkler için Kur’an’ın Türkçeye çevrilmesi gerektiğini önemle vurgulamaktadır. Son şekli Atatürk tarafından verilen Türkçe ezan ilk olarak 1932 yılında Fatih Camiinde okutulmuştur. Türkçe ezan uygulaması bütün yurda yaygınlaştırılmadan yurt genelinde tepkiler artmaya başlamıştır. 7 Şubat 1933 de İstanbul Efka Müdüriyeti bütün camilerde ezan ve kamet’ in Türkçe okutulacağına dair bir bildiri yayınladı. Bu bildiriden sonra tepkiler yurt geneline yayılmış ve tepkiler karşısında hükümet sadece protestocuları değil Arapça ezan okuyanları da gözaltına almaya başlamıştır. İbadet dilinin Türkçeleştirilmesine yönelik bu uygulamalar 1950 Demokrat Parti iktidarına kadar devam etmiştir.

2.4. Resmi Tarih Tezinin Oluşumuna Yönelik Çalışmalar

Modernleşme yolunda, ulus devlet oluşturmanın bir diğer ayağı da geleneksel tarihin bir kenara bırakılarak, Batı’ya endeksli olacak şekilde yeni bir tarih tezinin oluşturulmasıdır. Türk ulusçuluğunun ana esin kaynağı Fransız Devrimi’dir. Bu devrim saraya ve monarşiye karşı nefreti pekiştirmiştir. Tarihin saraydan kurtuluşu hareketi ulusçuluk alanında siyasal ve kültürel etkinliklerle birlikte yürümüştür. Çağdaş tarih yazımı ise uluslaşmanın ve ulusu Türkleşme ile tanımlamanın tüm sorunlarıyla birlikte gelişmiştir. Ulusal tarih yazımının en belirgin katkısı ise Meşrutiyet döneminde olmuş ve Rusyalı Türk tarihçilerden gelmiştir. Bunlar; İsmail Gaspıralı, Hüseyinzade Ali, Yusuf Akçura, Ahmet Ağaoğlu dur. Bu tarihçilerin Türk ulusçuluğunun gelişmesi üzerindeki etkileri oldukça büyüktür. Osmanlı tarih yazıcılığının Cumhuriyet tarihçiliğine doğrudan yansıyan en önemli özelliği tarihin siyasal meşruluk amacıyla yazılmış olmasıdır. Meşruluğu sağlayabilmenin en kısa ve sağlam yolu ise yazılan tarihi uygulayan ve uygulanan tarihi şekillendiren kişinin

aynı kişi olmasıdır. (Ersanlı, 2013, 67) Ulusal tarihin amacı oluşturmuş oldukları yapay tarih sonucunda halkı istedikleri yöne doğru yönlendirmektir. Bu yönlendirmenin içeriği ise ekonomik ve siyasal açıdan arzulanan bir geleceğe yöneliktir. (Ersanlı, 2013, 89) Kemalist tarih tezi, Kemalist ideolojinin en önemli bütünlüycü parçalarından biridir ve bir kültür devrimi özelliği taşır. Türk tarih tezi ile ulaşılmak istenen Türk benliğini oluşturmaktı ve bu amaç için çeşitli politikalar denenmiştir. Kemal Atatürk ihtiraslı bir geçmiş saplantısından, ya da Smith'in ifadesiyle "geçmişe dönük derin bir nostalji "den ve hatırlamadan yana değildir. Kemalist tarih tezleri hatırlamanın asla mümkün olamayacağı bağlantılar üzerinden ortaya çıkmaktadır. Kemalist doğrultular tam tersine unutmaktan ve unutturmaktan yanadır. Kemalizm özellikle topluluğun büyük kısmının hâkim inancı olan İslami ve Osmani bağların koparılması ve unutulmasında ısrarlıdır. (Öğün, 1998) Bu anlamda eski tarihin unutulması için yeni bir tarih oluşturulmalıydı.

Aslında yeni irki tarih tezi iki ana unsura dayanmaktaydı:

- 1)Türklüğün ulusal özgüvenini ve saygısını yeniden kazandırmak,
- 2)Anadolu'yu Türk'ün milli vatanı olarak tespit edebilmek. (Yıldız, 2010, 161)

Türklüğün batı karşısındaki imajının kesinlikle değişmesi gerekiyordu. Avrupalılar gözünde Türkler barbar, cahil ve vahşi olarak görülüyordu. Bu algının değişmesi için birçok politika uygulansa da, politikaların ne kadar başarılı olduğu tartışma konusudur. Cumhuriyet tarihinden itibaren yeni tarih yazımına başlanılmış ve okullarda yeni tarihe yönelik fikirler ortaya konulup, gelecek nesillerde yeni tarih algısı oluşturulmaya çalışılmıştır. Yeni tarih oluşturmada ders kitapları ayrı bir önem taşımaktadır. Tarih yazımını ulusçuluğun bir tezahürü olarak siyasal atmosferin ideolojik bir anlatımı olarak ele aldığımızda ders kitaplarının incelenmesi bize hem siyasi iktidar hem de Türk ulusçuluğunun özellikleri hakkında hatırı sayılır bir bilgi verecektir. (Ersanlı, 2013, 114) Kitaplar bir neslin yetişmesi anlamında önemlidir ve tarih tezi de bu yolla bireylere kazandırılmak istenmiştir. Bu amaçla yayımlana kitaplardan bazıları ise şunlardır:

- 1)Türkiye Tarihi
- 2)Türk Tarihinin Ana Hatları

3)Tarih

Bu üç kitap' da çok partili hayata geçilmesinin ilk yıllarında okunmaya devam etmiş, 1950'ler de Demokrat Parti iktidarı ile kitapların sınavlara girecek öğrencilere okutulması yasaklanmıştır.

Yeni Tarih tezi oluşturmada bir diğer dinamik ise Tarih Kongreleri düzenlenmesidir. Bu kongrelerde Afet İnan, Fuad Köprülü, Semih Rifat, Dr. Reşit Galip, Yusuf Akçura, Ahmet Refik görüşlerini ortaya koyarak yeni tarih tezine katkıda bulunmuşlardır. 1932 yılının başında Mustafa Kemal'in aklında iki proje vardı: Türk Tarihi'nin anahatlarını yeniden yazdırmak ve tarih ders kitaplarının iyileştirilmesi ve tarih tezinin önermelerinin kuvvetlendirilmesine yönelik konuları içeren bir kongre toplamak. (Ersanlı, 2013, 139) Birinci Türk Tarih Kongresi Ankara Halkevi binasında 1932 Temmuz ayında toplandı. Toplanmasının asıl amacı Türk Tarih Tezini tanıtmaktı. Kongre on gün boyunca devam etmiş; her sabah iki kısa, öğleden sonra ise bir uzun oturum yapılmıştır.

Kongre' nin açılış konuşmasında Maarif Vekili(Milli Eğitim Bakanı) Mahmut Esat Bozkurt bir tarih kongresine neden gereklilik duyulduğunu şu sözlerle açıklıyordu:

“1)Bir millet geçmişte olan biteni, memleketini ve dilinin edebiyatının, sanatlarının ve idari, içtimai, siyasi, medeni varlığının menşelerini ve bunların muhtelif ahval tesiri altındaki seyirlerini ancak tarihten öğrenebilir.

2)Şimdiye kadar okumuş olduğumuz kitaplardan hemen birçoğunun tercüme ve iktibas edilmiş olan asılları ise bu maksada taban tabana zıt olarak hakikati ve Türk milletinin varlığını ve benliğini ve cihan medeniyetine olan hizmetlerini Tebarüz ettirmekten, herhangi bir sebeple, uzak bulunmuş idi.” (Ersanlı, 2013, 140)

Atatürk ve yeni tarih tezi sık sık Türklüğün Orta Asya geçmişine göndermede bulunarak, geçmiş tarihe önem atfetmektedir. Yine diğer politikalar da olduğu gibi batı ile yakınlaşma amacı güdülmekteydi. Orta Asya geçmişine göndermede bulunarak Türklerin İslamiyet öncesi dönemleri hatırlatılarak, aslında barbar bir ırk olmadığı dile getirilmek istenmiştir. Atatürk Osmanlı tarihinin belli dönemlerinden

de, içinden seçtiği örneklerle yeni tarih tezi oluşturma yolunda yararlanmışır. Atatürk Osmanlı tarihi hakkında da oldukça bilgi sahibi idi. Bu dönemlerde ulus inşasına yönelik tarihi figür ve sembollere de oldukça önem verilmiştir. “Bozkurt” figürü bu anlamda ön plana çıkarılmışır. Bozkurt figürü bir zamanlar Tanrı olarak bile görülmüştür. (Yıldız, 2010, 178) Bozkurt adı Türklerin Ergenekon’dan çıkışında yol gösteren kurtun adından gelmektedir. Atatürk’ e verilen unvanlardan biride “Bozkurt”du. Atatürk bu unvanı memnuniyetle kabul etmiştir. 1922’den sonra pullarda bozkurt figürü kullanılmaya başladı ve Cumhuriyet’in ilanından sonrada paraların üzerine bozkurt figürü eklendi. Gazi Mustafa Kemal, Fuat Köprülüye 1924 yılında kurulan Türkiyat Enstitüsünün ambleminin nasıl olması gerektiğini anlatırken şöyle ifade ediyor: “Fuat Bey! Karlı Tanrı Dağlarının önünde elinde meşale tutan bir Bozkurt olsun, bu meşale genç Türkiye Cumhuriyeti’nin ilminin ifadesi olsun. Ergenekon’dan çıkmamızda kılavuz olan Bozkurt, Türklüğün Anadolu topraklarındaki yeni devletinin kuruluşunu ifade etsin”. (Erdoğan, 2015)

Dönemin marşlarından biri şöyle haykırırmaktaydı:

“Bozkurtlara örnektir, dernektir gazimiz

Karanlıktan kurtulduk biz, aydınlığa azmimiz.” (Yıldız, 2010, 179)

Bozkurt figürü Hobsbawm’ın ve Smith’in millet oluşumun da önemli gördüğü Ön Milli unsurlardan Semboller ve Ritüellere örnek olarak verilebilir. Çünkü Hobsbawm’ın ön milli unsurlar dediği kavram millet ve ulus oluşumunda önemli bir yer tutmaktadır. Hobsbawm Ön Milli unsurları “Milletler ve Milliyetçilikler” adını verdiği eserinde şöyle açıklar: “Sözünü ettiğim bağlar iki türdür.”:

1)İnsanların yaşamlarının büyük bir kısmını geçirdikleri gerçek mekânları içerisinde barındıran çizgileri aşan, yerel üstü (supra-local) popüler kimlik biçimleri vardır.

2)Devletler ve kurumlarla daha doğrudan ilişkisi bulunan seçkin grupların daha sonradan genele yayılabilecek, genişletilebilecek ve popülerleştirilebilecek politik bağları ve sözcük dağarcıkları vardır. (Hobsbawm, 2014, 65) Bizim kullandığımız bozkurt figürü Hobsbawm’ın verdiği örneklerden ikincisine uymaktadır.

Kemalist tarih tezi ve diğer inşacı politikalar, Miroslav Hroch’ un ulus inşasında yaptığı evrelerden “A” evresine benzemektedir. Bu evrede tarihi geçmişe

göndermede bulunularak, milli duyguların harekete geçirilmeye çalışılması, Hroch' un ilk evresine örnektir. Hroch ulus inşasına yönelik uygulamaları üç evreye bölmüştür. Türk ulusçuluğu “B” aşaması dediği aşamayı da geçip “C” evresine ulaşarak ulus olma sürecinde başarılı olmuştur. Ancak oluşturulan ulus ve dinamikleri sürekli değişime uğramaktadır. Bu değişim daha çok siyasi iktidarı elinde bulunduran hegemon güç tarafından gerçekleştirilmektedir. Tarihsel süreçte nasıl bir şekil aldığı konumuz dâhilindedir.

2.5. Millet Oluşumunda Dinin Etkisi Ve Milleti Oluşturmada Etkili Olan Söylemler

Kemalist ideolojinin dine karşı uygulanan politikaları, zaman zaman değişiklik göstermekle birlikte, dine temel bakışı her zaman aynı kalmıştır. Cumhuriyetin kurucu kadrolarının büyük bir bölümü, Osmanlı İmparatorluğu'nun milli bir kültür yaratamamasının ve dolayısıyla milli bir devlet haline gelememesinin, yeni zamanların şartlarına uyamamasının başlıca sebebini İslamiyet'in politikleştirilmesinde bulmuşlardır. (Bölükbaşı, 2011) Kemalist ideolojinin hedefi bir ulus inşa etmektir ve bu ulus batı medeniyeti temelli olduğundan milletin İslami bağları zayıflatılmak isteniyordu. Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında dine karşı; gerek halkın tepkisinden çekinmek gerekse de pragmatist politikalar sebebiyle mesafeli yaklaşmıştır. Cumhuriyet'in ilk yıllarında dine karşı mesafeli olan bu tutum, şekil değiştirerek aksiyoner bir tavır almıştır. 1924 sonrası dönemin ana özelliği, dini tanımın tüm bakiyelerinin ayıklanmaya çalışılmasıdır. Halifeliğin kaldırılması bu bakımdan bilhassa önemlidir; böylece İslam'a araçsal da olsa bir sosyal tutunum aracı olarak bakılmayacağı ortaya çıkmaktadır. (Yıldız, 2010, 144-145) Dini eğitim veren medreselerin kapatılması da dini olanın reddi manasında önemli bir uygulamadır. Bu adımlar sonucunda önemini yitiren din' in yerine yeni bir moral, birlik duygusu getirme gereği duyulmuş ve bunun sonucunda da ulus, milliyetçilik fikri önemli bir konum elde etmiştir.

Ulus inşa sürecinde Kemalist devrim aracılığıyla ortaya konulan söylemlerde önemli bir aşamadır. Daha çok Atatürk' ün şahsiyetinde kendini bulan söylemler halka

istenilen şekilde yön vermek ve ulus oluşumunda kolaylık sağlamak yönünde atılan adımlardır. 1938 tarihli “Beden Terbiyesi Kanunu” bazı bakımlardan ırk ıslahı konusuna yer verir Atatürk’ ün Türk ırkının asil güzelliğine göndermede bulunan “Türk ırkı dünyadaki en güzel ırktır” söylemi ve bu özelliğin “fenni tarz” da korunmasını istemesi öjenik eğilimler içermektedir.

Atatürk’ ün ulus, millet inşasına yönelik söylemlerine gelecek olursak:

“Kanını taşıyandan başkasına inanma”. Bu etnik bir tanımdır. Bu şekilde milliyetçi bağlar kuvvetlendirilmeye çalışılmaktadır.

“Damarlarda akan asil kan” ve “Ne mutlu Türküm diyene”, ”Türk; öğün, çalış, güven” bu söylemler kolektif özgüveni tazelemeye yöneliktir. Türklüğün övünülecek bir olgu olması için Atatürk büyük bir çaba sarf etmiştir. Bu söylemlerin varacağı yer ise “Bir Türk dünyaya bedeldir” söylemidir. (Yıldız, 2010, 164) Bu kullanılan söz bile tek başına Batının Türklere bakışını değiştirmek ve Türklüğün övünülecek bir olgu olduğunu ortaya koyması bakımından, Türk ulusal kimliğini oluşturma sürecinde ne tip bir etkisi olduğunu göstermektedir.(Özer- Kılıç, 37)

Genel olarak millet, ulus oluşturmaya yönelik çabayı özetlersek:

Modern Türkiye’nin oluşumu Kemalist ideolojiler sonucunda uygulanan politikalar sonucunda gerçekleşmiştir. Türk modernleşmesi eski tarihlere kadar götürülebilirse de, Türkiye’nin modern bir devlet halini alması 20.yy’ın yirmili yıllarına denk gelmektedir. Millet oluşumunda M.Kemal Atatürk önderliğinde Kemalizm yukarıdan aşağı inen politikalar uygulayarak yeni bir milli hareket oluşturmaya çalışmıştır. Bu hareketin çıkış noktasını ise Batılılaşma, çağdaş medeniyetler seviyesi,hedefi oluşturur. Bir başka yoruma göre ise Kemalizm bir milliyetçilik değildir ve sahip olduğu proje de kültürel vurgularla donanmış bir milliyetçi proje değil, bunları aşmaya dayalı bir politik projedir. (Öğün, 1998, 33) M.Kemal Osmanlı sonrası ortaya çıkan dönemde tek birleştirici ve bütünleştirici bağın İslamiyet bağı olduğunun farkındaydı ve bu bağın ortadan kalkması için çeşitli politikalar uygulamaya geçmiştir. Ortadan kalkan bu İslamiyet bağının yerine ise yeniden birleştirici ve bütünleştirici işlev görmesi amacıyla Yurttaşlık bağının getirilmesi gerekiyordu. Çağdaş (batı) uygarlık seviyesine ulaşmak için “gerekli önkoşulların

Kemalist seçkinler tarafından yaşama geçirilmesi”, bir başka ifade ile ulus-devlet inşası “sanayileşme, modern-laik bir ulusal kimlik üçgeni üzerinde yükselecek ‘modern bir ulus kurma’ girişimi kuruluş sürecinin tamamlayıcı bir ögesi olmuştur. (Özer- Kılıç, 43) Ernest Gellner Modern zamanda Milliyetçiliklerin Milletleri doğuracağından bahseder. Türk Milliyetçilik hareketi ve ulus oluşumu bu anlamda Gellner ’in önermesine uyar. Gellner şöyle der; “Milliyetçilik özünde, bir yüksek kültürün daha önce pek çok alt kültüre sahip olan bir topluma empoze edilmesiydi ”. (Özkırımlı, 2013, 163) Atatürk’ün zihin dünyasında kendi benliğini bulan fikirlerde Kemalist ideoloji çerçevesinde halka empoze edilmiştir. Modernleşme diye tanımlanan sürecin bugün Türkiye’yi belirli bir yere getirdiğini hatırlatmakta yarar var. Bugün Türkiye’ de daha çok insanın daha uzun süre yaşadığı, çocuk ölümlerinin daha az düzeye geldiği, 1920’lere kıyasla daha çok insanın okuyup yazdığını, modern iletişim ve taşıma araçlarına ulaşılabildiği, kısacası 20. Yüzyıl başı Türkiye’ sine kıyasla hayat kalitelerinde gözle görülür bir iyileşme olduğu inkâr edilemez bir gerçekliktir. (Özer- Kılıç, 44) Ulus oluşum süreci tamamlanmış bir olgu gibi görünse de tarihsel süreklilik içerisinde kendisine yeni bir soluk kazandırarak dönüşüm uğramaktadır. Siyasi iktidarı elinde bulunduran otoriteler tarafından yoğunluklu olarak gerçekleştirilen bu dönüşüm, ulus devleti nihai sonucu olmayan bir süreçte doğru götürmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: ADALET VE KALKINMA PARTİSİ'NİN MİLLİYETÇİLİK ANLAYIŞINA GİDEN TARİHSEL SÜRECİ

3.1. “Merkez Sağ” Siyasal Anlayışı Ve Milli Görüş Hareketi

Adalet Ve Kalkınma Partisi (AK Parti) hakkında bir görüş ortaya koyabilmek için “merkez sağ geleneği” ve “milli görüş geleneği” nin düşünce yapısının temel olarak incelenmesi gerekmektedir. Sosyal Bilimler alanında AK Parti ile ilgili birçok bilimsel çalışma yapılmıştır. Mamafih bu yapılan çalışmaların pek azı Ak Parti'nin milliyetçilik anlayışına yer vermiştir. AK Parti; kurucu liderleri Milli Görüş kimliğinden gelen isimlerden oluşan ve kuruluş aşamasında merkez sağdan gelen isimlerle beraber farklı bir siyasi yapı havasına kavuşmuş bir partidir. Kuruluşunun ardından gelen ilk seçimlerde halk nezdinde karşılık bulmuş ve halk AK Parti'ye tek başına iktidarın yolunu açmıştır. AK Parti halk nezdindeki karşılığını giderek artırmış ve mevcut oylarını yüzde elli düzeylerine yükseltmiştir. Bu nedenle AK Parti hem siyasi gidişatın yönünü değiştirici politikaları hem de mevcut seçimlerden elde ettiği başarılar itibariyle araştırılmaya değer bir konumdadır.

Konumuz özelinde araştırılmaya değer görülen problem ise AK Parti'nin milliyetçilik tasavvurudur. Partinin Osmanlı mirasına yaptığı göndermeler, İslami referansların bulunması ve liderlerin söylem düzeyi itibariyle Türkiye'deki hakim millet anlayışından ayrılmaktadır. Bu ayrım ve partinin sahip olduğu “Milli Kimlik” inşasına yönelik politikalar ve partinin bünyesinde barındırdığı milliyetçilik literatürüne dair parametreler, partinin milliyetçiliğe bakışı hakkında göstergeler ortaya koyacağından araştırmamızın ana problemidir.

AK Parti'nin milliyetçi tahayyülünü oluşturan dinamikler hem söylem hem de pratikte bir geçmişi olan sürece dayanmaktadır. Bu süreci oluşturan dinamiklerin beslendiği kaynaklar ise Adnan Menderes ile başlayan, Turgut Özal ile devam eden ‘Merkez Sağ’ geleneği ve Necmettin Erbakan özelinde kendisini bulan ‘Milli Görüş Hareketi’ dir. AK Parti'nin milliyetçilik anlayışının beslendiği kaynaklardan diğerleri

ise Necip Fazıl Kısakürek ve Mehmet Akif Ersoy'dur. Milli görüş geleneği, AK Partili kurucuların uzun yıllar bünyesinde bulunmasından ve AK Parti'nin fikri altyapısının temelinde izler bırakması bakımından önem arz etmektedir. AK Parti'nin zihinsel kodlarında İslami reflekslerin bulunması ve bu kodların pratikte kendisine yer bulabilmesinden yola çıkarak AK Partiyi milli görüş geleneğinin bir anlamda devamı olarak da okuyanlar da mevcuttur. Ancak AK Parti milli görüşün aksine, İslami düşüncelerini seküler olarak nitelendirilebilecek muhafazakar demokrat kimliğiyle merkeze taşımıştır. Keza aynı şekilde AK Parti'de merkez sağ'dan kalma bir çok uygulamaya ya da söyleme rastlayabiliriz. Halkın iradesi olarak sunulan "Milli İrade" 'nin son derece önemli görülmesi, liderlerin söylem düzeyinde milli iradenin sıklıkla yer bulması ve hizmet milliyetçiliği anlayışı bu gelenekten kalma izler olarak görülebilir.

3.1.1 DEMOKRAT PARTİ- ADNAN MENDERES

Turgut Özal'ın "ezilmişlerin partisi dediği" Demokrat Parti'nin lideri Ali Adnan Ertekin Menderes, büyük Türk sağ düşüncesinin, geleneğinin önemli bir sembolüdür. Türk sağ geleneği içerisinde Menderes'ten sonra gelen her liderin zihinsel ve söylemsel dünyasında Menderes kültü bir şekilde yer edinmiştir. (Türk, 2014, 28) Adnan Menderes 1899'da Aydın'da dünyaya gelmiştir. Dedesinden kendisine 3000 dönümlük bir toprak kalmıştır. Annesi ve babasını hiç görmemiş, ablasını ise küçük yaşlarda kaybetmiştir. 1916'da askere alınır ancak sağlık sorunları ve Mondros Mütarekesi'nin imzalanması nedeniyle hiçbir cephede savaşmaz. Birinci Dünya Savaşının ardından Kuvayi Milliye'ye katılır. 1930'da kurulan Serbest Cumhuriyet Fırkasının Aydın teşkilatlanmasında görev alır ve il başkanlığı görevini yürütür. Serbest Cumhuriyet Fırkasının kapanmasının ardından Cumhuriyet Halk Partisi Aydın teşkilatının başına geçer. 1931 yılında ise CHP Aydın milletvekili olur. Milletvekili oluşunda Mustafa Kemal Atatürk'ün bizzat etkisi olduğu söylenir. CHP'de 7 Haziran 1945 yılında verilen parti tüzüğü ve kimi yasalarda değişiklik yapılmasını içeren önergeyle partiden ihraç edilir. 'Dörtlü Takrir' ismi verilen bu önerge ülkedeki mevcut düzenin demokratik usullere dayandırılmasını içermekteydi. (Türk, 2014, 29) Partiden ihracı yeni bir parti yolunda ilerlemesine vesile olmuş ve 7

Ocak 1946'da Demokrat Parti kurulmuştur. Demokrat Parti girdiği ilk seçimde %13.1 oy almıştır. Bu ilk seçim demokrasi yolunda atılmış önemli bir adımdır. Çok partili sistemin temelleri bu hamleler neticesinde oluşacaktır. Tartışmasız ve çok partili sistemin işleyişine uygun gerçekleşen 1950 seçimlerinde iktidara gelmiştir.

Adnan Menderes özelinde Demokrat Parti kendi politikalarını her koşulda doğru olarak nitelendirmekte ve politikalarını savunma refleksiyle hareket etmektedir. Bu refleksin kaynağı olarak da 'millet' i göstermektedir. Parti politikalarında bir yanlışlık mevcut ise bunu ancak milletin iradesinin düzeltebileceğine inanır. Bu iradenin tecelli edeceği yegane merci ise sandıktır. (Türk, 2014, 35) Demokrasi anlayışında milli iradeye önemli derecede atıfta bulunulması ve sandığın demokrasi için vazgeçilmez olduğu kuralı AK Parti'nin demokrasi anlayışıyla örtüşmektedir. Recep Tayyip Erdoğan da bu örtüşmeyi genellikle dile getirmektedir. Adnan Menderes, Erdoğan'ın söylemlerinde demokrasi kahramanı, milletin adamı şeklinde kendisine yer bulmaktadır.

Menderes laikliği 'vicdan hürriyeti' ve 'din ile siyasetin birbirinden ayrılması' olarak görmektedir. Fakat aynı zamanda din ile bağları kopuk bir toplumun geleceğinin mümkün olamayacağını ve bu istikamette okullarda çocukların din dersi almaları gerektiğini öne sürmektedir. Menderes ve Demokrat Parti, İsmet İnönü döneminde Türkçe olarak okutulmaya başlanan ezanı Arapça olarak okutturmaya başlamıştır. Ezanın Arapça okunmasına yönelik meydana gelen durum dini yönden önemli bir gelişme olarak görülmüş ve merkez sağ gelenek tarafından övgüyle anılmasını sağlamıştır. Menderes'e göre "Bu memlekette irtica vardır" demek "Türk milletine iftira etmektir" ve bu iftiraların amacı "Türk milletinin siyasi haklarını gasp etmek demektir." (Türk, 2014, 38)

Dinin kimsenin tekelinde olmaması gerektiğini düşündüğü gibi aynı şekilde milliyetçiliğin de kimsenin tekelinde olmayan tüm toplumu kuşatıcı bir anlayışta olması gerektiğini düşünür. Milliyetçilik anlayışında yurttaşlar arasında müşterek tarihin ortaya koyduğu kültür ve ülkü birliği fikrine, yani kültürel bir milliyetçilik anlayışına sahiptir. Merkez sağın milliyetçilik anlayışı genel olarak "Muhafazakar Milliyetçilik" şeklinde tanımlanmaktadır. (Taşkın, 2015, 57) Milliyetçilikte kültürel anlayışı Kemalizm'den öğrenen milliyetçi muhafazakarlar, söylemlerinin kurucu bir bileşenini Batılılaşma hamlesinin bizleri köklerimizden kopardığı tezi üzerine inşa

ettiler. Milliyetçi muhafazakarların tezi milletin küllerinden doğuşuna değil, milli kültürün yeniden ihyasına dayanmaktadır. (Taşkın, 2015, 57) AK Parti’de bu kültürel milliyetçilik anlayışını milliyetçi muhafazakar gelenekten devir almış ve milli kültürü oluşturmada Kemalizm’in Batıyı temsil ettiğini düşünmüş, öteki haline getirmiştir. Etnik kökenli milliyetçilik anlayışına karşı çıkmaktadır. Ve bireyleri sen Türksün, değilsin şeklinde bir değerlendirmeye tabi tutmanın yanlış olduğunu dile getirmektedir. Bunu şu şekilde açıklar: “Bir vatandaş ‘Ben Türk vatandaşım, Türk milletini seviyorum, ona hizmet edeceğim’ dedikten sonra asırlar ve nesepler arayarak tarih ameliyesine girişmemiz imkansızdır.” (Türk, 2014, 39)

Demokrat Parti milliyetçilik anlayışını, millete somut hizmet sunmak şeklinde dile getirir. Fayda milliyetçiliği olarak da değerlendirilebilecek bu milliyetçilik anlayışının Türk sağ geleneğinde oldukça fazla örneğine de rastlanılabilir. Vatanın bütün olarak imarını bu anlayışın temeline yerleştirir. Menderes milletten övgüyle bahsederken, yıllar yılı hizmete hasret kaldığını dile getirmekte ve bu büyük milletin kendilerinin hizmet etmesiyle medeni milletler seviyesine yükseleceğini dile getirmektedir. Bu düşüncelerde Türk sağ söyleminde önemli bir yerde bulunan ve inşaat ve imar faaliyetlerini içeren medeniyet ve kalkınma hayali devreye girmektedir. (Türk, 2014, 39)

Demokrat Parti’nin sahip olduğu ‘hizmet milliyetçiliği’ anlayışı ve teknik bir altyapıyı ve kalkınma hamlesini ifade eden ‘medeniyet tahayyülü’ fikri AK Parti politikalarında kendisine yer bulmakta ve aynı ortak paydayı bir anlamda taşımaktadır. (Türk, 2014, 46) AK Parti’de millete hizmet etmeyi popülist tarzda önemli bir görev olarak sunmakta ve asıl milliyetçiliğin millete hizmet etmek olduğunu çeşitli söylemlerinde dile getirmektedir. Medeniyet perspektifi, tahayyülü AK Parti’de de karşımıza çıkmaktadır. Bu medeniyet algısı imar ve inşaat faaliyetlerine dayanmaktadır. Menderes’te medeniyet yolunda ilerlemede inşaat ve imar faaliyetleri önemli bir yer tutmaktadır. AK Parti döneminde de inşaat ekonominin tetikleyici gücü görülerek inşaat sektörüne ayrı bir önem atfedilmektedir. İnşaat ve imar faaliyetlerindeki benzerliğe yol yapımı konusundaki anlayış da eklenebilir. Demokrat Parti ve AK Parti, yolların sadece mesafeleri değil aynı zamanda gönülleri de birleştirdiğini düşünmektedir.

Menderes için milletle birlikte, milletin meseleleri de kutsaldır. Bir konuşmasında Menderes şöyle demektedir: “ bir kibleye teveccüh eder gibi hislerimizi ve düşüncelerimizi memleket meselelerine çevirdik.” Menderes milletin isteği doğrultusunda başarılamayacak hiçbir işin olamayacağını dile getirmektedir. (Türk, 2014, 51) Millet idaresinin kutsallığı AK Parti görüşü çerçevesinde devam ettirilmektedir. Recep Tayyip Erdoğan, millet iradesinin üzerinde hiçbir güç olmadığını ve başka bir güç bilmediklerini söylediğinde, aynı referanslara göndermede bulunmaktadır.

Cumhuriyet Halk Partisi’ne karşı bakış açıları da büyük oranda benzeşmektedir. Menderes için CHP, milleti ve onun değerlerini anlayamamış bir siyasi oluşumdur: “Onlar Türk milletini hiçbir zaman anlayamamışlardır. Bu milletin meknuz kuvvetlerini ve imkanlarını sezememişlerdir. Türk milletinin zeka ve dirayetindeki namütenahi kuvveti görememişlerdir.” (Türk, 2014, 57) İki lider ve siyasi hareket CHP’nin toplumun diliyle konuşmadığını ve toplumla bütünleşmekte problem yaşadığını dile getirmektedir.

Demokrat Parti iktidarda bulunduğu yedi yıllık dönemde toplamda 15.000 cami inşa ettirdiğini açıkladı ve din adamlarının yetiştirilmesi için daha iyi okulların açılacağını sözünü verdi. “DP aynı zamanda İstanbul’u ikinci bir kabeye dönüştürmeyi yani Müslümanlar için ikinci bir Hac merkezi haline getirmeyi vaat ediyordu.” “Ve her fabrika bacasının yanında bir cami minaresinin de yükseleceğinin sözünü vermişti.” (Karpat, 2012, 103) Dini içerikli adımların atılması AK Parti ile benzerliği oluşturan politikalardan bir diğeridir.

Türk sağ geleneğinin benzer yönlerinden olan ‘muktedir’ görüntüsü, Adnan Menderes’ de kendisini göstermektedir. Bir konuşmasında şöyle demektedir: “Şimdi bir seçime gidelim, biraz hazırlanalım, onları otuz mebusla bırakmazsak ben adam değilim.” Cumhuriyet Halk Partisi’ne karşı söylemiş olduğu cümle oldukça iddialıdır ve bu iddia Türk sağında sıklıkla görülebilir.

Adnan Menderes 1960 Darbesi ile birlikte idam edilmiştir. Bu hukuk dışı yollarla idam edilen seçilmiş iktidarın lideri, ileride merkez sağ iktidarlarca ve diğer siyasi partilerce ‘demokrasi kahramanı’ olarak lanse edilecektir.

3.1.2 ANAP- TURGUT ÖZAL

Özal, Demokrat Parti sempatzanı bir ailenin içerisinde 13 Ekim 1927 tarihinde doğmuştur. Üniversite yıllarında muhafazakar öğrenci kuruluşlarında önemli rol oynamıştır. (Türk, 2014, 125) Üniversite yıllarında mühendislik eğitimi almış olması ve teknik konularda uzmanlaşmış olması ileri dönemlerde ki siyasi hayatında, teknokrat yapısının ön plana çıkmasını sağlamıştır. Özal derin köklü inançları olan ve bununla birlikte kapitalizm ve piyasa ekonomisine sonuna kadar bağlı bir insandır. (Yavuz, 2011, 71) Özal 1977 seçimlerinde Milli Selamet Partisi'nden milletvekili adaylığı olmuş ancak seçilememiştir. 43. Hükümet döneminde Başbakanlık Müsteşarlığı ve Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) müsteşar vekilliği görevlerinde bulunmuştur. 24 Ocak Kararları olarak bilinen ve ekonomide önemli bir dönüşümü içeren kararların hazırlayıcısı olmuştur. Bu kararlar seyir yönü kötü giden ekonomiye bir çare olarak düşünülmekteydi. 1980 askeri darbesinden sonra Başbakan yardımcılığı yapmıştır. Teknokrat, mühendislik rolü fazlasıyla ön plana çıkmış olan Özal, 1983 yılında Anavatan Partisi'ni kurmuş ve aynı yıl gerçekleşen seçimlerde tek başına iktidar olmuştur. Turgut Özal Türk sağ geleneğinde önemli izler bırakmıştır. AK Parti ile Özal çizgisinin, Menderes'te olduğu gibi önemli ortak noktaları mevcuttur. Recep Tayyip Erdoğan bu benzerliği şu şekilde dile getirmektedir:

“Rahmetli Özal, Türkiye'yi dünyaya açmıştı. Fakat Özal'dan sonra gelenler, maalesef Türkiye'yi tekrar içe kapattı. Ne zamana kadar? AK Parti iktidarına kadar. AK Parti geldi. Türkiye tekrar dünyaya açıldı.” (Yavuz, 2015)

Özal kendisini hizmet adamı olarak tanımlamaktadır. En önemli gayesinin millete hizmet olduğunu sıklıkla dile getirmektedir. Halka hizmeti hakka hizmet olarak görmektedir. Millete hizmet söylemi ve partililerin söylemleri bakımından millet kavramına oldukça sık başvurmaları iki partinin ortak noktalarını oluşturan bir diğer husustur. Özal, partisinin milliyetçi bir parti olduğunu fakat milliyetçilik anlayışının şovenist tarzda olmadığını dile getirmektedir. Milliyetçiliği başka ülkelerle yarışabilir durumda olma ve onlarda geri kalmama süreci olarak görür. Yeri geldiğinde milliyetçi popülizmde de bulunarak, ikinci köprüye Fatih Sultan Mehmet'in ismini vermekle övünür. Partisini milliyetçi-muhafazakar ve rekabete dayalı serbest piyasa ekonomisini savunan bir parti olarak tanımlar. Bir toplumun

tarihsel süreçte ürettiği maddi ve manevi tüm değerlerin, özelliklerin tümüne kültür denmektedir. Kültür, millet ve milliyetçilik olgularını tanımlamada sıklıkla kullanılan kavramların başında gelmektedir. Özellikle millet olgusu, mutlak bir surette ya kültür kavramıyla tanımlanmakta ya da kültür kavramının ilişkilendirildiği; etnisite, ortak tarih, din ve dil gibi hususlarla açıklanmaktadır. (Bölükbaşı, 2016) Kültürel bir anlayışı içeren milliyetçi muhafazakarlık, milletin doğal temsilcisinin, milliyetçi muhafazakarlar olduğunu düşünür. Milliyetçi muhafazakarlar, milletin değişmez karakteri olarak Türklük ve İslam inancını görmektedir. (Taşkın, 2015, 80)

Özal, ekonomide Neo-Liberal serbest politikaları savunmaktaydı. Ekonomide oluşturulan bu serbest ortam sayesinde ve Özal'ın da İslamcı kesimleri ön plana çıkarması sayesinde İslamcı kesimler sesini ekonomik yoldan duyurma fırsatını elde etmişlerdir. (Yavuz, 2011, 78) İslami kesimin ekonomik yönden gelişme göstermesi ve kamusal alanda etkin olmaya başlamasıyla birlikte bir anlamda İslami burjuvazi ortaya çıkmıştır. İslami kesimin mülk sahibi olması ile birlikte halkın sosyal yapısı ekonomik yönden değişmekte ve bunun çıktıları olarak da siyasal yapıda da görevler alabilmekte ve siyasal yapı dönüştürülebilmektedir. İslami sermayenin aktif olması toplumda diğer kültürel alanlarda da İslami kesimin etkin olmasının önünü açmıştır. İslami kesimin kaynaklara ulaşmada önemli yer edinmesi İslami düşüncedeki radikalliği ekonomik alana kaydırabilmiş, radikal İslam'ın da geri plana düşmesini sağlamıştır.

Özal ve ANAP Türkiye'ye dış politikada aktif ve güçlü bir konum biçerek, "Doğu ile Batı'yı meczeden" bir lider ülke olarak görmektedir. (Türk, 2014, 138) Dış politika, milli kimliğin inşası açısından çok önemli bir sahadır. Milliyetçi anlayış dış politikada kendisine yer bulabilmektedir ve dış politika iç politikayı belirlemektedir. Ahmet Davutoğlu' nun 'Stratejik Derinlik' adını verdiği kitabı da Türkiye'yi tarihsel ve stratejik etki alanı oldukça geniş bir ülke olduğu şeklinde konumlandırmakta ve Türkiye'yi köprü -geçiş ülkesi- değil, kendi politikaları olan ve bunları bağımsız uygulayan ülke, güçlü ülke manasına gelen 'Merkez Ülke' olarak görmektedir. Dış politikada Amerika Birleşik Devletleri'ne ayrı bir önem verilmekte ve dış politikada ki çizgisini bu yönde geliştirmektedir. Özal Kafkaslar bölgesine yönelik, daha çok Türk vatandaşların yaşadığı bölgelere yönelik aktif bir politika oluşturmayı düşünürken, AK Parti Stratejik Derinlik ile, tarihsel, kültürel etki alanımızı oluşturan ve tarihsel süreçte Osmanlı bakiyesi olan, yakın kara havzasını oluşturan bölgelere

yönelik aktif bir politika oluşturmaktadır. Özal'ın Kafkaslara yönelik düşüncesi Türki devletlere yönelik aktif bir politikayı oluştururken, AK Parti'nin yakın kara havzasına yönelik aktif politikaları ise İslami devletlere yönelik, İslam-Osmanlı temelli bir politikayı oluşturmaktadır.

Özal, medeniyet tahayyülünü Menderes'te olduğu gibi maddi kalkınma üzerine kurmaktadır. Özal'ın söylemi de somut iş yapmaya dayanmakta ve yapılan somut işlerin dökümünü sunma şeklinde kendisini göstermektedir. Medeniyetimizi İslam ve İslam öncesi çağlardan günümüze harmanlanarak gelmiş olan bir medeniyet olarak görür. (Türk, 2014, 140) Medeniyet söylemi AK Parti'de de olduğu gibi milli kimliğin yapısını oluşturmaya yönelik ve milleti kapsayıcı anlamda kullanılmaktadır. Medeniyet söylem düzeyinde kullanılmaktadır ve evrensel nitelikli bir medeniyet kurma düşüncesi yoktur. Medeniyet algısının temeli Osmanlı kökenli ve İslami niteliklidir. (Türk, 2014, 147)

Turgut Özal için belirli iç ve dış mihraklar vardır ve mihraklar Türkiye ne zaman büyüme yolunda reformlar yapsa karşısına çıkmaktadır. Ama sonuç olarak kararlılıkları sayesinde bu mihraklar yenilgi görmeye mahkumdur. (Türk, 2014, 148) Bu mihraklar, AK Parti de' de görüldüğü gibi, bazen ülkenin ekonomisine kast eden faiz lobisi, bazen de ülkeyi bölmeye yönelik planlar içerisinde olan yabancı güçlerdir.

3.1.3 NECMETTİN ERBAKAN- MİLLİ GÖRÜŞ

Adalet Ve Kalkınması ile ilgili yapılacak olan her çalışma Milli Görüş hareketine bir noktada değinmek durumundadır. Milli görüşe değinilmeden yapılacak olan çalışmaların bir yönü eksik kalacaktır. Milli Görüş; Necmettin Erbakan önderliğinde kurulmuş ve düşünce sistemini İslam temelli tanımlayan bir siyasi harekettir. AK Parti kurucu kadroları bu hareketin içerisinde uzun yıllar bulunmuş ve daha sonradan bu görüş ile resmi bağlarını keserek, yeni bir siyaset yolculuğuna çıkmışlardır. AK Partili liderler kuruluş aşamasında milli görüş gömleğini çıkarttıklarını ifade ederek, milli görüş'ün keskin İslami düşüncelerini terk ettiklerini ortaya koymuşlardır. AK

Parti temel düşünce sistemini muhafazakar demokrasi olarak belirlemiş ve İslami düşüncelerini seküler düşünceye uyacak şekilde bu politika içerisinde toplamışlardır.

Necmettin Erbakan, 29 Ekim 1926'da Sinop'ta dünyaya gelmiştir. 1948 yılında İstanbul Teknik Üniversitesi Makine Mühendisliği bölümünden mezun olmuş ve aynı üniversitede asistan olarak çalışmaya başlamıştır. Eski Cumhurbaşkanı Suleyman Demirel ile sınıf arkadaşıdır. Üniversite 1951 yılında Erbakan'ı araştırma yapmak üzere Almanya'ya göndermiştir. Burada Leopard tanklarının motorlarıyla ilgili başarılı çalışmalar yapmıştır. Almanya'da sanayi alanında gördüğü başarılı çalışmalar Erbakan'ı etkilemiş ve Türkiye'ye yönelik 'ağır sanayi' fikrinin oluşması açısından izler bırakmıştır. (Türk, 2014, 161) Almanya'da farklı firmalardan çeşitli projeler için teklifler alır. 1956 yılında Türkiye'de 200 ortaklı Gümüş Motor fabrikasını kurar ve milli sanayi hayali yolunda ilk adımı atar. 1965 yılında Profesörlük unvanını, en genç profesör olan kişi olarak alır. 1969 yılında Türkiye Odalar Ve Borsalar Birliği (TOBB) başkanı olur. Adalet Partisi'nden aday olmaya çalışır ve olamaz. Aynı yıl bağımsız aday olarak seçimlere girer ve milletvekili seçilir. 26 Ocak 1970'te Milli Görüş Hareketi'nin (MGH) ilk partisi olan Milli Nizam Partisi'ni kurar, fakat bir yıl sonra kapatılır. Erbakan umudunu kesmeyerek 1972'de bu sefer Milli Selamet Partisi'ni kurar ve seçimlere katılıp %11.8 oy oranıyla birlikte meclise girer. (Türk, 2014, 162)

Hakan Yavuz'a göre, Milli Görüş Hareketi (MGH)'nin söylemi, Anadolu'nun az gelişmişliğini ve bu az gelişmişliğin Kemalizm yanlısı İstanbul sermayesi tarafından sömürülmesini esas alıyordu. Bu sömürülme olarak görülen düzene karşı çıkılıyordu. MGH, laik temelleri olan Kemalist kesime karşılık, ahlaki değerleri ön plana aldığını düşündüğü bir kesimi yerleştiriliyordu. Kemalist politikalara hem kültürel hem de ekonomik yönden eleştiri getiriliyordu. (Yavuz, 2011, 68) MGH modernleşmeye tamamen bir karşı duruş yerine muhafazakar kimlikle birlikte modernleşmeyi, yani İslam'ın da modernleşme içerisinde bulunacağı bir anlayışı yerleştirmek istiyordu. İslam MGH için olmazsa olmaz bir temel şarttı. İslam'a uygun olmayan bir siyasi fikir, ideoloji hiçbir şekilde parti içerisinde barınmazdı. Kültürel alanda MGH, batıda örnekleri mevcut olan ve devlet eliyle, yukarıdan aşağı yönlü şekilde oluşturulan değerler yerine, kökü İslam ve Osmanlı geçmişine dayanan kültürel ve ahlaki değerleri savunmaktaydı.

Milliyetçi- muhafazakarlık anlayışı, milli kimlik yapısı olarak Türk- İslam temelli bir anlayışı benimsemiştir. Tarih anlayışı ise Osmanlı ve İslami temelli bütüncül bir yaklaşımdır. Milli görüş anlayışının milliyetçilik anlayışı milliyetçi- muhafazakar anlayışa uymakta ve Kemalist seküler milliyetçilik anlayışından farklı olarak İslami referansları içerisinde barındırmaktadır. Bu milliyetçilik anlayışı post-modern tarzda bir kültürel milliyetçiliği oluşturmaktadır. Dayanak noktasını İslam ve Osmanlı geçmişinin oluşturduğu, Türk-İslam temelli milliyetçilik anlayışı AK Parti tarafından' da devir alınacak ve bu anlayış AK Parti'nin milliyetçilik anlayışının temel noktasını oluşturacaktır. Ancak AK Parti İslami hedefleri olduğunu belirtmemekte ve partisini muhafazakar-demokrat bir parti olarak tanımlamaktadır. İslami referansları ise sekülerleştirilerek, yani muhafazakar-demokrat kimliği etrafında merkeze taşınmaktadır. Bu anlamda milli görüş ile farklılıklar içermektedir. Bu anlayış etnisite temelli bir anlayış değildir, Türklük yerine İslamiyet'in ön plana çıkartıldığı bir anlayıştır.

AK Parti milleti Türk milleti olarak tanımlamaktadır, fakat İslami düşünceden arındırılmış Türklük hiç bir anlam ifade etmemektedir. Türklük AK Parti'nin milliyetçilik anlayışında reddedilmemektedir, İslami temelli bir dönüşüme uğratılmaktadır. Bu anlamda AK Parti'nin milliyetçiliği yeni bir anlayış olarak görülebilir ve İslamcılık ile olan sınırları da muhafazakar-demokrat kimliği ile belirlenmiş olur. Koyuncuya göre AK Parti'ye hakim olan kimlik tasarımı algısı, İslami referanslara sahiptir. Ancak Koyuncuya göre AK Parti kimlik tasarımında kullandığı İslami öğeleri sekülerleştirip merkeze taşımaktadır. AK Parti'nin milliyetçilik anlayışının İslamcı ideoloji ile ve MGH milliyetçilik anlayışı ile farkı da bu noktada karşımıza çıkmaktadır. (Bölükbaşı, 2016, 165) Yani AK Parti'nin milliyetçilik anlayışını İslamcılık ideolojisinden ayıran unsur, AK Parti'nin kimlik tasarımında kullandığı öğeleri seküler bir tarzda kullanarak merkeze taşımış olmasıdır. Bu anlamda milli görüşün milliyetçilik anlayışını İslamcı bir ideoloji olarak değerlendirmek mümkün görünmektedir. Çünkü milli görüş İslami politikaları sekülerleştirmeden olduğu gibi merkeze taşıma hedefi gütmektedir. AK Parti ise İslami hedefleri olduğunu belirtmemekte ve milli görüş gömleğini çıkardığını ifade etmektedir.

Erbakan'a göre siyaset etmenin temelinde “adalet ile zulmü ayırma” meziyeti gelmektedir. Müslümanların ilk ve asli görevi Hak (İslamiyet) – batıl (İslamiyet

dışındaki dinler) mücadelesinde taraf olmak ve Allah yolunda batıla karşı cihat etmektir. Dolayısıyla siyaset bu mücadelenin aracı olarak görülür ve önemli ölçüde değer verilir. (Türk, 2014, 164) Erbakan devletin rolünü belirli alanlarda aktif bir pozisyonda değerlendiriyor ve devleti muhafazakar, dini bir kimlik anlayışının ortaya koyulmasında önemli bir aygıt olarak görüyordu.

Erbakan ve milli görüşte yeni bir Müslüman-Türk nesil yaratma fikri vardı. Bu neslin, kimlik inşasının oluşturulmasında devletin eğitim sistemi aracılığıyla vereceği dini eğitim önemli bir yer tutmaktaydı. 'Dindar Nesil' söylemi AK Parti iktidarında da geçerliliğini koruyacaktır. Ve İslami bağları kuvvetli, milli-manevi değerleri ön planda olan bir gelecek nesil inşa etme vizyonu kuvvetle dile getirilecektir. (Yavuz, 2011, 69) Bu 'dindar nesil' oluşturmanın milliyetçilik anlamında önemi, milli kimliği dönüştürmeye yönelik bir politika olmasındandır. Dindar nesil politikası da Türk-İslam temelli kültürel milliyetçilik anlayışını içermektedir. Milli kimlik anlayışı Dindar nesil aracılığıyla homojenleştirilmektedir. Türklük yok sayılmamakta bu manada millilik özelliğini de kaybetmemektedir. Milli kimlik, milliyetçilik ideolojisinin temel unsurlarındandır. Ak Parti'nin iktidar olması ve devam eden süreçte devlete etki edebilir duruma gelebilmesi, mevcut hakim milli kimliği değiştirebilme potansiyelini artıracaktır.

Milli görüş hareketi ve Erbakan, Kemalist milliyetçiliği ve anlayışını dönüştürmeye yönelik politikalar ortaya koymaktadır. Aynı zamanda Kemalist tarih anlayışından farklı olarak yeni bir tarih anlayışı da ortaya konulmak istenmektedir. Milli görüş düşüncesinin tarih anlayışı bütüncül olarak kapsayıcı bir şekilde değerlendirilmektedir. Malazgirt Zaferi, İstanbul'un Fethi, Çanakkale Savaşı vb. zaferlere İslami boyut yüklenerek tarih anlayışının sınırları çizilmektedir. Milliyetçilik ideolojisinde, tarih anlayışı da önemli bir yer tutmaktadır. Her yeni milliyetçilik anlayışı kendi tarihini yazarak işe başlamaktadır.

Erbakan ve milli görüş İslami temelli bir düşünce yapısına sahiptir. İslamcı ideolojiye ait izler milli görüşte temel anlamıyla bulunur. Bu nedenle milli görüşün milliyetçilik anlayışı ile İslamcılık anlayışı arasındaki sınırları belirlemek oldukça zor görünmektedir. Erbakan için İslam tektir; ılımlı vb. tabirlerle İslam tabir edilemez. İslam ise "İlim, çağdaşlık, sosyal adalet ve adil düzen" anlamlarına gelmektedir. (Türk, 2014, 170) Batı medeniyeti eleştirilirken, İslam medeniyetinden

övgüyle söz edilir ve Batı medeniyetinin temeli olarak İslam medeniyetine göndermelerde bulunulur. İslam kardeşliği fikrini toplumsal barışın, birlikteliğin temel taşı olarak değerlendirir.

İslami yönü ağır basmakla birlikte Milli Görüşün fikri dünyasında her zaman bir millet inşası söz konusudur. Tarihsel kökü eskilerde; Osmanlı ve İslam geçmişinde bulunan ve geleceği (milli çıkarı) bu çizgide inşa etmeyi hedefleyen, bir millet tahayyülü.. Bu tahayyül AK Partinin zihin dünyasında ve politikalarında da mevcuttur. Bir anlamda milli görüşten devir alınan bir millet tahayyülü. Bu anlayışın milliyetçi olarak değerlendirilmesi İslami temelli bir milli kimliği hedeflemesi ve ortak tarih, milli çıkar anlayışını ortaya koyması sayesinde. Türklük reddedilmemektedir, bu manada millilik özelliğini kaybetmemektedir. Türklük, İslamiyet ile özdeşleştirilmektedir. Bu iki milliyetçilik anlayışı da milliyetçilikten, İslami düşüncelerin uygulamada yer bulabilmesi bakımından yararlanmaktadır. AK Parti İslami düşünceleri sekülerleştirmekte bu anlamda milliyetçiliğe uygun bir politika haline getirmektedir. Türk-İslam temelli bir milli kimlik inşa etmek istemeleri, yeni bir tarih anlayışı ortaya koymaları da milliyetçi ideolojiye uygun düşen politikalarıdır.

Erbakan ve İslami temelli MGH hareketi, laik devlet yapısına uygun olmayan politikalar içerisinde buldukları değerlendirildiğinden çeşitli demokrasi dışı yöntemlerle kesintiye uğramıştır. Erbakan ve İslami partileri 28 Şubat 1997 e-muhtırası, post-modern darbesi olarak adlandırılan askeri yöntemlerle ülke yönetiminden uzaklaştırılmıştır. AK Parti'nin kurucu kadroları, Fazilet Partisi'nde buldukları dönem içerisinde, partinin İslamcı düşünceleri nedeniyle tekrar kapanma durumları ile karşı karşıya kalması ihtimali ve partilerine yeni bir soluk kazandırmak amacıyla 'yenilikçi' olarak kabul edilen grubun içerisinde yer almışlardı. Bu süreç zarfında gelişen "gelenekçi-yenilikçi" fikir ayrılıkları, yenilikçilerin partiden ayrılması ve 'Adalet Ve Kalkınma Partisi' adıyla yeni bir parti kurması ile sonuçlanmıştır. AK Parti bu şekilde kurulmuş ve birçok seçim kazanıp uzun yıllar iktidarda bulunmuştur.

3.2. Bir Türk-İslam Düşünürü Olarak Necip Fazıl Kısakürek

AK Parti'nin milliyetçilik tahayyülünün beslendiği önemli kaynakları oluşturan isimlerden birisi Necip Fazıl Kısakürek'tir. Bir düşünür ve yazar olarak Necip Fazıl Türk sağ geleneği içerisinde derin izler bırakmış İslami ve milliyetçi çizgide önemli katkılar, etkiler ortaya koymuş önemli bir düşünürdür. Erdoğan sıklıkla Necip Fazıl'dan alıntılar yaparak milliyetçilik anlayışına dair çizgiler çizmektedir. Erdoğan "100 yıllık hikaye İmam Hatip" buluşmasında Necip Fazıl Kısakürek'ten alıntılar yaparak "Öz yurdunda garipsin öz vatanında parya" dizelerini seslendirmiştir. (Başbakanlık.gov)

Necip Fazıl Kısakürek, Recep Tayyip Erdoğan'ın söylemlerinde bir sembol olarak oldukça fazla yer almaktadır. Necip Fazıl ödül törenlerinde konuşan Erdoğan, "Mehmet Akif Ersoy ve Necip Fazıl Kısakürek'i sadece şair olarak görmenin büyük yanlış olduğunu dile getirmiş, şairlerin birer söz ustası olduğu kadar aynı zamanda sahip oldukları medeniyet tasavvuruyla ve eserleriyle Anadolu topraklarının özü, kökü ve ruhu olduğunu ifade etmiştir." (Sabah, 2015)

Erdoğan Necip Fazıl Kısakürek'i anlattığı konuşmasında şu ifadeleri kullanmıştır:

"Üstat, her şeyden önce en zor zamanda şanlı bir geçmişin, daha da önemlisi bir medeniyet tasavvurunun çiğnenmesine tek başına karşı çıkmış gerçek bir cengaverdir. O, Tanzimat sonrasında sahip olduğumuz fenninden ziyade kültürüyle Batı'ya bilinçsiz, körü körüne yönelişlerin karşısında kale gibi duran, kök ve cevherin müdafaaasını yapan bir şahsiyettir. Türkiye'deki düşünce ortamının kendi ifadesiyle ilim ve fikir yoksunu çapulcuların egemenliği altına girişinden duyduğu rahatsızlığı çetin bir mücadeleye dönüştürmüştür. Onun sadece belli düşüncelere, belli ideolojilere hayat hakkı tanındığı bir dönemde sesini yükseltmesi, 'ben de varım' demesi nasıl bir sağlam yürek taşıdığına en açık göstergesidir. Necip Fazıl, ihtilal içinde bir ihtilal, bir direniş olarak ortaya çıkar. 'Ben söylemezsem kimse söylemez, ben yazmazsam kimse yazmaz, ben yapmazsam kimse yapmaz' düşüncesiyle edebiyatın, kültürün, sanatın her alanında eserler vermiştir. Üstat onuru, saygıyı, güzeli ve estetiği sadece dışarıda arayanlara vatan coğrafyasını tohum halinde bir çekirdek olarak gördüğü Anadolu'yu ve tarihimizi işaret etmiştir. Onun oyunları, tiyatro eserleri medeniyetin, tarihin, bu milleti var kılan değerlerin savunulduğu bir mücadele arenasıdır. Üstadın tabiriyle Allah ve ahlak demenin yasak olduğu yıllarda, kendini iman ve İslam atlasıyla bir nevi

ilmihal, çöle inen nurla siyer yazmak zorunda hissetmiştir. Onun kavgası, makbul olmanın, değer verilmenin, kabul görmenin kendi milletinin değerlerini yok saymaktan tahkir etmekten geçtiğini sananlarlaydı.” (Sabah, 12 Aralık 2015)

Erdoğan bir diğer konuşmasında Necip Fazıl ile ilgili şu açıklamaları yapmıştır:

“Necip Fazıl, davasının haklılığına inanan, inandığı uğruna canını ortaya koyan, inancı uğruna özgüven içinde olan, bunu yaşayan ve öğreten bir rehberdi. İlahi mesaj neydi; 'İnanıyorsanız muhakkak üstünüz.' Necip Fazıl'ın tüm hayatı işte bu düsturun, ayeti kerimenin ruhundan ve pratiğinden ibaretti. Ben iddia ediyorum ki Üstat Necip Fazıl, bütün hayatı boyunca bütün eserlerinde, konferanslarında muhataplarına 'İnanıyorsanız muhakkak üstünüz' düsturunu aşılamanın mücadelesini verdi. Fazıl'ın derdi, çilesi buydu, ruhunda fırtınalar estiren, zihnine afakanlar bastıran davası ve gayesi buydu.” (Yenişafak, 24 Eylül 2013)

Erdoğan'ın ve AK Parti'nin söylem düzeyinde Necip Fazıl sembolü, özellikle bir dava şuuru düşüncesi ortaya koyulduğunda devreye girmektedir. AK Parti'nin 'dava' sı bir anlamda Necip Fazıl profili etrafında şekillendirilmektedir. AK Parti ve Erdoğan Necip Fazıl'ı davası olan ve davasının yolunda hayatı boyunca mücadele etmiş bir şahsiyet olarak görmektedir. Necip Fazıl milliyetçi-muhafazakar ideoloji için önemli bir yer tutmaktadır. Milliyetçi muhafazakarlık, milli kimliğin yapısını Türk-İslam temelli tanımlamakta, tarihe karşı bakışı Osmanlı-İslam temelli olmakla birlikte kapsayıcı bir tarih anlayışını benimsemektedir. Milliyetçi-muhafazakar ideoloji milliyetçilik anlayışında İslami referansları da barındırmaktadır. (Bölükbaşı, 2016, 117) Necip Fazıl, kültürel milliyetçilik temelinde ortaya koyduğu eserler, fikirler ile derin izler bırakmıştır.

Necip Fazıl şiirlerinden, sözlerinden bir sembol olarak oldukça fazla yararlanılmıştır. Erdoğan'ın söylemlerinde de Necip Fazıl'ın önemli bir isim olarak değerlendirildiğini görmekteyiz. Necip Fazıl'ın İslam temelli bir millet, milletten yola çıkarak ta kapsayıcı şekilde bir medeniyet tasavvuruna sahip olduğu ifade edilmiştir. Ak Parti medeniyet kavramını söylem düzeyinde kullanmakta ve tarih, coğrafya, etnik kimlik gibi ortak kültürel değerlere gönderme yaparak milliyetçilik

anlayışını ortaya koymaktadır. AK Parti medeniyet söylemiyle ümmet fikrini savunmamaktadır. Bunu liderlerin söylemleri düzeyinde rahatlıkla görebilmekteyiz. AK Partili karar vericiler tüm İslam devletlerini kapsayacak ve tüm Müslümanları içerisinde barındıracak bir devlet ya da ümmet fikri olduğunu söylemsel düzeyde ifade etmemişlerdir.

Necip Fazıl'ın ortaya koyduğu eserlerle ve vermiş olduğu mücadeleler ile sessiz yığınların sesi olarak görüldüğü ifade edilmiştir. Bu Necip Fazıl da Kemalist milliyetçiliği öteki olarak konumlandırmış ve ortaya koyduğu eserlerle, fikirlerle İslami- Muhafazakar milliyetçiliğin oluşmasına önemli katkılar sunmuştur. Necip Fazıl'ın Kemalist milliyetçiliği ötekileştirmesini şu sözleriyle anlayabiliriz: “Öz yurdunda garipsin, öz yurdunda parya”. Necip Fazıl, Kemalist anlayışın milleti kendi yurdunda yabancı hale getirdiğini düşünmekte ve Kemalizm eleştirisi yapmaktadır. Bu eleştiri Ak Parti iktidarının milli kimlik yapısında da gözlemlenebilir. Ak Parti ve Necip Fazıl'ın milliyetçilik anlayışlarının benzeştiği temel noktalardan biriside bu Kemalizm eleştirisidir.

3.3. Kemalist Milliyetçiliğin Ötekisi Olarak Mehmet Akif Ersoy

AK Parti sahip olduğu milliyetçilik anlayışıyla, Türk milli kimliğinin Osmanlı ile olan tarihsel bağlarını ortaya koyarken aynı zamanda Cumhuriyet'in kuruluş tarihini de sahiplenmektedir. Bu anlamda Osmanlı modernleşmesinin İslamcı entelektüeli İstiklal Marşı'nın yazarı ve Cumhuriyet kuruluş tarihinin önemli şahsiyeti Mehmet Akif Ersoy figürü milli kimlik inşasında ön plana çıkmaktadır. Mehmet Akif bir anlamda dünle bugün arasında köprü vazifesi görmektedir. (Koyuncu, 2014, 110) Ersoy yapılan etkinliklerle sıklıkla anılmakta ve özellikle söylem düzeyinde kendisine yer verilmektedir. Mehmet Akif Ersoy ismi, İstiklal şairi olmasına rağmen Cumhuriyetin kurucu kadroları ve sonraki Cumhuriyetçi kuşak tarafından merkeze yerleştirilmemiş, Osmanlı döneminden İslamcı bir şahsiyet olması nedeniyle kabul edilmesi tartışmalı bir şahsiyet olmuştur. (Koyuncu, 2014, 117) Mehmet Akif Ersoy bu tartışmalı kimliği ve 'dindar-çağdaş nesil' yetiştirme vizyonu çerçevesinde, Ak Parti tarafından bir sembol olarak merkeze yerleştirilmiştir. Mehmet Akif Ersoy un

milliyetçilik bağlamındaki önemi ise milli kimliğin yapısında oynadığı İslami rol nedeniyledir. Erdoğan ve Ak Partili yöneticiler söylem düzeyinde Mehmet Akif Ersoy'dan oldukça fazla yararlanmışlardır. Erdoğan yapmış olduğu bir açıklamada şu ifadeleri kullanmıştır:

“Biz son 13 yıldır bu ülkeye faydalı bir nesil yetiştirmenin, Asım'ın neslini ayağa kaldırmanın mücadelesini veriyoruz. Bu mücadelemizi de 78 milyonun tamamı için yapıyoruz. Bu ülkenin hiçbir gencinin heba olmasına, yitip gitmesine gönlümüz razı değil. Sahici, sahipsiz, samimi bir hayat süren Mehmet Akif, esasen bir merhamet şairidir. Kendisi büyük bir yoksulluk içinde yaşarken, soğuktan titreyerek yazdığı İstiklal Marşı'nın 500 liralık para ödülünü, fakir kadınlara ve çocuklara nakış öğreten Darü'l Mesai Vakfı'na bağışlamıştır. O, şiirleriyle birlikte fikirlerini ve tüm hayatını millete vakfetmiş bir dava adamıdır. İstiklal Harbi sırasında, dostu, yol arkadaşı Eşref Edip ile şehir şehir, kasaba kasaba dolaşarak, vaazlarıyla, yazılarıyla, Anadolu'da bağımsızlık ateşini harlamış, Kuvay-ı Milliye ruhuna can katmıştır. Asım'ın Nesli'ni yetiştirmek için ter döken bir muallim, bir fikir işçisi olan Mehmet Akif, ömrü boyunca bunun mücadelesini verdi” diyen Cumhurbaşkanı Erdoğan, sözlerini şöyle sürdürdü: “Onun tek umudu gençlikti. Nitekim ebedi istirahatgahına da, hayatını adadığı o gençlerin omuzlarında gitti. Onun hayal ettiği gençlik; ‘Paris'e gitmeden önce millete Fatih Cami'nin minaresinden, gelince de Eyfel Kulesi'nden bakan”, yani kendine, değerlerine yabancılaşan bir gençlik değildi. Tam aksine tarihine, medeniyetine, kültürüne sahip çıkan, bu birikimi Batının fenniyle, bilgisiyle, tekniğiyle teçhiz eden, tahkim eden bir gençlik peşindeydi.” (tccb.gov.tr, 2015)

Erdoğan'ın söylemlerinden de anlaşıldığı üzere, Mehmet Akif figürü eski ile yeni arasında bir köprü olması, Osmanlı döneminden Cumhuriyete İslami görüşlü bir entelektüel olması, milliyetçi- muhafazakar ve İslamcı gruplar tarafından benimsenmesi, İstiklal şairi olması ve ‘dindar- çağdaş nesil’ vizyonu çerçevesinde önemli bir şahsiyet olması nedeniyle Ak Parti nin milli kimliğinin yapısına etki eden önemli bir semboldür. Mehmet Akif Ersoy, AK Parti'nin kimlik tasarımındaki yeri bakımından önemlidir. Çünkü parti karar vericilerinin sadece İslam-Osmanlı tarihi üzerinden değil, aynı zamanda Cumhuriyetin kuruluş tarihi ve Kurtuluş Savaşı dönemini de sahiplendiklerini göstermektedir. (Bölükbaşı, 2016) Parti'nin Cumhuriyet değerlerini de sahipliyor olması, partinin milliyetçilik anlayışının İslamcılık ideolojisi ile ayrıldığı noktadır. Ak Parti Mehmet Akif figürünü çok boyutlu kullanmaktadır; AK Parti, Ersoy figürüyle, hem milli mücadele dönemine

atıfla milli anlamda yerini sağlamlaştırmakta, hem kurucu mitin dini niteliğini vurgulayarak onu yeniden dönüştürmekte, hem de gençlik için bir rol model oluşturarak yeni kimliği inşa etmeye çalışmaktadır. (Bölükbaşı, 2016)

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: ADALET ve KALKINMA PARTİSİ'NİN MİLLİYETÇİLİK ANLAYIŞI

4.1 Adalet ve Kalkınma Partisi'nin İslami Muhafazakar Milliyetçilik Anlayışı

AK Parti bağlamında birçok çalışma yapılmasına rağmen, çalışmaların milliyetçilik yönü eksik kalmış ve bu alanda yeterince çalışma yapılmamıştır. (Saraçoğlu, 2013, 52) AK Parti'nin milliyetçilik anlayışı hakkında yeterli çalışma yapılmamasının bir diğer sebebi de kanaatimizce AK Parti'nin milliyetçilik anlayışının hâkim milliyetçilik anlayışının gölgesinde ikincil planda kalmasıdır. Bu çalışma sonucunda AK Parti'nin milliyetçilik anlayışının dinamikleri ortaya konulacak ve sahip olduğu sınırlar çizilmeye çalışılacaktır.

Adalet Ve Kalkınma Partisi'nin milliyetçilik anlayışını oluşturan dinamiklere geçmeden önce AK Parti'nin kuruluş aşamasına ve genel olarak düşünce yapısına bakmakta yarar vardır. Recep Tayyip Erdoğan liderliğinde kurulan ve zihinsel dünyasını “muhafazakar demokrat” olarak tanımlayan Adalet ve Kalkınma Partisi, 14 Ağustos 2001 tarihinde 39. siyasi parti olarak Türk siyasal hayatındaki yerini almış ve 3 Kasım 2002 genel seçimlerinde %34 oy alarak 550 kişilik Türkiye Büyük Millet Meclisi içerisinde 365 milletvekili çıkarmıştır. (Yavuz, 2010, 59)

AK Parti'nin kurucu kadrolarını, Milli Görüş bünyesinde yenilikçi grubu oluşturan kimseler oluşturmaktadır. Kuruluş aşamasında AK Parti Milli Görüş hareketi ile arasındaki mesafeyi belirlemiş ve kendi siyasal görüşünü “muhafazakar demokrat” olarak tanımlamıştır. Bu mesafe neticesinde muhafazakarlık ile liberalizmi harmanlayan ve İslami düşüncüyü de seküler tarzda içeren yeni bir anlayış ortaya çıkmıştır. Muhafazakar Demokratlık ideolojisi İslami düşüncelerin sekülerleştirilerek uygulamaya geçirilmesi bağlamında önemli bir işlev görmüştür. Muhafazakar demokrat kimliğin fikri düzeyini oluşturan Yalçın Akdoğan'a göre “ muhafazakar demokratlık; halk egemenliğine dayanan siyasal meşruiyet ile anayasa ve evrensel normlara dayalı hukuki meşruiyeti önemser. İktidarın en temel dayanağı, milli iradenin kabulüne mazhar olarak meşruluğunu halkın genel kabulünden almasıdır.” (Yavuz, 2010, 61) Hasan Bülent Kahraman AK Parti'nin muhafazakarlık yönünü

İslami yönde yapılan bir vurgu olarak değerlendirmektedir. Ve İslami vurguyu da kültürel örf ve adetin uzantısı olarak değerlendirmektedir. Kahraman'a göre AK Parti muhafazakar demokratlığı siyasallaştırmak yönünde bir adım atmamıştır. Muhafazakarlık bir siyasal ideoloji olarak katı çizgilerinin olmasını gerektirir ve bünyesinde çeşitli edimleri 'yapmayı' ve 'yapmamayı' gerektirir. Ak Parti'nin ise muhafazakarlığa yönelik böyle bir yaklaşımı yoktur. Yani AK Parti muhafazakar demokratlık kimliğini, İslami düşünce yapısını ortaya koyabilmek bağlamında kullanabilmektedir. (Kahraman, 2007, 151) AK Parti'nin muhafazakar demokrat yaklaşımı İslami bir çizgiyi çağrıştıran şekilde de değerlendirilebilir.

Muhafazakar demokrat kimlik çerçevesinde belirtildiği gibi 'milli irade' kavramı AK Parti iktidarında, Türk sağ geleneğinin genel çoğunluğunda olduğu gibi önemli yer tutmaktadır.

Erdoğan bir konuşmasında millet ve AK Parti ilişkisini şu şekilde tarif eder:

“AK Parti sadece ama sadece millete dayanan bir partidir. Ak Parti'nin mayasını millet atmıştır. Ak Parti'nin hamurunu millet yoğurmuştur. Ak Parti'nin kumaşını millet dokumuştur.” (Türk, 2014, 227)

Devlet AK Parti iktidarının fikir dünyasında asli fonksiyonlarına çekilmiş, küçük ama etkili bir yapıya sahip olmalı, vatandaşın tanımladığı, denetlediği ve şekillendirdiği bir kurum olarak hizmet sunmalıdır. (Yavuz, 2010, 62) Recep Tayyip Erdoğan özelinde ifade bulduğu gibi devlet “ halk için halka rağmen değil” halk için halkın istediği şekilde politikalar izlemelidir. AK Parti ve genel olarak Türk sağ geleneği incelendiğinde liberal politikalarla birlikte devlete karşı bir mesafe varmış şeklinde bir algı oluşmuşsa da aslında tam tersi bir durum söz konusudur. Milliyetçi söylem açısından ve İslami kimliğin devlet eliyle kontrol edilebilmesi ve muhafaza edilebilmesi açısından devletin varlığı her zaman önemli bir yer tutmuştur. (Kahraman, 2007, 10) Devletin varlığının önemi ve devlete yüklenen yüce anlam halk nezdinde özellikle kendisini göstermektedir. Merkez sağ düşünce geleneğinde devlet toplumun temel taşıdır ve birlik ve beraberliğin teminatı, sigortasıdır. Ak Parti muhafazakar demokrat kimliğin sınırlarını esnek tutmaktadır. Bahadır Türk'e göre temel anlamda demokrasi Erdoğan için sınırları belirli bir “iktisat ideolojisi” temelinde şekillenmektedir. Türk'e göre Erdoğan, demokrasiyi bir kalkınma ve büyüme hamlesi olarak görmekteydi. (Türk, 2014, 230)

Ak Parti iktidarında din- siyaset ilişkisi siyasal ve toplumsal meşruiyet sağlama çerçevesinde gerçekleşmektedir. Ak Parti kadroları İslami çizgiden geldiklerini ortaya koymakla birlikte İslami düşünce yapısını siyasal çizgiden arındırdıklarını kuruluş aşamasında sık olarak dile getirmişlerdir. Bu arınma siyasal meşruiyet krizi ile değerlendirilebilmektedir. Siyasal meşruiyetten kasıt ise, hakim yapıya aykırı politikalarının bulunmadığını ispatlama düzeyidir. Türk siyasal hayatı demokrasi dışı yöntemlerle sekteye uğratılmış ve hakim politikaların çizgisinden çıkan çoğu hareket ordu eliyle hizaya getirilmeye çalışılmıştır. Bunun örneklerini çokça sıralamak mümkündür. Devlet gücünü elinde bulunduran aygıtlar din ile siyaset ilişkisinde keskin çizgiler belirlemiş ve İslami referansları ve hedefleri bulunan siyasi hareketleri dizayn etmeye kalkışmışlardır. Türkiye’de devletin siyasal meşruiyetinin kaynağı çoğu zaman, İslami görüşler ve devletin İslami gruplarla kurduğu yakın ilişkiler olmuştur. (Yavuz, 2011, 57) Türk Silahlı Kuvvetleri mevcut düzeni koruma görevini kendisinde görmektedir. Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) ‘nin Türk siyaseti üzerindeki vesayeti 30 Temmuz 2003 tarihinde TBMM’den geçen Avrupa Birliği (AB)’ne 7.Uyum Paketi çerçevesinde çatırdamaya başlamış , özellikle Milli Güvenlik Kurulu (MGK) Kuruluş Kanunu’nda yapılan değişikliklerle MGK Genel Sekreterinin askerler değil, siviller arasından atanmaya başlanması, toplantıların iki ayda bir yapılması gibi yeniliklerle ve Avrupa Birliği (AB) üyelik süreci çerçevesinde yapılan diğer düzenlemelerle birlikte Ordunun sivil siyaset üzerindeki denetimi, vesayeti azalmıştır. AK Parti’nin iktidarını sağlamlaştırması ve devlette söz sahibi olmaya başlaması, siyasal meşruiyet krizini, aşması ve devam eden süreçle Abdullah Gül ve Recep Tayyip Erdoğan’ın Cumhurbaşkanı olmaları sonucunda gerçekleşmiş ordunun sivil siyasetteki etkisini iyiden iyiye azaltmıştır. (Bölükbaşı, 2016, 145)

Türkiye’de milliyetçilik denilince akla Kemalist İdeolojinin çerçevesini çizip sınırlarını belirlediği Kemalist milliyetçilik anlayışı ve hakim millet rolünü Türklerin üstlendiği ulus devlet temelli bir milliyetçilik gelmektedir. Bu hâkim algının arkasında kalan diğer milliyetçi fikirler görmezden gelinip, yok durumunda kalabilmektedirler. Hâlbuki milliyetçilik ideolojik sınırları muğlak ve kesinlik düzeyi sınırlı olan esnek bir ideolojidir. Bu anlamda Ak Parti’nin milliyetçilik anlayışı farklılık arz ediyor diyebiliriz. Bu farklılık çeşitli dinamikleriyle detaylı olarak incelenmeye değer durmaktadır.

Ak Parti milli kimlik inşa etme sürecinde, Osmanlı geçmişine gönderme yapmaktadır. Ve Ak Parti'nin inşa etmeye çalıştığı kimlik bünyesinde İslami düşünceleri seküler tarza uygun olarak barındırmaktadır. Ak Partinin milliyetçilik anlayışı İslami temelli bir Kültürel milliyetçilik olarak da tanımlanabilir. Kültürel milliyetçilik sosyal bağlarla ve ortak kültürle tanımlanan bir milliyetçilik anlayışıdır. Bu anlayış muhafazakar- milliyetçilik kategorisine uygun düşmektedir. Bu milliyetçilik anlayışında milli kimliğin yapısı Türk-İslam temelli tanımlanmakta ve tarih algısı Osmanlı-İslam temelli bütüncül bir anlayışı oluşturmaktadır.

Milliyetçilik ideolojisinde milli çıkar, milliyetçiliğin anlaşılması bağlamında önemlidir. Milli çıkar, sınırları çizilen milletin çıkarlarını gözetmek ve ortak bir hedef belirleyerek o yönde adımlar atmaktır. Ak Parti'nin anlayışında milli çıkar ise Osmanlı dönemine yapılan göndermelerle karşımıza çıkmaktadır. Milletin çıkarının Osmanlının yükseliş döneminde olduğu düşünülür. Büyük Türkiye ismi verilen bu yeni anlayış Ak Parti'nin milliyetçilik anlayışında milletin yükselişini gerçekleştirmesini sağlayacaktır. (Saraçoğlu, 2013) Büyük Türkiye ideali, Ahmet Davutoğlu tarafından ortaya konulan ve Türkiye'nin dış politikasında önemli uygulama alanı bulan 'Stratejik Derinlik' adlı kitapta ortaya konulmuştur. Büyük Türkiye ideali, Türkiye'ye aktif bir konum biçerek merkez ülke olma hedefi koymaktadır. Ak Parti'nin milliyetçilik anlayışında milli çıkar, merkez ülke olma hedefidir. Merkez ülke ise dış politikada etki gücü yüksek bir ülke konumuna gelmektir.

Ak Parti'nin milliyetçilik anlayışı Ahmet Davutoğlu ile birlikte dış politikada kendisini bulmuş ve Türkiye'ye kendini bölge ülkeler üzerinde kendisini potansiyel "Lider Ülke" olarak görme imkânını tanımıştır. Davutoğlu Türkiye'nin derin bir tarihi mirasa sahip olduğunu ve bu tarihsel mirasın jeokültürel ve jeopolitik sorumluluklarının olduğunu ifade etmektedir. Davutoğlu Türkiye'nin bu tarihsel sorumlulukları yerine getirerek yeni bir aktif politika uygulamasını düşünmektedir.

Milli kimliğin yapısının da bu yeni aktif politikaya uygun şekilde yeniden üretilmesini düşünmektedir;

"Asrın başında Osmanlı tarih mirasından yeni tanımlara dayalı bir ulus-devlet olarak çıkan Türkiye Cumhuriyeti, asrın sonunda bu mirasın jeokültürel ve jeopolitik sorumlulukları ile

tekrar yüzleşmek zorunda kalmıştır. Türk dış politikasına önemli yüklerle birlikte yeni ufuklar ve imkanlar da kazandıran bu sorumluluklar, önümüzde ki dönemde, Türk stratejik zihniyet ve kimliğinin yeniden şekillenmesindeki en belirleyici unsurlar olarak devreye girecektir.” (Davutoğlu, 2002, s.23)

Davutoğlu, ortaya koyduğu bu söylemle hakim millet yapısını kabul etmekle birlikte, hakim milli kimliği dönüşüme uğratmaya çalışmaktadır. Yeni milli kimliğin yapısı Osmanlı dönemine göndermede bulunularak yeniden üretilmeye çalışılmaktadır. Dış politikada uygulama alanı bulan bu anlayış Türkiye’ye sınırları müdafaa dürtüsünde olan bir ülke konumundan merkez ülke olma iddiasını taşıyan bir ülke olmayı öngörmektedir. Osmanlı dönemine yapılan gönderme hem milliyetçiliğin tarihsel boyutunu hem de milli çıkar boyutunu oluşturmaktadır. Tarih anlayışı, Osmanlı dönemini kapsayacak şekilde yeniden oluşturulmakta, milli çıkar ise Osmanlı’nın yükselişte olduğu günlere göndermede bulunmakta ve büyük Türkiye ideali de burada ortaya çıkmaktadır. Büyük Türkiye hedefi Türkiye’yi uluslararası arenada merkez konuma taşımaktır.

Milliyetçi ideolojilere genel olarak bakılacak olursa, ortak payda olarak bir ulus/millet oluşumundan söz edebilmemiz imkânlar dâhilinde görünmektedir. Türkiye Cumhuriyeti özelinde bakacak olursak Kemalist kadroların bir ulus oluşturma Türk ulusu oluşturma fikri, politikası söz konusudur. Türk ulus yapısı oluşturulmaya çalışılırken “Müslüman Kimlik” yapısından da pragmatist olarak yeterince yararlanılmıştır. Daha sonraları ise Müslüman kimliğinden arındırılmış laik bir Türk ulusu fikri ortaya konulmuştur. Ak Parti bir siyasal parti olarak, kuruluş tüzüğünde ve parti programlarında kendisini milliyetçi bir parti olarak tanımlamamaktadır. Bu nedenle Ak Parti’nin milliyetçiliği hakkında pek az eser ortaya konulmuştur.

Din ve milliyetçilik iç içe geçmiş iki süreçtir. Türk milliyetçiliğinin oluşum sürecinde önemli katkıları bulunan Ziya Gökalp, dini düşüncüyü milliyetçiliğin oluşum aşamasında temel unsurlar arasında görür. Gökalp’e göre din’de etnik kimlik, dil, tarih unsurları gibi milli kimliğin yapısını belirleyen temel kültürel unsurlardandır. AK Parti dini düşüncelerinin zaman zaman milliyetçilik eli ile, seküler tarzda, uygulama alanı bulmasını sağlamaktadır. AK Parti’nin milliyetçiliği,

aynı zamanda modern anlamda milliyetçilik anlayışını oluşturan unsurları da içerisinde barındırmaktadır. Örnek olarak; bir milli kimlik inşası, ortak tarih anlayışı kurmak ve ortak tarihsel milli çıkar anlayışını ortaya koymak verilebilir. Bir siyasal parti olarak AK Parti'nin milliyetçilik anlayışına gelecek olursak Kemalist Milliyetçilik anlayışından farklı olarak Türk etnisite temelli bir ulus fikri yerine daha çok Türk kimliğiyle beraber Osmanlı dönemlerine gönderimde bulunan ve Müslüman Kimlik merkezli bir milli kimlik inşa etme sürecinden bahsedilebilir. AK Parti Türklüğü tamamen reddetmemekte, Türklüğü İslamiyet ile birlikte tanımlama yoluna gitmektedir. Türk kimliği İslami hassasiyetlerle birlikte düşünülmüş ve Türk eşittir İslam olmuştur. Bu manada AK Parti milleti Türk milleti olarak tanımlamakta ve Türklük içerisinde İslami hassasiyetleri de barındırmaktadır. Ancak Ak Parti etnik milliyetçilik anlayışına karşıdır. Bunun yerine kültürel milliyetçilik anlayışına uygun olacak şekilde Osmanlı ve İslami bağların daha ağır bastığı yeni bir milliyetçilik anlayışını getirmektedir.

Milli kimlik inşası, milliyetçi süreçlerin temel şartlarından biridir. Ak Parti müktedir olduğu süreçten itibaren hakim milliyetçilik anlayışını dönüştürmeye başlamış ve Türkiye'de erken Cumhuriyetle birlikte oluşturulan millet anlayışını dönüşüme uğratmıştır. Çeşitli yazarlar Ak Parti'nin milliyetçilik anlayışına dair yazılar yazmıştır. Ak Parti'nin milli kimliği dönüştürme yoğunluğu politikaları vasıtasıyla arttıkça, milliyetçiliği üzerine yazılan makale ve kitapların da sayısı artacaktır.

H. Bahadır Türk '*Muktedir*' adlı eserinde Recep Tayyip Erdoğan'ın milliyetçilik anlayışını detaylı bir şekilde tanımlamaktadır. Türk'e göre Erdoğan'ın milliyetçiliğe bakışı, büyük Türk sağ geleneğinin genelinde olduğu gibi etnik milliyetçiliğin reddi anlayışına dayanır. Bu yapılırken aynı zamanda tek parti döneminin Türklük temelli ulus oluşturma süreci açık veya örtülü bir şekilde eleştirilmektedir. Türk'e göre Ak Parti'nin milliyetçilik anlayışı etnik milliyetçiliğe karşı olmakla birlikte aynı zamanda bayrak romantizmine, Osmanlı geçmişinin yüceltilmesine, zaman zaman'da Kurtuluş Savaşı'nın şanlı günlerine yapılan göndermeleri de içeren bir milliyetçilik anlayışına dayanmaktadır. (Türk, 2014, 301)

Cenk Saraçoğlu ise, AK Parti'nin milliyetçilik anlayışına dair yazmış olduğu makalesinde, AK Parti'nin milliyetçilik anlayışını "İslami Muhafazakar Milliyetçilik" olarak tanımlamaktadır. Saraçoğlu makalesinde AK Parti'nin

milliyetçilik anlayışını Ahmet Davutoğlu'nun 'Stratejik Derinlik' adlı kitabı ile detaylandırmakta ve ağırlıklı olarak dış politik bağlamda incelemektedir. Saraçoğlu'na göre AK Parti'nin milliyetçilik anlayışı Kemalist ideolojinin etnik temelli milliyetçilik anlayışı yerine, temelini İslam ve Osmanlı geçmişinin oluşturduğu bir milli kimlik anlayışına dayanmaktadır. Bu milliyetçilik anlayışı, hakim milliyetçilik anlayışı olan Kemalist milliyetçilik anlayışına rakiptir ve hakim milliyetçilik anlayışını dönüştürücüdür. Saraçoğlu'na göre milliyetçilik dünyaya belirli bir düşünsel yapı içerisinden bakmayı ve aynı zamanda da kitleleri belirli bir şekilde hissetmeye, konumlanmaya ve eylemeye çağırması bakımından bir ideolojidir. (Saraçoğlu, 2013)

AK Parti'nin resmi metinlerine ve liderlik kadrosunun siyasi söylemine baktığımızda milliyetçiliğin çekirdek unsurlarını oluşturan, milli kimlik inşası, ortak tarih oluşumu ve milli çıkar anlayışı gibi unsurlara rastlamak mümkün görünmektedir. Fakat bu milliyetçilik unsurlarına, uzun bir süre devletin hakim ideolojisini teşkil etmiş olan Kemalist milliyetçilikten farklı bir anlam yüklenmiştir. Ak Parti milliyetçiliğinde "millet" kavramının ortak İslami kültürel öğeler ve Osmanlı geçmişi temelinde kurulduğunu, Türklük ile özdeşleştirilen ulus kavramının resmi söylemdeki ağırlığının Osmanlı geçmişini karakterize eden Sünni İslam lehine azaldığı görülmektedir. Bu millet tanımıyla uyumlu olacak şekilde milliyetçiliğin temel çekirdek unsurlarından olan tarihsel milli çıkar ise milletin şahlanış dönemini temsil ettiği düşünülen Osmanlı İmparatorluğu'nun siyasi kudretine yeniden erişmek olarak tarif edilmekte ve son dönemlerde dolaşıma sokulan "büyük Türkiye" hedefi idealleştirilmiş bir hedef olarak sunulmaktadır. (Saraçoğlu, 2013) Milli çıkar, milletin faydasına yönelik ortak hedefler belirlemek ve o yönde politikalar geliştirmektir. Ak Parti'nin milliyetçilik anlayışında, Osmanlı dönemine gönderme yapılması ve Osmanlı'nın sadece yükselişte olduğu dönemlerinin ön plana çıkartılmasının arkasında yatan neden milliyetçiliğin temel ilkelerinden olan milli çıkar nosyonudur. Ak Parti milli çıkar olarak 'Büyük Türkiye' idealini koymuştur. 'Büyük Türkiye' ideali Osmanlı'nın siyasi etki gücüne ulaşma arzusudur. Bu politikayı yayılcı olarak gören görüşler mevcut olsa da, parti yöneticileri bu iddiaları kabul etmemektedir. Büyük Türkiye ideali temelde yayılcı politikalarla ziyade Türkiye'ye aktif ve siyasal olarak etki gücü yüksek bir ülke pozisyonu biçmektedir.

Saraçoğlu'nun da değindiği gibi, Ak Parti ortaya koyduğu milliyetçilik anlayışına dair dinamiklerle yeni bir kimlik inşasına soyunmuştur ve bu milli kimlik inşasıyla birlikte yeni bir tarihsel milli çıkar hedefi de ortaya konulmuştur. Ak Parti öteki olarak karşısına aldığı hakim milliyetçiliği oluşturan Kemalist milliyetçilik anlayışının yerine, sınırlarını kendi çizdiği ve milliyetçiliğin temel unsurlarını da barındıran yeni bir anlayış getirmektedir. Ak Parti, milleti; Türklüğü de İslam potasında eriten İslami temelli bir anlayışla tanımlamaktadır. Osmanlı geçmişi hem milleti oluşturan ortak değer olarak sunulması hem de milli çıkarı oluşturan “büyük Türkiye” ideali açısından önemlidir. Büyük Türkiye ideali, Osmanlı dönemine gönderme yapmakta ve Türkiye'ye aktif bir konum biçmektedir. Bu ideal Ahmet Davutoğlu'nun Stratejik Derinlik adlı kitabında somutlaştırılmıştır. Davutoğlu, Türkiye'ye, tarihsel yükümlülüklerin de verdiği güçle birlikte, tarihi akışı değiştirecek potansiyel güçte olan bir ülke gözüyle bakmaktadır. Büyük Türkiye hedefinin ve milli çıkarın ana noktası, Türkiye'yi sınırları müdafaa dürtüsünde olan bir ülke konumundan çıkarıp, bölgesel etkinliğini küresel etkinliğe dönüştürmektir. (Saraçoğlu, 2013) Türkiye, güçlü bir medeniyetin tarihsel uzantısı olarak değerlendirilmekte ve bu anlamda Osmanlı dönemlerine göndermelerde bulunmaktadır. Medeniyet söylemi, Osmanlı bakiyesi topraklar üzerinde Türkiye'nin etkinliğini artırmak ve bu etkinlikle birlikte Türkiye'yi merkez ülke yapmak amaçlı kullanılmaktadır. Türkiye'nin merkez ülke olma iddiası, medeniyetler söylemini “evrenselci” içeriğinden arındırarak “İslami muhafazakar milliyetçi” ideolojinin içerisindeki “güçlü millet” kurgusunun bir parçası haline getirir. (Saraçoğlu, 2013) Yani Davutoğlu özelinde Ak Parti, Türkiye'ye miras olarak kalan ve sadece söylem düzeyinde anlamlı olan medeniyet algısını, güçlü millet oluşturma yolunda kullanmaktadır. Türkiye, medeniyet söylemi ile birlikte tüm İslam dünyasını ümmet etrafında toplama arzusunda değildir. Türkiye, medeniyet söyleminden merkez ülke konumunu oluşturmada ve dış politikanın iç politikada milliyetçiliğin yapısını oluşturmada bakımından faydalanmaktadır. Medeniyet söylemi ile birlikte bir anlamda fayda amacı güdülmektedir. Bu faydanın içeriğini ise Türkiye'yi aktif bir konuma getirmek ve merkez ülke yapmak amacı oluşturmaktadır.

Davutoğlu, Stratejik Derinlik adlı kitabında medeniyet algısını Şu Şekilde ifade etmektedir;

“Türkiye artık içine kapalı bir sistem oluşturarak dünya siyasi coğrafyasının sıradan bir birimi Şeklinde varlığını idame ettirme Őansına sahip değildir. Ya bu stratejik yöneliŐin getireceği etin güçlükleri göze alarak dinamik bir medeniyet eksenini oluşturma çabasına girecektir ya da baŐkaları tarafından oluşturulmuş bir medeniyet ekseninin edilgen-evre unsuru olarak bütün Şahsiyet ve itibarını yitirecektir.” (Davutoğlu, 2002, s.93)

Ahmet Davutoğlu’nun ortaya koyduğu medeniyet tasavvuru dış politikaya yöneliktir. Dış politikada ortaya konulan medeniyet tasavvuru, iç politikada milli kimliğin yapısını Őekillendirmektedir.

Ak Parti hakkında bir çok makale ortaya koyan yazar ve akademisyen Burhanettin Duran’ a göre, Ak Parti; medeniyet söylemi ile yeni bir Müslüman milliyetçiliği üretmektedir. Duran’ a göre medeniyet söylemi Türkiye’nin kimlik sorunlarına cevap olarak üretilmiŐtir. Duran medeniyet söyleminin  hesaplaŐmaya yönelik olduğunu düşünür: Kemalist vesayetinin dıŐlayıcılıđı, İslamcı geçmişin romantizmi, bölgesel düzenin suniliği. Duran’ a göre her milliyetçilik kaçınılmaz olarak homojen bir projeye dayanmaktadır. Ak Parti’de İslam temelli bir homojenleŐtirme projesi uygulamaktadır. (Sabah, 05 Eylül 2014) Burhanettin Duran’ ın da ortaya koyduğu gibi Ak Parti İslam temelli bir milliyetçilik anlayışına sahiptir. Ak Parti’nin milli kimlik inşası İslami hassasiyetler olmadan düŐünülemez. Ancak Ak Parti İslami hassasiyetleri seküler bir tarzda milli kimliğin yapısına eklemektedir. Bu noktada Ak Parti’nin milliyetçiliği İslamcılık ideolojisi ile ayrıŐmaktadır. Ak Parti İslami hedefleri olmadığını gerek parti programları gerekse de liderlerin söylemleri düzeyinde ortaya koymaktadır.

Duran’ a göre Ak Parti medeniyet söylemi ile milliyetçilik anlayışını yeniden üretmektedir. Medeniyet söylemi ile Osmanlı dönemlerine ve İslami kimliğe gönderme yaparak milli kimliğin yapısı belirlenmekte ve bu yapının dışında kalan unsurlar rahatlıkla öteki haline getirilebilmektedir.

Temel olarak ifade edecek olursak Ak Parti, medeniyet söyleminden milliyetçilik anlayışını oluşturmak bakımından yararlanmaktadır. Ak Parti'nin, yayılcı toprak boyutunu içeren bir medeniyet ideali söz konusu değildir. Medeniyet söylemi Ak Parti'nin dış politikasında önemli bir yer tutmaktadır. Medeniyet söylemi hem milli manevi değerlerin temeli olarak hem de Ortadoğu ve İslam coğrafyasına duyulan aidiyet biçiminde kullanılır. Ak Parti'de medeniyet söylemi dış politika şartlarına göre belirlenmekte ve kullanımı konjonktürel şartlara göre değişiklik gösterebilmektedir. Batı bazı konjonktürel şartlara göre Ak Parti'nin medeniyet algısında önemli bir konumda bulunabilirken, bazen de dış politikada meydana gelen olaylar neticesinde öteki olarak konumlandırılabilir. Ak Parti Batıya maddi anlamda (ekonomik, siyasi işbirliği) karşı değildir, Batı ile manevi alanda bir mücadele söz konusudur.

Elçin Aktoprak da Ak Parti'nin milliyetçilik anlayışına dair düşüncelerini ortaya koyan yazarlardan birisidir. Aktoprak Ak Parti'nin milliyetçilik anlayışını "Postkolonyal bir dava" olarak görmektedir. Aktoprak'a göre Ak Parti'nin milliyetçilik anlayışının "Postkolonyal bir dava" olarak görülmesinin nedeni Ak Parti'nin kendisini sömürgeci bir düzeni yıkan kurucu iktidar olarak görmesi ve dayandığı toplumsal tabanın da kendisini bir ulusal kurtuluş hareketi olarak tanımlamasıdır. Fakat Aktoprak'ın sömürgeci bir düzenden kast ettiği fiili bir sömürden ziyade fikri yönden bir sömürdür. Burada sömüren taraf, öteki taraf genel olarak Batı olarak kodlansa da Türkiye özelinde Kemalizm'dir. (Aktoprak, 2016, 1) 'Öteki' olarak Kemalizm'in seçilmesinin nedeni ulus inşası sürecinde Batılı bir ulusal kimlik inşa ettiğinin düşünülmesi ve öteki olarak algılanan Batı ile ulusal kimliğin bütünleştirilmesidir. Bu bütünleşme neticesinde Kemalizm'de Batı ile aynı noktaya gelmekte ve ulus inşasına yönelik uyguladığı politikalar ile devlet ve milleti birbirine yabancılaştırdığı düşünülmektedir. (Aktoprak, 2016, 7) Ak Parti'nin milliyetçilik anlayışını oluşturan dinamikler ise devlet ve milletin yabancılaşmasını ortadan kaldırmaya ve Kemalizm'i dönüştürmeye yöneliktir. Aktoprak'ın ortaya koyduğu düşünceler Ak Parti'nin milliyetçilik anlayışının anlaşılması açısından önem arz etmektedir. Özellikle Ak Parti'nin hakim milliyetçilik anlayışını değiştirici, dönüştürücü politikalar uyguladığı ve bunu da kendi milliyetçi tahayyülünü ortaya koyarak, kurucu iktidar olarak yaptığı tezi doğru bir tespittir. Ak Parti 'öteki' olarak kendisine 'Kemalizm' i seçmiştir. Kemalizm hakkındaki düşünceler çeşitli olmakla

birlikte genel olarak Kemalizm'den kasıt erken cumhuriyet döneminde oluşturulan ulus ve hakim milliyetçilik anlayışıdır. Ak Parti'nin milliyetçilik anlayışının dinamikleri ortaya koyulduğunda bu öteki algısı daha rahat görülecektir.

Erdoğan'ın geleceğe dönük koyduğu hedeflerinin, yeni tarih kurgulama politikaları çerçevesinde 2023, 2053 ve 2071 yılları olarak Cumhuriyetin, İstanbul'un fethinin ve Malazgirt zaferinin 100. yılları şeklinde belirlemesi, tarihsel süreçte sürekli olarak kutlanan Cumhuriyet'in milli bayramlarının yerine yeni tarih kurgusu, anlayışı etrafında icat edilen, Malazgirt zaferi, İstanbul'un fethi ve Kutlu doğum gibi hakim milliyetçilik anlayışının oluşturduğu "seküler Türklüğün" karşısında, "İslami Türklüğü" temsil eden gün ve haftaların kutlanması, Ak Parti'nin İslami bir kimlik tasarımı fikrinin olduğunu göstermektedir. (Bölükbaşı, 2016, 178)

Jenny White, Ak Parti'nin milliyetçilik anlayışını "Müslüman milliyetçiliği ve yeni Türkler" adlı kitabında detaylı olarak incelemiştir. White Ak Parti'nin milliyetçilik anlayışını "Müslüman Milliyetçiliği" şeklinde tanımlamaktadır. White' a göre, Ak Parti ve destekçileri Türklüğün ve milletin tutucu olmayan taraflarını ön plana çıkartarak ve geliştirerek, Türkiye'yi mevcut sınırları içerisinde savaş halinde bulunan bir millet şeklinde değil, Osmanlının başarılı geçmiş dönemlerine göndermede bulunarak ve yeniden keşfederek sınırları esneyebilen bir Türkiye olarak hayal etmektedir. White' ın Müslüman milliyetçiliğinden kast ettiği ise Kemalist devlet projesi ile bağlantısını kesmiş ve Osmanlının şanlı dönemlerine göndermede bulunarak şekillendirilen gelecek vizyonuna ve özgüvenine sahip "Müslüman Türklük" tür. (White, 2013, 24) White, Müslüman milliyetçiliğinin ve Ak Parti'nin milliyetçilik anlayışının bazı dönemlerde Kemalist milliyetçilik anlayışında bulunan Türklerin üstünlüğü anlayışını paylaştığını düşünmektedir. Müslüman milliyetçiler Türklük anlayışını kültürel bir şekilde Sünni Müslümanlık anlayışı ile bağlantılı bir yapıda değerlendirmektedir. Türklük anlayışı, İslami refleksler barındırmaktadır. Kürtler ise Türklük çerçevesinde "Müslüman kardeşler" dir. Kürt açılımı bu bağlamda değerlendirilecek olursa temel olarak milliyetçilik anlayışına ters bir süreci oluşturmamaktadır. (White, 2013, 89)

Yusuf Ziya Bölükbaşı, Ak Parti'nin milliyetçilik anlayışına yer verdiği doktora tezinde partinin milliyetçilik anlayışını şu şekilde açıklamaktadır:

“Neo-liberal değerlerle barışık, İslami çok kültürlülük çerçevesinde tanımlanan Müslüman kardeşliğine dayalı bir kimlik tahayyülünü içinde barındıran, İslami dozu Türklük dozundan daha güçlü bulunan muhafazakar bir milliyetçilik anlayışı, AK Parti’de egemen konumdadır. Cumhurbaşkanı Erdoğan etnik kökeniyle alakalı olarak Gürcü olduğuna ilişkin tartışmalardan sonra kendisi tarafından Türk olduğunun açıklanması, Kürt sorunu yoktur çıkışı, on altı büyük Türk İmparatorluklarının bayrakları ve onları dönemlerinin savaş kıyafetleriyle temsil eden askerlerin yeni Cumhurbaşkanlığı sarayında yabancı devlet başkanlarının karşılanmasında kullanılması, Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın yabancı devlet adamlarını karşılamadan önce TRT 1’de yayımlanan “Diriliş: Ertuğrul Gazi” dizisinin marşıyla saraydan çıkması ve son olarak İmralı’ya gidecek heyet konusunda yaşanan tartışmalar ile bu tarz bir görüşmeyi Erdoğan’ın tasvip etmediğini söylemesi gibi olaylar, ileride Türklük dozunun da AK Parti’nin milliyetçilik anlayışında artabileceği düşüncesini güçlendirmektedir. Her ne kadar AK Parti için üç kırmızı çizgi olarak dinsel, bölgesel ve etnik milliyetçilik telakki edilse de, hem bundan önce değinilen olaylar çerçevesinde İslam yani dinsel milliyetçiliğin, hem de son dönemlerde Türk tarihine yönelik çeşitli sembollerin dolaşıma sokulması yoluyla etnik milliyetçiliğin, AK Parti tarafından kullanıldığı görülmektedir. Ayrıca etnik milliyetçiliğe karşı olduğunu belirten AK Parti’nin karar vericileri, konuşmalarının büyük bölümünde “Türk, Kürt, Laz, Çerkez, Boşnak, Arap” şeklinde etnisitelerin isimlerinin telaffuz ederek etnik milliyetçilik karşıtlığını yine aynı milliyetçiliğin retoriğini kullanarak gerçekleştirmektedir. Ancak mevcut AK Parti’nin milliyetçilik anlayışı, İslami Anadoluçuluk ile Milli Mücadele (etnik çoğulculuk ve İslami kimlik anlayışlarına dayalı) döneminin milliyetçilik anlayışlarının arasında, Neo-liberal değerlerle de barışık İslami-muhafazakar milliyetçilik şeklinde tanımlanabilir.” (Bölükbaşı, 2016)

Bölükbaşı, Ak Parti’nin milliyetçilik anlayışını liberal politikalarla barışık, İslami kimliğin ön planda olduğu ve Türk kimliğinin de zamanla partinin milli kimlik anlayışında önemli konuma geldiği bir milliyetçilik anlayışı olarak görmektedir. Türklük anlayışının Ak Parti’nin milli kimlik anlayışında ön plana çıkması, Ak Parti’nin etnik kimlikler arasında eşit olarak saydığı ancak eşitler arasında birinci olarak gördüğü Türk kimliğini, Bölükbaşına göre merkeze doğru taşımaktadır. Bu Türklüğü merkeze taşıma olayı ise Erdoğan’ın Türk olduğunu açıklaması, Cumhurbaşkanlığı sarayında 16 Büyük Türk Devleti’nin bayraklarının bulunması ve

devlet televizyonlarında ‘Diriliş’ adlı dizi ile Osmanlı dönemlerinin ön plana çıkartılması vb. süreçlerle ifade edilmektedir.

Görüldüğü gibi Ak Parti’nin milliyetçilik anlayışı Kemalist hakim milliyetçilik anlayışından farklılık içermektedir. Ak Parti milli kimliğin yapısını dini temelli dönüştürmektedir. Aynı zamanda milli kimliğin yapısı belirlenirken Osmanlı’nın yükselişte olduğu dönemlere göndermede bulunularak hem ortak kültürel değerler ön plana çıkartılmakta hem de Büyük Türkiye ideali ile birlikte milli çıkar oluşturulmaktadır. Milli kimliğin yapısında Türklük dozu İslami dozun gerisinde kalmaktadır. Ancak gelişen süreçle birlikte Türklük boyutu özellikle liderlerin söylemleri düzeyinde ön plana çıkmaya başlamıştır. Ak Parti’nin milliyetçilik anlayışı kültürel boyutta ve muhafazakar-milliyetçiliğe uygun İslami-muhafazakar milliyetçilik olarak tanımlanabilir.

BEŞİNCİ BÖLÜM: AK PARTİ'NİN MİLLİYETÇİLİK ANLAYIŞI'NIN UNSURLARI

5.1. Din – Milliyetçilik İlişkisi Ve Ak Parti'nin Milliyetçilik Anlayışının Dini Boyutu

Ak Parti'nin milliyetçilik anlayışında din milli kimliğin yapısını belirleyen temel aktörlerdendir. Ak Partili liderler milli görüş geleneği ile olan İslami temelli hedeflerini terk ettiklerini ifade etseler de, İslami temelli düşünceleri muhafazakar demokrat kimlik çerçevesinde uygulama alanı bulmaktadır. Ak Parti milli görüş geleneğinden farklı olarak İslami hedefleri bulunmadığını dile getirmektedir. Ak Parti İslami politikaları daha çok özgürlükler bağlamında değerlendirmekte ve bu sayede dini politikaların merkeze taşınması daha rahat gerçekleşmektedir. Bu anlamda İslamcı ideoloji ile arasında olan mesafeyi de belirlemektedir.

Din olgusu, millet ve milliyetçilik tanımlamalarındaki temel aktörlerdendir. Dinlerin ayrıştırıcı doğaları (kendinden olmayanı kafir saymaları), ayin yapma biçimleri (homojenleştirmeye yönelik) ve kendileri uğrunda ölenleri kutsallaştırmaları (şehitlik) gibi özellikleri bulunması nedeniyle milliyetçiliğe ilişkin bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Bazı milletler tamamen dine göre tanımlanırken, bazı milletlerin tanımlanmasında din önemli bir yer tutmaktadır. (Bölükbaşı, 2016, 69)

Bir ideoloji olarak milliyetçilik ve din arasında bulunan ilişki genellikle zıt olarak değerlendirilen bir ilişki olarak görünse de imgelerden simgelere, törenlerden ayinlere, totemlere, tabulara, törelerden, kutsal mekanlara ve kurbanlara kadar uzanan oldukça geniş bir ilişkisellik içeren sürecin varlığından söz edebiliriz. (Akgün, Çalış, 2009, 584) Bu ilişkiselliği içeren süreçleri artırmak oldukça mümkündür.

Bu süreçlerden birisini 'şehitlik' kavramı üzerinde görmek mümkündür. Şehitlik kavramına yüklenen dini ve milliyetçi tondaki anlam oldukça fazladır. Müslüman ülkelerde ve Türkiye özelinde ülke, devlet, bayrak gibi kutsal sayılan değerler için mücadele eden kimseler öldüğü zaman şehitlik mertebesi ile ödüllendirilirler. Bu

ödüllendirme hem dünyevi hem de dini yönden içerikler barındırmaktadır. İslam inancına göre şehit olan kimse ülkesinde ulusal kahraman ilan edilir ve aynı zamanda dini yönden de çok kutsal bir konuma yerleştirilir.

Din ile milliyetçilik arasındaki ilişki konusunda yapılan tartışmaların başında, milliyetçiliğin seküler bir hareket olarak ortaya çıkması konusu gelmektedir. Milliyetçilik, Avrupa’da seküler bir hareket olarak doğmuş ve Kilisenin üstünlüğüne karşı milletin üstünlüğünü savunmuştur. Daha sonra gelişen süreçte milliyetçilik, dini kurum ve kavramları kullanmaya başlamış ve birbirleriyle bütünleşmiştir. (Bölükbaşı, 2016, 71) Toplumsal kimliğin oluşumunda din çok önemli bir konuma gelmiştir.

Tanıl Bora ‘Türk Sağının Üç Hali’ kitabında İslamiyet, milliyetçilik ve muhafazakarlık fikirlerinin nasıl iç içe geçtiğini ortaya koymaktadır. Bora’ya göre milliyetçilik, muhafazakarlık ve İslamcılık Türk sağının temel fikir dünyasını ve çıkış noktasını oluşturmaktadır. Bu üç ideolojiyi Türk sağının üç hali olarak yorumlar ve ; “milliyetçiliği Türk sağının katı hali, dil bilgisi ve grameri olarak, muhafazakarlığı gaz hali, bir üslup ve hava olarak, İslamcılığı ise sıvı hali, onsuz olunmaz bir imge ve değer kaynağı” olarak görmektedir. (Bora, 2014)

Bora ayrıca dinin modern öncesi çağda varoluşa ilişkin ortaya koyduğu düşüncelerle milliyetçi tasavvuru oluşturduğunu, milliyetçilik ve millet inşalarının da tersine olarak dinin modern toplumsal şekillenmesini sağladığını dile getirmiştir. (Bora, 2014, 98) Bora’nın da belirttiği gibi din ve milliyetçilik ortaya koydukları değerlerle toplumsal ve siyasal yönden birbirlerini tamamlayabilmektedir. Din ortaya koyduğu düşüncelerle milliyetçiliğin söylem ve pratik düzeyini oluşturmakta, milliyetçilik ve milli kimlik inşası ise dine toplumsal ve siyasal hayatta karşılık kazandırmaktadır. Ak Partinin milliyetçilik anlayışı da bu din ve milliyetçilik ilişkisi çerçevesinde değerlendirilebilir. Bu çerçevede Ak Parti’nin milliyetçilik anlayışında da din ve milliyetçilik ilişkisi iç içe geçmiştir. Ak Parti İslami düşüncelerini seküler bir tarzda (muhafazakar-demokrat) değerlendirerek merkeze taşımaktadır. Bu merkeze taşıma sırasında da Ak Parti’nin milliyetçilik anlayışının sınırları oluşmaktadır.

Türk milliyetçiliğinin oluşum sürecinde milliyetçilik tanımı, İslami düşünceye göre anlaşılmakta ve İslam milleti kavramı daha sık olarak kullanılmaktadır. Türkiye’de milliyetçiliğin temeli Rusya kökenli Türk aydınlar tarafından atılmıştır. Yusuf

Akçura gibi aydınlar ortaya koydukları ‘Üç Tarz-ı Siyaset’ gibi eserlerle Türkçülük fikrinin ortaya çıkmasını sağlamış, milliyetçi ideolojinin oluşumunda önemli bir adım atmıştır. Akçura da milliyetçiliği din ile bağlantılı bir şekilde düşünmekteydi. İttihat ve Terakki Cemiyeti ile birlikte uygulanan Türkçü politikalar, İslamcılık ve Türkçülüğü birbirine alternatif iki ideoloji haline getirecektir. (Yavuz, 2011)

Dinin milliyetçilik üzerindeki etkisine Kemalist milliyetçilik anlayışında da araçsal olarak rastlanılır. Kemalist milliyetçilik anlayışı seküler tarzdadır, fakat bazı örneklerde din araçsal olarak kullanılmıştır. Kemalist milliyetçiliğin oluşum aşamalarında, Türkiye’de ve Yunanistan’da bulunan vatandaşlar İslam temelli bir değişime tabi tutulmuştur. 1923 yılında Lozan Barış Antlaşması’na ek olarak yapılan nüfus mübadelesinde, 1.200.000 Ortodoks Hıristiyan Rum Türkiye’den Yunanistan’a, 500.000 Müslüman Türk Yunanistan’dan Türkiye’ye göç etmiştir. Bu balkan ülkeleri ile yapılan nüfus mübadelesine ek olarak İkinci Dünya Savaşı sırasında Müslüman olmayanlara fazla oranlarda uygulanan ayrımcı vergi politikaları da eklenebilir. Ancak Kemalist milliyetçilik anlayışı dini politikaları merkeze, devletin merkezine taşımamakta, aksine merkezden uzaklaştırmaktadır. Bu örneklerden de anlaşılacağı gibi Türk milliyetçiliğinin temelinde derin İslami izler mevcuttur. Hakan Yavuz’ a göre ; “Türk milliyetçiliğinin öteki algısı aslında İslamiyet ya da Türk İslamiyeti değildir, kontrol dışı İslamiyet ya da Arap kültüründe mevcut olan İslamiyet anlayışındır.” (Yavuz, 2011, 57) Yavuz’un işaret ettiği tezler Kemalizm’in İslamiyet’e karşı bakışını oldukça net ortaya koymaktadır. Türk milliyetçiliğinin, kuruluş aşamasından bugüne kadar İslamiyet ile olan bağı oldukça güçlüdür. Osmanlı’nın son dönemi ve Cumhuriyet’in kuruluş dönemine denk gelen süreçte fikri düzeyde çalışmalarda bulunan aydınlara bakıldığında İslam ve milliyetçilik arasındaki geçişlilik rahatlıkla gözlemlenebilir.

Türkçülüğün fikir babası sayılan Ziya Gökalp, dini düşüncüyü, milli düşüncenin asli bir unsuru görmektedir. İslam’ın modern-medeni değerlere uygunluğunu ortaya koyarak, din ile milliyetçiliği harmanlayacak “muasır İslam Türklüğü” nü aramıştır. (Bora, 2014, 115) Tarihsel süreçle birlikte ulus etnik kimliğe dayalı olarak oluşturulmaya çalışılsa da İslami kodlar bir şekilde kendisine yer bulmuştur. Türk kimliği İslamiyet ile ayrılmaz bir şekilde iç içe geçmiştir. İslamiyetin yükselmesi ve sürdürülebilmesi için Türklerin yaptıkları hizmetler ön plana çıkartılmaktadır. Türk kimliği İslamiyet olmadan tanımlanamaz hale gelmiştir. (Yavuz, 2011, 58) Ve çok

partili hayatla birlikte yaşam alanı bulan Türk sağı bu İslami kodları sürekli milliyetçilikle birlikte harmanlayarak milli kimlik oluşumunda ön plana çıkmasını sağlamıştır.

Ak Parti'nin her ne kadar siyasal çizgide İslami hedefleri bulunmasa da İslami referansları mevcuttur. Bu İslami referanslar siyasal meşruiyet krizi nedeniyle ilk safhalarda uygulamaya geçmese de ileri ki safhalarda kendisini göstermeye başlayacaktır. Ak Partinin iktidar olma sürecinden devlette söz sahibi olmasına giden yolda bu siyasal meşruiyet krizi çözülmüş ve bu çözümlenin etkisiyle İslami referanslar daha görünür hale gelmiştir. Bu siyasal meşruiyet krizinin çözümünde Batı'ya entegre olma hedefi ve Avrupa Birliğine üyelik sürecinde İslami çizgiden uzaklaşma olarak değerlendirilmiş ve bu süreçte önemli bir rol oynamıştır.

Türkiye'de laiklik anlayışının temeli Ak Parti kadrolarınca eleştirilmiş ve laiklik anlayışı olarak 'pasif laiklik', Anglo-Sakson anlayış benimsenmiştir. (Yavuz, 2011) Pasif laiklik anlayışında devlete daha etkisiz bir konum biçilmekte ve dini özgürlüklerin önünün açılması talep edilmektedir. Türkiye'de tersi bir durumu oluşturan, dinin bütün unsurlarını kamusal alanın dışına çıkarmayı amaçlayan 'aktif laiklik' uzun yıllar bir politika olarak tercih edilmiş ve bu politika daha çok yürütme erkini oluşturan siyasal kanat yerine askeri kanat ve yargı merci tarafından uygulanmıştır. (Yavuz, 2011) Ak Parti 'aktif laiklik' olarak tabir ettiğimiz süreci devlete olan yolculuğunda dönüşüme uğratmış ve uygulamaya koymuş olduğu politikaları neticesinde 'pasif laiklik' olarak tabir edilen sürecin önünü açmıştır. Bu laikliği dönüştürücü politikalara başörtüsü sorununda meydana gelen değişimler, imam hatip okullarının durumu, eğitim sisteminde meydana getirilen köklü değişiklikler (4+4+4 sistemi gibi) örnek olarak verilebilir. Ak Partinin milliyetçilik anlayışında İslami referanslar oldukça fazladır. Ve bu referanslar milli kimliğin yapısını İslami temelli dönüştürmektedir. Bu temalar bazen pratik alanda uygulama bulduğu gibi (İmam Hatip düzenlemeleri, Kuran-i Kerim seçmeli ders olması, Hazreti Peygamberin hayatının okullarda ders olarak okutulması vb) bazen de sembolik olarak yeni tarih anlayışının oluşturulmasında karşımıza çıkmaktadır. Ancak bu İslami politikalar, sekülerleştirilerek yani İslami bir hedefi olmadığı ifade edilerek uygulamaya geçirilmektedir. Bu dini politikaların milliyetçilik açısından önemi milli kimliğin yapısını İslam temelli dönüştürmekte yatmaktadır.

Ak Parti'nin, Cumhuriyet sonrası ile birlikte kutlanmaya başlanan milli bayramlar yerine, Osmanlı geçmişine dayanan ve İslami referanslı zaferleri kutlanır duruma getirmesi bir anlamda Kemalizm ile mücadeleye dönüşmekte ve hakim milliyetçilik anlayışı dönüştürülmeye çalışılmakta yerine ise Ak Parti'nin sınırlarını çizdiği Osmanlı ve İslami çizgilerin ağır bastığı yeni bir anlayış getirilmektedir.

5.2. Ak Parti'nin Milliyetçilik Anlayışının Etnik Yönü

Ak Parti temelde etnik milliyetçilik anlayışına karşıdır. Tüm etnik kimlikleri İslami düşünce ve Osmanlı geçmişi içerisinde eritmeye çalışmaktadır ancak Türklük her zaman için etnik kimlikler içerisinde ön plana çıkmaktadır. Ak Parti'nin milliyetçilik anlayışında zaman zaman etnik milliyetçiliğin literatürüne ait kavramlar yer bulmakta ve etnik milliyetçilik anlayışına ait izler Ak Parti'nin milliyetçilik anlayışında görülmektedir. Türklük dozu İslami dozun arkasında kalıyor gibi görünse de Ak Parti'nin milliyetçilik anlayışında mevcuttur.

Genel olarak Türk sağında ve Ak Parti'de, milli kimliği dönüştürmede Türk etnik kimliği İslami düşüncesinin arkasında kalmış gibi görünüyorsa da eşit etnik kimlikler arasında bir adım öndedir. Milleti tanımlamada 'Türk Milleti' kavramı daha ön plana çıkmaktadır. Bir anlamda Türklük milleti oluşturan etnik kimlikler arasında 'çimento görevi' gören birleştirici bir öğedir. Ak Parti, söylemde etnik temelli milliyetçilik anlayışına kesin çizgilerle karşıdır. Milliyetçilik anlayışında ki temel unsur Türk hakim kimlik yerine İslam temelli bir kimliktir. Ak Parti'nin milliyetçilik anlayışı son dönemlerde meydana gelen gelişmelerle birlikte etnik temelli bir söyleme sahip olmaktadır. Recep Tayyip Erdoğan etnik temelli milliyetçilik anlayışına karşı olsa da söylemsel düzeyde 'tek'lik içeren milliyetçi göndermelerde de bulunmaktadır. Bunun en önemli örneği ise Erdoğan'ın "tek millet, tek bayrak, tek vatan, tek devlet" söyleminde karşımıza çıkar. Recep Tayyip Erdoğan Türkiye'de birçok etnik kimliğin bulunduğunu dile getirir fakat tek millet bulunduğunu da eklemektedir; "Kimse, 'Ben başka bir millettenim' demez. 'Ben Türk'üm ama tek milletimiz var, nedir o Türk milleti. Ben Kürt'üm ama Türk milletindenim.'" (Hürriyet, 2016) Erdoğan'ın söyleminden de anlaşılacağı üzere

millet tek bir etnik kimlik üzerinden kapsayıcı duruma getirilmekte ve milletin adının ‘Türk milleti’ olduğu ifade edilmektedir.

Recep Tayyip Erdoğan bir konuşmasında teklik olayını şu şekilde açıklamaktadır:

“Biz tek millet bilinciyle yürümeliyiz. Bu da Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığıdır. Biz tek bayrakla bugüne geldik bundan sonra da öyle yürüyeceğiz. Çünkü ‘bayrakları bayrak yapan üstündeki kandır; toprak eğer uğrunda ölen varsa vatandır’ böyle ilerleyeceğiz. Ve tek vatan. 780.000 kilometrekare, tek vatan. Dördüncüsü de tek devlet. Devlet içinde devlet asla böyle bir şeyi kabul etmemiz mümkün değil.” (Türk, 2014, 302)

Türk etnik kimliğinin, söylemsel anlamda ön plana çıktığı farklı örnekler de mevcuttur. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, Almanya’da görüşülen Ermeni tasarısına yönelik, Türk kökenli milletvekillerinin Türkiye karşıtı politikalarda pozisyon alması neticesinde onları oldukça sert ve klasik milliyetçi içerik barındıran sözlerle eleştirmiş ve şu açıklamaları yapmıştır:

“Almanya’da parlamentoda uydurma bir şey geçirdiler. Ey Almanya, bak yine söylüyorum; önce Holokost’un hesabını vereceksin. Namibya’da 100 bini aşkın Namibyalıyı nasıl yok ettiniz, nasıl öldürdünüz onun da hesabını vereceksin. Siz, Türkiye’ye veya Türklere parlamentosunda kalkıp da sözde Ermeni soykırımı oylaması yapacak, varsa belki de en son ülkesiniz. Kaldı ki bizim tarihimizde bu noktada zaten bir derdimiz yok, bir sıkıntımız yok. Bizim tarihimiz, katliamlar tarihi değildir. Bizim tarihimiz, merhamet tarihidir, şefkat tarihidir. Aramızdaki fark budur. Oradan çıkıyor bir ukala bir şey hazırlıyor, Alman parlamentosuna sunuyor. Neymiş Birileri de diyor ki güya 'Türk'. Ne Türk'ü. Bunların kanının laboratuar testinden geçmesi lazım. Bizim yani onun kanının öyle olması, böyle olması bizi ilgilendirmiyor. Ne yaptığı bizi ilgilendiriyor. Nasıl yaptığı ilgilendiriyor, kim adına yaptığı ilgilendiriyor. Bunları bir üst akıl idare ediyor ama kim adına idare ediyor, bu önemli.” (NTV, 5 Haziran 2016)

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, Türk milletinin tarihine yönelik övgüyle başladığı konuşmasına, Türk olmanın ve Türk olarak sayılabilmenin şartını milletin değerlerine ters düşecek davranışlarda bulunmamak olarak ifade ederek devam etmiş

ve sonunda da Türklüğü kan testi ile ölçecek düzeyde açıklamalar yaparak konuşmasına son vermiştir. Erdoğan'ın Türklüğü kan testi ile ölçülecek düzeyde tanımlaması, etnik milliyetçiliğin literatürüne ait bir kavramdır. Erdoğan'ın gözünde Türk olarak sayılabilecek kimse, milletin ortak değerleriyle hemhal olmuş ve onun değerlerine karşı olacak davranışta bulunmayan kimsedir. Erdoğan, bir başka ifadesinde de, Türk kökenli Alman vekillerin Ermeni tasarısına yönelik tutumunu 'kanı bozukluk' olarak nitelendirmiştir. Ancak Erdoğan, yaptığı açıklamalarla kanı bozukluktan kastının ırkçı bir anlam olmadığını ifade etmiştir. Kanı bozukluğun kültürel bir değerlendirme ile millet nezdinde milletin değerlerine uymayan kimselere kullanıldığını ifade etmiştir. Bu açıklamalar özelinde Ermeni meselesinde, Ermeni tezlerini doğrular pozisyonda bulunmak milletin müşterek değerlerine ters düşmekte ve bir Türk'ün yapamayacağı kadar yanlış bir davranış olarak nitelendirilmektedir. Tüm bu ifadeler de göstermektedir ki Recep Tayyip Erdoğan özelinde Ak Parti'nin milliyetçilik anlayışında, klasik milliyetçi literatüre ait, etnik kimliği ön plana çıkaran ifadeler, söylemler sıklıkla yer bulabilmektedir. Özellikle son dönemlerde Ak Parti'nin milliyetçilik anlayışında etnik boyutun ön plana çıktığı görülmektedir. Bu da göstermektedir ki Ak Parti'nin inşa etmeye çalıştığı milli kimliğin yapısı İslami temelli olmakla birlikte, etnik unsurları da içerisinde barındırmaktadır.

5.2.1 Ak Parti'nin Milliyetçilik Anlayışında Kürt Meselesi

Ak Parti bütün etnik kimliklere eşit mesafede olduğunu ifade etmektedir. Kürtlerin Cumhuriyet dönemi ile birlikte bir takım haklarının göz ardı edildiği ifade edilmektedir. Ak Parti bu hakların temin edilmesi gerektiğini düşünmüş ve Kürtlere yönelik bir takım açılımlarda bulunmuştur. Bu açılımların sonuç verdiğini düşündüğü nokta da Kürt meselesini çözüme kavuşturduğunu ifade etmiştir. Ak Parti'nin Kürt meselesine yönelik bakışı karmaşık yapıdadır ve dönem dönem farklılıklar arz etmektedir.

Türkler ve Kürtler Anadolu diye adlandırdığımız coğrafyada uzun yıllar beraberce yaşamışlardır. Kültürel, sosyal, siyasi ve ekonomik yönden alışverişte bulunmuşlardır. Türkiye dünyadaki en fazla Kürt nüfusuna sahip ülkedir. Türkiye’de Kürtlerin talepleri oldukça çeşitlidir. Bireysel hak ve özgürlüklerin uluslararası standartlarda tanınmasından, federatif yönetim ve tamamen ayrılmaya kadar uzanmaktadır. Türkiye 1984 yılından beri Kürt milliyetçiliğinin silahlı uzantısı, terör örgütü PKK ile mücadele etmektedir. (Yavuz, 2011, 206) Bu mücadele neticesinde Türkiye kayıplar, şehitler vermiş ve PKK ile mücadelesini sürdürmeye devam etmiştir. Devlet yöneticileri bu mücadelenin Türkler ve Kürtler arasında toplumsal bir sorun haline gelmemesi için PKK ile Kürtleri, Kürtlerle ilgili meselelerden ayırmaya çalışmıştır. PKK lideri Abdullah Öcalan’ın 1999 yılında yakalanmasından sonra örgüt strateji değiştirmiş ve Türkiye’nin uymaya çalıştığı Avrupa Birliği (AB) Kopenhag Kriterleri çerçevesinde Kürt meselesini toplumsallaştırmaya çalışmıştır. AB de Kopenhag Kriterleri çerçevesinde Türkiye’den Kürt meselesine yönelik hukuk sisteminde reform yapmasını ve Kürtlerin azınlık hakları çerçevesinde adımlar atılmasını talep etmiştir. (Yavuz, 2011, 206)

Adalet Ve Kalkınma Partisi’nin Kürt meselesine yönelik ilk adımı, iktidara geldiği 18 Kasım 2002 tarihinden 12 gün sonra, 30 Kasım’da olmuştur. Kürtlerin yoğunluklu olarak yaşadığı Güneydoğu’da uygulanan ve daha önceki koalisyon hükümeti tarafından alınan Olağanüstü Hal’i (OHAL) kaldırmıştır. (Şenay, 2015) Ak Parti’nin Kürt meselesine yaklaşımı kendi milliyetçilik anlayışına ters düşmeyecek şekilde diğer iktidarlardan farklıdır.

Başbakan Recep Tayyip Erdoğan partisinin Kürtlere ve Kürt meselesine bakışını İslami temelli şu şekilde ifade etmektedir:

“Kardeşlerim, ben Türk’ü Türk olduğu için sevmiyorum, ben Kürt’ü Kürt olduğu için sevmiyorum, Zaza’yı Zaza olduğu için sevmiyorum, Laz’ını, Arap’ını, Çerkez’ini, Gürcü’sünü, Boşnak’ını öyle oldukları için sevmiyorum, beni yaradan Allah sizleri de yarattığı için seviyorum. Bizim aramızdaki bağ buradan geliyor. Ben bu ülkede 77 milyonun hizmetkârı olarak bu yola çıktım, sadece Türk’ün, sadece Kürt’ün değil, 77 milyonun; bizim farkımız bu, AK Partinin farkı bu, bunun hissetmemiz lazım. Biz bu millete efendi olmaya değil, hizmetkâr olmaya geldik; bunu böyle bilirsiniz.” (akparti.org, 27 Mart 2014)

Erken Cumhuriyet döneminde 1924 Anayasasıyla birlikte milli kimlikte hakim olan Türk kimliği anlayışı, ulus devlet yapısının oluşturulmasında da kendisini göstermiştir. 1924 Anayasasıyla, etnik milliyetçilik anlayışıyla birlikte devlet Türk'ten başka milletleri tanımaz önergesi kabul edilmiştir. (Yeğen, 2009, 883) Türk kimliği tek etnik kimlik olarak tanınmıştır. Kemalist milliyetçilik anlayışında Türküm diyen herkes Türk olarak tanımlanmaktaydı. Ak Parti iktidarı Cumhuriyet döneminde Kürt kimliğine yönelik uygulanan politikaları yanlış bulmakta ve Kürtlerin belli çizgiler dahilinde verilmesi gereken haklarının temin edilmesini düşünmekteydi. Ak Parti'nin Kürt politikasına yönelik bir diğer önemli adımı Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın 2005 yılında Diyarbakır'da yaptığı konuşmadır. Recep Tayyip Erdoğan bu konuşmasında Kürt meselesini sahiplenmiş ve "Kürt sorunu benim de sorunumdur" şeklinde özetlemiştir. Recep Tayyip Erdoğan'ın bu söylemi Kürt meselesine yönelik politikalar uygulanacağını habercisi olmuş ancak 2007 yılında Türk Silahlı Kuvvetlerinin vermiş olduğu e-muhtıra ve toplumsal koşullar nedeniyle yarıda kalmıştır. Ak Parti iktidarının Kürt meselesine yönelik attığı ilk somut adımları ise 2009 yılında gerçekleşecektir. Devlet televizyonu olan TRT'nin Kürtçe kanalı olan TRT ŞEŞ 2009 yılında açılmıştır. (Şenay, 2015) Bu süreçte "Milli Birlik Ve Kardeşlik Projesi" çerçevesinde çeşitli adımlar atılmıştır. Bu projenin önemli adımlarından bir tanesi cezaevlerinde Kürtçe konuşma yasağının kaldırılması ve 34 PKK'lı'nın Habur Sınır Kapısından Türkiye'ye yargılanmak üzere girişinin sağlanmasıdır. 13 PKK'lı yargılama sonucunda tutuklanmıştır. Habur olayı tüm Türkiye'de şok etkisi yaratmıştır ve bu politika neticesinde açılım sürecinin de sonu gelmiştir. Birçok siyasetçi Habur olayını eleştirmiş, Recep Tayyip Erdoğan da PKK'lıların ifade vermek üzere sınırdan Türkiye ye girmesi olayını "şov" olarak nitelendirmiştir. İlerleyen yıllarda Erdoğan Ak Parti'nin böyle bir görüşmenin içerisinde olmadığını ve olamayacağını ifade etmiştir. "Dün biri çıkmış Dolmabahçe mutabakatından bahsediyor. Böyle bir mutabakat yok. Bu iktidarın terör örgütüyle bir mutabakatı söz konusu değildir." (Milliyet, 2016) Hükümet bir diğer adımı 2013 yılının başında 'çözüm süreci' adıyla başlatmıştır. Bu süreçte hükümet Kürtçeyi orta okullarda seçmeli ders olarak uygulamaya sokmuştur. Bu süreçte Abdullah Öcalan'ın Bağımsız Demokrat Parti (BDP) ve Halkların Demokratik Partisi (HDP) heyetleri ile düzenli olarak görüşmesine izin verilmiştir. 2013 yılında Nevruz kutlamalarında

Öcalan'ın konuşması okunmuş ve Öcalan PKK'ya tüm silahlı güçleriyle birlikte Türkiye dışına çıkma çağrısında bulunmuştur. Bu silahsız süren süreci etkileyen krizlerden en önemlisi Kobani krizi olmuştur. IŞİD'in Kobani' ye saldırması sonucu oradan kaçan insanlar Şanlıurfa'ya sığınmıştır. HDP cephesi hükümetin Kobani olayında daha aktif bir politika izlemesini beklemekteydi ve bunun sonucunda Türkiye içerisinde ülkenin çeşitli yerlerinde protesto gösterilerini ifade eden 6-7 Ekim Olayları, eylemleri meydana gelmiş ve 41 kişi hayatını kaybetmiştir. Hükümet kamu güvenliği sağlanmadıkça Çözüm Süreci'nin askıya alınacağını duyurmuştur. (Şenay, 2015) 2013 yılına kadar olan süreçte Kürt meselesi dönemsel olarak kesintilere uğramıştır. Recep Tayyip Erdoğan çözüm sürecinin başarıyla tamamlandığını ve artık "Türkiye'de Kürt sorununun bulunmadığını" sıklıkla dile getirmiştir. İlerleyen süreçte yapılan açıklamaların aksine Dolmabahçe'de HDP milletvekilleri ile PKK'nın silah bırakmasını içeren mutabakat metni okunmuştur. Bu mutabakat toplum nezdinde tepkiyle karşılanmış ve Erdoğan bu mutabakatı onaylamadığını dile getirmiştir. Terör örgütü PKK'nın artan terör saldırıları ve iki polisin Ceylanpınar'da evinde şehit edilmeleri çözüm sürecini önemli derecede etkilemiş ve bu gelişmelerle beraber çözüm süreci 'buzdolabına' kaldırılmıştır. Türkiye PKK tarafından yapılan saldırılar neticesinde şehitler vermeye başlamıştır. Bunun neticesinde çözüm süreci tamamen bitmiş ve operasyonlar hız kazanmaya başlamıştır. Çözüm sürecinin sonlanmasının ardından terör örgütünün şehirlerde hendekler kazdıkları ortaya çıkmış ve hendeklerin patlatılması sonucu can kayıpları yaşanmıştır. Hendeklerin kapatılması ve terör örgütünün varlığına son vermek için yoğunluklu olarak operasyonlar yapılmaya başlanmıştır. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan 'buzdolabına' alındığını söylediği sürecin sona erdiğini şu sözlerle dile getirmiştir: "Önümüzdeki süreçte ne bölücü terör örgütü ne de onun güdümündeki parti ve diğer yapılar asla muhatap alınmayacaktır, o iş bitmiştir. Önümüzde başka bir yol haritası yoktur; elinde silah olan da bunu destekleyenler de bu ihanetin bedelini ödeyeceklerdir." Cumhurbaşkanı'nın sözlerinden de anlaşıldığı üzere çözüm sürecinin tam aksi yönünde bir politika geliştirilmiş ve "terörün her türlü ile mücadele edilecek" aktif bir politika içerisine girilmiştir. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ve Ak Partili yetkililerin söylemleri, terörle işbirliği içerisinde olduklarını ve teröre açık veya örtülü bir şekilde destek verdiklerini düşündükleri herkese karşı oldukça sert bir tavır almış ve hatta ilerleyen zamanlarda teröre destek veren kişilerin vatandaşlıktan çıkarılması düşüncesi dahi gündeme

gelmiştir. Güneydoğu'da silahlı mücadelenin son bulması için imza kampanyası düzenleyen ve imza kampanyası metninin bir bölümünde devletin katliam yaptığını dile getiren akademisyenlerin mandacı zihniyette oldukları ve vatana ihanet içerisinde buldukları Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan tarafından dile getirilmiştir. HDP'li milletvekillerinin dokunulmazlıklarının kaldırılması gündeme gelmiş ve mecliste yapılan milletvekili dokunulmazlıklarının kaldırılmasını içeren anayasa değişikliği teklifi 376 oyla kabul edilmiştir. HDP'li yöneticiler hakkında hazırlanan fezlekeler gündeme getirilmiş ve konu hukuk alanına taşınmıştır. HDP'li vekillerin mahkemeye ifade vermeye gitmemesinden ötürü, ifade alma süreci polis aracılığıyla gözaltına alınarak gerçekleşmiştir. Bu süreç neticesinde HDP'li vekiller tutuklanarak cezaevine gönderilmiştir. Kürt meselesi ve tarihsel süreçteki evrimi bu şekilde özetlenebilir.

Temel olarak söylemek gerekirse, Ak Parti'nin Kürt meselesine bakışı konjonktürel şartlarla birlikte tamamen değişiklik göstermektedir. Ak Parti'nin Kürt meselesi hakkında ortaya koyduğu politikaları milliyetçilik bağlamında değerlendirmek oldukça zordur ve farklılık içermektedir. Ak Parti Kürt meselesinin ilk dönemlerinde İslam temelli bir milli kimlik inşasını temel almıştır, fakat Kürt meselesini noktaladığı tarihten itibaren bu milli kimlik inşası tam tersi yönde seyir izlemiş Türk etnik kimliğini ön plana çıkartan ve klasik milliyetçiliği (Türk-İslam temelli) içeren uygulamalara geçilmiştir. Çözüm süreci sonrası ortaya çıkan yeni dönemde, Kürt meselesinin uygulanan politikalar neticesinde tamamlandığı ve Kürt vatandaşların haklarının iade edilmesi ile temin edildiği düşünülmüş, geriye ise sadece terör sorununun kaldığı dile getirilmiştir. Ak Partili yetkililer terör sorununun çözümünün ise müzakerede değil mücadelede olduğunu düşünmektedir. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan 'terörle mücadelenin sonsuza kadar devam edeceğini' dile getirmektedir.

5.3. Ak Parti'nin Milliyetçilik Anlayışında Toprak Unsuru Ve Coğrafya

Toprak unsuru, milliyetçiliğin temel unsurlarındandır ve milletin sınırlarının çizildiği yerdir. Modern devletler, sınırları belirli olan ve bu sınırlar dahilinde egemenlik yetkisini kullanan devletlerdir.

Ak Parti'nin milliyetçilik anlayışında toprak boyutu Türkiye devletinin sınırları içerisinde kalan toprakları kapsamaktadır. Ak Parti dış politikada Ahmet Davutoğlu ve ortaya koyduğu politikalar ile birlikte Türkiye'ye aktif bir konum biçmekte ve Türkiye'yi merkez ülke yapma hedefi gütmektedir. Bu politika çerçevesinde Osmanlı bakiyesi topraklardan etki alanı yaratmak amaçlı yararlanmaktadır. Amaç toprak sınırlarını genişletmek değil siyasal bir etki alanı oluşturarak Türkiye'yi merkeze taşımaktır.

Ak Parti'nin dış politikada uygulamaya koyduğu politikalar ve gösterdiği yönelimler neticesinde Neo-Osmanlılık yaptığı düşünülmüş ve partililerce kabul edilmemesine rağmen eleştiriler almıştır. Neo-Osmanlılığın temelinde Osmanlı'nın sınırları içerisinde bulunan topraklara karşı aktif bir politikayı öngören ve Osmanlı'yı yeniden diriltmeyi hedefleyen bir anlayış yatmaktadır. (Bölükbaşı, 2016) Ak Parti'nin dış politika anlayışına yönelik yapılan araştırmalarda partinin hakim dış politika anlayışının Neo-Osmanlılık olduğu bir çok düşünür tarafından ortaya konulmuştur, bu şekilde bir kanıya varılmasının temel sebeplerinden birisi de Ahmet Davutoğlu'nun eseri olan ve Türkiye'ye Osmanlı göndermesinde bulunarak aktif bir rol biçen 'Stratejik Derinlik' tir. Stratejik Derinlik, Türkiye'ye özellikle bölgesel meselelerde aktif bir rol biçmektedir. Neo- Osmanlılık politikasını irredentist (yayılmacı) politika şeklinde değerlendiren düşünürler de mevcuttur.

Ak Partili karar vericiler Neo-Osmanlılık fikrine karşıdır. Ve temelde yayılmacı bir politika gütmemektedirler. Recep Tayyip Erdoğan Neo-Osmanlılığa karşı bakışını şu şekilde açıklamaktadır: ""Bu romantik bir Neo- Osmanlılık değil. Bu, küresel düzenin yeni bir vizyonuna dayalı reel politika". (Milliyet, 17.01.2011) Buradan anlaşıldığı üzere Ak Parti Neo-Osmanlılık politikasını kabul etmemektedir.

Fakat Ak Parti'nin dış politika yönelimine genel olarak bakılacak olursa, Neo-Osmanlılık olarak adlandırılan dış politika yönelimine ait izlere söylem düzeyinde rastlanılabılır. Erdoğan bir konuşmasında Neo-Osmanlıcı, aktif bir politika şeklinde değerlendirilebilecek şu açıklamaları yapmıştır:

“Maalesef hem batı hem de güney sınırlarımızda Misak-ı Milli hedeflerimizi koruyamadık. Dönemin şartları itibarıyla bu durumu mazur görenler, göstermeye çalışanlar olabilir. Bu yaklaşımı bir yere kadar mazur görmek mümkündür. Asıl vahimi, zorunluluklardan kaynaklanan bu durumu esas olarak kabul edip kendimizi tamamen bu kabuğun içine hapsedme anlayışıdır. Biz işte bu anlayışı reddediyoruz. Türkiye'yi 1923'ten beri böyle bir kısır döngüye hapsedenlerin amacı coğrafyamızdaki bin yıllık varlığımızı, Selçuklu ve Osmanlı geçmişimizi bize unutturmaktır. Misak-ı Milli niye rahatsız ediyor? Misak-ı Milli'yi gündeme getiren gazi Mustafa Kemal! Neden rahatsız oluyorsunuz. Burada bir tarih yok mu? Burada bir milletin geçmişi yok mu? Onun için de bunu öğrenelim bilelim dün neydi bugün ne? Bunu birileri anlamak istemiyor! Ama anlayanlar var hamdolsun. Osmanlı öylesine büyük bir devletti ki, bu devin yıkılışı milletin üzerinde maddi ve manevi derin yaralar açtı. 1914 yılında, 2.5 milyon kilometrekare olan topraklarımız, 9 yıl sonra 780 bin metrekareye düştü. Kurtuluş Savaşı'na girerken hedef Misak-ı Milli'ye sahip çıkmaktı. Biz 780 bin metrekareye, 20 milyon metrekarelerden geldik. 2016 yılında 1923 psikolojisiyle hareket edemeyiz. Biz o tarihteki konumumuzu korumayı korumak üzerine kuramayız.” (Sabah, 19 Ekim 2016)

Erdoğan bir diğer konuşmasında toprak unsuruna yönelik şu açıklamaları yapmıştır:

“Tarihte bize ne yaptılar. 1920'de bize Sevr'i gösterdiler, 1923'te Lozan'a bizi razı ettiler. Birileri de Lozan'ı zafer diye yutturmaya çalıştı. İşte şu an Ege'yi görüyorsunuz değil mi? Bağırın sesinin duyulacağı adaları biz Lozan'da verdik. Zafer bu mu? Oralar bizimdi. Oralarda bizim camilerimiz mabetlerimiz var ama şu anda hala Ege'de kıta sahanlığı ne olacak, havada, denizde ne olacak bunları konuşuyoruz, hala bunun mücadelesini veriyoruz. Niye? İşte o anlaşmada masaya oturanlar sebebiyle. O masaya oturanlar o anlaşmanın hakkını vermediler veremedikleri için şimdi onun sıkıntısını biz yaşıyoruz. Şayet aynen bu darbeye de başarılı olsaydı Sevr'i dahi aratacak bir dayatmayla karşımıza çıkacaklardı.” (TRT Haber, 2016)

Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın söylemlerinden de anlaşıldığı üzere Ak Parti, Türkiye'ye dış politika bağlamında aktif bir konum biçmeye çalışmaktadır. Bu konum, söylem düzeyinden de anlaşıldığı gibi Türkiye'nin etki alanını genişletmeye yöneliktir. Ak Parti'nin milliyetçilik anlayışında toprak unsuru, Türkiye sınırlarını kapsamaktadır. Ak Partili liderler, tarihsel süreçte Türkiye topraklarına dahil olup şimdi başka devletlerin sınırları dahilinde olan topraklara gönderme yaparak, Türkiye'yi etki alanı geniş bir ülke konumuna ulaştırmayı hedeflemektedir.

Ak Parti'nin milliyetçilik tahayyülünün sacayaklarından bir diğerini ise “Büyük Türkiye” ideali oluşturmaktadır. Milliyetçilik ideolojisinde önemli bir yer tutan “tarihsel milli çıkar” Ak Parti özelinde “büyük Türkiye” hedefinde kendisine yer bulmaktadır. “Büyük Türkiye” hedefinin çıkış noktasını ise milletin şahlanmış dönemini temsil ettiği düşünülen, Osmanlı İmparatorluğu'nun siyasi gücüne yeniden erişmek hedefi oluşturmaktadır. (Saraçoğlu, 2013, 55) Büyük Türkiye ideali, Ak Parti'nin milliyetçilik anlayışında milletin çıkarını temsil etmekte ve ortak hedef olarak belirlenmektedir, bunun sonucunda milli çıkar ortaya çıkmaktadır. Büyük Türkiye'den kasıt coğrafi bir tanımlama değildir. Büyük Türkiye, Türkiye'yi dış politikada etki gücü yüksek bir ülke konumuna getirmek amaçlı kullanılmaktadır. Ak Parti'nin milliyetçilik tahayyülünde Osmanlı geçmişi ve tüm geçmiş sadece muhafazakar reflekslerle dönülen bir anılar deposu değil, aynı zamanda milliyetçi altın çağ mitosunun bulunabileceği asli mecradır.

Büyük Türkiye idealinin temellerinin atılmasında, Ahmet Davutoğlu ve ‘Stratejik Derinlik’ adlı eserinin büyük bir rolü vardır. Ak Parti'nin milliyetçilik anlayışı ‘Stratejik Derinlik’ e gönderme yapmadan değerlendirilirse eksik kalacaktır. Ahmet Davutoğlu, Ak Parti içerisinde danışmanlıktan, dışişleri bakanlığına, Başbakanlığa kadar önemli görevlerde bulunmuş ve parti politikalarının oluşumunda söz sahibi olmuştur. ‘Stratejik Derinlik’ adlı kitabı özellikle dış politika kararlarının temelini oluşturmuştur. Bu kitapta yer alan fikirler parti politikası haline gelmiş ve kendisine dış politika sahnesinde yer bulmuştur.

Dış politikayı oluşturan yaklaşımlar iç politik etkiye sahip olduğundan ve dış politika kararları içeride hükümetin ulusal kimlik tahayyülünü oluşturacağından ‘Stratejik Derinlik’ kitabını milliyetçilik bağlamında da değerlendirmek çok önemlidir. (Koyuncu, 2014, 251) ‘Stratejik Derinlik’ Türkiye'ye Soğuk Savaş sonrası dinamik

konjonktürde, uluslararası gücünü artıracak aktif bir dış politika öngörmektedir ve Osmanlı bakiyesi tarihsel miras göz önünde bulundurularak yeni yönelimlerle birlikte 'merkez ülke' olma yolunda önemli bir perspektif sunmaktadır. Stratejik derinliğin Ak Parti'nin milliyetçilik anlayışındaki yeri ve önemi 'Büyük Türkiye' ideali ile ortaya çıkan milli çıkar nosyonunu oluşturması ve Türkiye'nin dış politikasında uygulamada yer bulmasıdır.

Milli çıkar, milliyetçilik süreçleri için olmazsa olmazdır. Büyük Türkiye hedefinin ve milli çıkarın ana noktası, Türkiye'yi sınırları müdafaa dürtüsünde olan bir ülke konumundan çıkarıp, bölgesel etkinliğini küresel etkinliğe dönüştürmektir. (Saraçoğlu, 2013) Bölgesel etkinlik, bölge ülkeleri arasındaki ilişkilerde ülkenin söz sahibi olması ve üstün konuma getirilme arzusudur. Küresel etkinlikten kasıt ise, ülkenin dış politik anlamda güçlenmesi ve devletlerarası ilişkilerde sözü geçen ülke konumuna getirilmesidir. Türkiye, güçlü bir medeniyetin tarihsel uzantısı olarak değerlendirilmekte ve bu anlamda Osmanlı dönemlerine göndermelerde bulunmaktadır.

Ak Partinin medeniyet söylemini kullanarak, Osmanlı dönemlerine göndermelerde bulunması ve dış politika da bölgesel etkinlikten küresel etkinliğe doğru bir hedef gözetmesi, bütün Müslüman ülkeleri kapsayan geniş bir İslam devleti, ümmet hayaline dayanmamaktadır. Türkiye daha çok Ortadoğu'ya yönelik aktif bir politika hedeflemektedir ve bu hedefin amacı bölgesel etkinlikle birlikte, küresel güçler arasına katılabilme idealidir. Büyük Türkiye ile varılmak istenilen hedef Türkiye'yi kapsadığından milli boyutu ön plandadır. Büyük Türkiye ideali irredentist bir şekilde değerlendirilebilmektedir. Fakat Ak Partili karar vericiler Neo-Osmanlıcılığı reddetmektedir.

Davutoğlu partisinin grup toplantısında yaptığı açıklamada şu sözleri sarf etmiştir:

"Bizi koparmaya çalıştılar biz her şeye rağmen İstanbul ile Medine arasındaki inanç köprüsünü, kader köprüsünü, gönül köprüsünü korumaya devam edeceğiz. Yüreğimiz bir yarısı İstanbul'da, bir yarısı Medine'de, bir yarısı Kudüs'tedir. Ayaklarımızın biri Balkanlar'da, Kafkaslar'da dır. Ayağımızı bütün gönül coğrafyasında tam bir kararlılıkla sabit bir şekilde tutacağız. Bir doktor hanımefendi Suriyeli mültecilerle, çocuklarıyla, yetimleriyle ilgileniyor. Bize gönderdiği bir mektupta 7 yaşındaki çocuğa okula gidiyor musun diye

soruyor. O da yeni başladığını söylüyor. Büyüyünce ne olmak istiyorsun diye soruyor, Çocuk 'büyüyünce Türk olmak istiyorum' diyor. Onun kafasındaki Türk kudretli, şefkatli bir milletin adı. Onun kastettiği o tarihi mirasa çıkan bir milletin adı. Biz bir nesile böyle örnek olursak bilsinler ki, istikbal mutlaka bizimdir. İstikbal o Suriyeli çocuğun örnek aldığı bu milletindir. Biz her adımımızla işte bu aşkı, sevdayı, istikbali inşa etmek istiyoruz. Ürdün ziyaretimle o tarihi mirası bir kez daha tefekkür ederek oraya aşkla, enerjiyle gittim aşkla geri döndüm.” (Akşam, 29 Mart 2016)

Ahmet Davutoğlu'nun grup toplantısında yaptığı açıklamalar, Ak Parti'nin milliyetçilik tahayyülüne yönelik önemli çıktılar oluşturmaktadır. Konuşmada Osmanlı döneminden kalma tarihsel yükümlülük ifade edilmekte ve Osmanlı dönemine göndermede bulunmaktadır. Bu gönderme Ak Parti'nin medeniyet algısını ortaya koymakta ve içerideki uzantısı olarak da milliyetçilik anlayışını oluşturmaktadır. Medeniyet algısı aynı zamanda dini ve kültürel boyutta ortaya konulmakta, Türkiye'ye aktif bir konum biçerek, milliyetçiliğin önemli bir unsuru olan milli çıkar nosyonunu ortaya koymaktadır. Milli çıkar nosyonunu oluşturan düşünce ise Osmanlı bakiyesi topraklara karşı liderlik fikri ve bununla birlikte küresel bir güç olma arzusudur. Türk kimliğinin yüceltilmesi, Suriyeli bir çocuğa uzanan yardım eli ve tarihsel yükümlülüklerini yerine getiren bir ülke olma özelliği üzerinden yapılmaktadır. Türk kimliğinin yüceltilmesi, medeniyet söylemi ile milli kimliğin belirlenmesine örnektir. Davutoğlu, medeniyet söylemine dayanan açıklamasında Türk milletini ön plana çıkarmakta ve medeniyet söyleminin, milli kimliği belirleyici etkisini ortaya koymaktadır. Türk milletini ön plana çıkarması, medeniyet algısını evrenselci boyuttan arındırır ve milletin sınırlarını güçlü millet olarak çizer. Davutoğlu, Türkiye'ye tarihsel sorumlulukları olan bir ülke gözüyle bakmaktadır. Davutoğlu'na göre Türkiye, bu tarihsel sorumluluklarını yerine getirerek 'aktif politika' içerisinde olursa, ortaya konulan gelecek hedeflerine rahatlıkla ulaşacaktır.

Medeniyet söylemi, milliyetçilik anlayışı ile bağlantılı olarak kullanılmaktadır. Türkiye'nin merkez ülke, yani uluslararası alanda etkin güç olma iddiası medeniyetler söylemini “evrenselci” içeriğinden arındırarak “İslami muhafazakar milliyetçi” ideolojinin içerisindeki “güçlü millet” kurgusunun bir parçası haline getirir. (Saraçoğlu, 2013) Ahmet Davutoğlu'nun 'Stratejik Derinlik' adlı kitabı

Türkiye'nin dış politikasında uygulama alanı bulmuş ve politikalarına yön vermiştir. Kitap ve politikalar Türkiye'ye biçtiği uluslararası konum ve ortaya koyduğu düşünceler ile milliyetçilik manifestosu şeklinde algılanmaktadır.

5.4. Ak Parti'nin Milliyetçilik Anlayışında Hizmet Milliyetçiliği Söylemi

AK Parti karar vericilerin söylemleri itibariyle milliyetçilik anlayışını, pragmatist bir şekilde hizmet milliyetçiliği olarak da açıklamaktadır. AK Parti milliyetçiliğin temelini millete hizmet etmekte görmekte ve bu anlayışını 'hizmet milliyetçiliği' olarak tanımlamaktadır. Ak Parti Genel Başkanı ve Başbakan Recep Tayyip Erdoğan (RTE) bu anlayışı şu sözlerle dile getirmektedir: “Biz milliyetçiliği sloganlara sıkıştırılan değil, milliyetçiliği millete hizmetle özdeşleştiren bir partiyiz.” (akparti.org, 2013)

Hizmet milliyetçiliğinin kapsamı oldukça geniştir. Ama temel olarak fayda anlayışına dayanmaktadır. Bazen hizmetin içeriğini duble yollar bazen de inşa edilmiş yeni köprüler oluşturur.

Hizmet milliyetçiliği anlayışı, Türk sağının önemli bir çıkış noktasını oluşturur. Tüm sağ liderlerde hizmet milliyetçiliğine yönelik bir çok söyleme kolaylıkla rastlanabilir. Süleyman Demirel'in köprüler ile Turgut Özal'ın ise yaptığı yollar ile sıklıkla anılması bu hizmet milliyetçiliğinin dinamiklerini oluşturan söylemlere oldukça sık başvurmaları nedeniyledir. RTE, milletle buluşmanın en önemli yollarından birisinin millete hizmet etmek olduğunu düşünür. Millet ile bütünleştikten sonra Türkiye'nin tarihte olduğu gibi yeniden ayağa kalkacağını düşünmektedir. Merkez sağa ait bu anlayış popülist olarak değerlendirilip, fayda milliyetçiliği şeklinde tanımlanmaktadır. Bu görüşlerin kısmen haklılık payı mevcuttur, merkez sağ iktidarlar hizmet söylemini oldukça etkili kullanıp seçim yarışında avantajlı konuma geçmektedirler.

“İnşallah el ele vereceğiz, Türkiye'mizi çok daha güçlü bir noktaya inşallah ulaştıracağız. Birileri güçlü bir Türkiye olsun istemiyor. Çünkü biliyorlar ki güçlü Türkiye olursa tarih yeniden ayağa kalkacak.” (Türk, 2014, 308) Erdoğan hizmet

milliyetçiliği söylemi ile birlikte, milliyetçiliğin temel şartlarından olan ‘öteki’ oluşturma durumunu da milletin sınırları dışında kalanlar olarak rahatlıkla belirlemektedir.

Recep Tayyip Erdoğan Ak Parti’nin hizmetlerini aynı zamanda bir medeniyet atılımı olarak da görmektedir. Bu medeniyet atılımı diğer merkez sağ iktidarlarda da görüldüğü gibi inşaat, imar faaliyetlerine de dayanmaktadır. Ak Partili liderlere göre yapılan hizmetlerle birlikte milletin her bir ferдинin Batı’da mevcut olan koşullardan kısmen de olsa yararlandırılması amaçlanmaktadır.

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan Ak Parti’nin hizmet milliyetçiliği anlayışını Başbakan olduğu dönemde şu şekilde açıklamıştır:

“Biz slogan milliyetçisi değiliz” ifadesini kullanan Erdoğan, "Bizim için milliyetçilik, millet için hizmet üretmek, milletin itibarını yüceltmek, milletin ihtiyaçlarına cevap vermektir. Her sabah çocukları sıraya dizip, yağmurun, karın, soğuğun, sıcaklığın altında o çocuklara 1933'lerden kalma, geri kalmış ülkeleri çağrıştıran, soğuk savaş döneminin demir perde ülkelerini hatırlatan sloganlar attırmak milliyetçilik değildir. Milliyetçilik, o çocuklara okuyacakları okul inşa etmektir. Milliyetçilik o çocuklara insanca eğitim görecekları sınıflar inşa etmektir. Milliyetçilik o çocuklara en modern eğitim imkanlarını sunmaktır. En önemlisi de milliyetçilik, çocuklara slogan attırmak değil, onlara bir vizyon, bir ufuk sunmaktır. Onlara güçlü bir Türkiye emanet etmektir.“ (akparti.org.tr, 5 Ekim 2013)

Recep Tayyip Erdoğan’ın açıklamaları, Ak Parti’nin hizmet milliyetçiliği anlayışını ortaya koymakla birlikte Kemalist politikaların (Atatürk sonrası dönemde uygulanan politikalar) eleştirisini de içerisinde barındırmaktadır. Bu ifadeler ile Kemalist ulus inşa üretiminin sürekliliğini, yeniden üretimini sağlayan uygulamalar, günlük ritüeller Erdoğan tarafından eleştirilmekte ve geri kalmış ülke politikaları olarak görülmektedir. Erdoğan’a göre bu geri kalmış politikaların, slogan milliyetçiliği anlayışının yerine çocukların somut faydalanabileceği hizmetler yapılması gelecek planlaması açısından daha faydalı görülmektedir.

Recep Tayyip Erdoğan'ın hizmet milliyetçiliğine dair olan söylemlerinin sayısını artırmak oldukça mümkündür, bunlardan bir diğeri ise 2013 yılında parti grup toplantısında yaptığı şu açıklamalardır:

“Bugün bize o en ağır sıfatları, ithamları kullananlara bazı eserlerimizi, bazı hizmet ve yatırımlarımızı göstermek niyetindeyim. Milletim zaten bunları biliyor, görüyor, duyuyor. Ama milletimin; kimin milliyetçi, kimin vatansever, kimin ülkesi için gecesini gündüzüne katan kimse olduğunu özellikle görmesini arzu ediyorum”

“Kosova Dragaş'da yaşlı bir amca gözyaşları içinde TİKA heyetini karşılıyor ve şunu söylüyor: 'Hoş geldiniz, ama niye bu kadar geç geldiniz. 1912 yılından beri yüz yıldır sizi bekliyoruz.' Somali Cumhurbaşkanı diyor ki 'Siz gelmeden önce Somali'de hasta olanları Azrail'i bekliyordu, siz geldiniz şimdi hastalar doktor bekliyor. İşte büyük devlet şuuru bu.”

“Belh. Neresi orası? Mevlana'nın doğduğu yer, doğduğu evi bulduk, oraya gittik. Peki CHP, MHP bunu hiç duydular mı? Bunların öyle bir derdi var mı? Mevlana'nın doğduğu yer olan Belh'te babası Bahaeddin Veled'in ders verdiği medreseyi de bulduk, onu da restore etmeye başladık. Bitmedi. Filistin Nablus'ta Sultan Abdülhamit'in yaptırdığı saat kulesini restore ettik. Son hali bu. Ecdadımız nerelere gitmiş, neler yapmış? Laf ola beri gele yok, eser ola söz ola, işte bu. TİKA şimdi Zigetvar'da Kanuni Sultan Süleyman'ın iç organlarının gömüldüğü türbeyi buldu, aslına uygun olarak yeniden inşa ediyoruz.” (akparti. org. tr, 19 Kasım 2013)

Recep Tayyip Erdoğan'ın açıklamaları Ak Parti'nin milliyetçilik anlayışının hizmet yönünü ortaya koymakla birlikte içerisinde birçok milliyetçi retoriği de barındırmaktadır. Ana temasını hizmet, fayda milliyetçiliğinin oluşturduğu ifadeler tarihsel mirasa da gönderme yaparak, tarihsel süreçleri ve olayları yeniden üretmektedir. Bu milliyetçi ifadelerin içeriğini, Osmanlı döneminde sınırlarımız dahilinde olan ve 'gönül coğrafyası' olarak nitelenen şehirlere hizmet yapılması ve bunun söylem düzeyinde sunulması oluşturmaktadır. Gönül coğrafyası olarak çizilen sınırlar içerisinde bulunan insanların, Türkiye'nin gelişini uzun yıllardır beklediği ifade edilmekte ve Türkiye'ye bir anlamda tarihi süreçte olduğu gibi koruyucu ve büyük ülke rolü biçilmektedir.

5.5. Ak Parti'nin Milli Tarih Anlayışı ve Cumhuriyet Dönemi Tarih Anlayışı ile Farkları

Ak Parti Kemalist milliyetçilik anlayışının tarihsel yaklaşımını reddetmekte ve yeni bir tarih anlayışı ortaya koymaktadır. Bu tarih anlayışı Türkiye'nin tarihini Selçuklu devletini, Osmanlı devletini ve Cumhuriyet dönemini de barındıracak şekilde kapsayıcı olarak değerlendirmekte ve ağırlıklı olarak Osmanlı devletinin yükselişte olduğu dönemleri kapsamaktadır.

Milliyetçiliğin önemli bir aşamasını teşkil eden süreçlerden birisi de milli tarih anlayışının oluşturulmasıdır. Özellikle, yeni bir milli kimlik inşası söz konusu olduğunda, yeni bir tarih anlayışı oluşturmak kaçınılmaz olarak gerekli olmaktadır. Erken Cumhuriyet döneminde inşa edilen Türk milli kimliğinin oluşumunda, yeni tarih tezleri milli kimliği şekillendirmede önemli bir işlev görmüştür. Milli tarih oluşumu, milletin üyeleri için ortak bir geçmiş, ortak hafıza ve ortak bir gelecek inşası sunmaktadır. Milli tarih anlatısı oluşturulduktan sonra milli kimlik hem şekillendirilir hem de dönüşüme uğratılır. (Koyuncu, 2014, 79) Erken Cumhuriyetin tarih anlatısı, Osmanlı döneminden daha çok Osmanlı öncesi döneme atıfta bulunmaktadır. Kemalist tarih anlayışı medeniyet perspektifini değiştirmek ve Batı ile bütünleşmek iddiasındadır ve bu iddianın gerçekleşmesi için de Osmanlı ve İslami geçmişin tarih anlatısındaki yeri büyük oranda değişime uğratılmıştır.

Ak Parti'nin yeni tarih anlayışı ise, Osmanlı'nın yükselişte olduğu dönemlere gönderme yapan ve İslami referansların bulunduğu yeni bir tarih anlayışına dayanmaktadır. AK Partinin, milletin ortak Osmanlı-İslam tarihini ön plana çıkartması ve İslami referansları merkeze taşımaya yönelik kimliksel yaklaşımına bakacak olursak, genel milliyetçilik tipolojileri arasında kültürel milliyetçilik anlayışını yansıttığı ifade edilebilir. Ak Parti'nin kültürel milliyetçiliğinde Osmanlı ve İslam geçmişi ortak kültür olarak belirlenmekte ve bu düşüncüyü paylaşan insanlar milletin sınırları dahilinde yer alabilmektedirler. Nitekim, Parti karar vericilerinin, Türk milliyetçiliği içinde kültürel temelli bir milliyetçilik anlayışını içeren muhafazakar milliyetçiliğe eklenen çeşitli milliyetçilik tasavvurlarını söylem ve davranışlarında yansıtması da, genel milliyetçilik tipolojilerinden kültürel milliyetçiliğe benzerliği ortaya koymaktadır. (Bölükbaşı, 2016)

Ak Parti hakim milli kimliği inkar etmemekle birlikte hakim milli kimliği değişime ve donüşüme uğratmaktadır.

Ak Parti'nin tarih anlayışının dinamiklerini başlıklar halinde ortaya koymak gerekirse;

5.5.1. İstanbul'un Fethi Kutlamaları - Osmanlı'nın 'Şanlı' Dönemlerine Yapılan Gönderme

Ulusal anma ve kutlama törenleri, tarihin içeriği ve anlamı üzerinden yürütülen amansız mücadelenin ana noktaları olarak karşımıza çıkarlar ve devlet söz konusu mücadelede önemli bir noktada bulunmaktadır. Bu anlamda değerlendirilecek olursa Ak Parti, devleti yönetebilir, muktedir pozisyona gelmesinden dolayı bu programları düzenleyebilme yetkisine sahiptir, aynı zamanda milli tarih oluşturma sürecinde de söz sahibi olmuştur. (Koyuncu, 2014, 79)

İstanbul'un fethi kutlamaları, Refah Partisi'nin İstanbul Büyükşehir Belediye seçimlerini kazanması sonucu gündeme gelmiştir. Bu seçim sonuçları partililerce "İstanbul'un ikinci fethi" olarak değerlendirilmiştir. Bu ikinci fetih, öteki olarak konumlandırılan Kemalizm'e karşı kazanılmış bir zafer olarak görölmektedir. Bu değerlendirme ile birlikte, aynı zamanda Refah Partisi'nin Osmanlı'nın yükselme dönemlerinden birisini içeren, İstanbul'un fethi dönemlerine yaptığı gönderme ortaya konulmuştur.

İstanbul'un fethi kutlamalarının yapılmasının diğer nedenlerinden birisi ise Buke Koyuncu' ya göre tarihsel süreçte ortaya çıkan ve iki ayrı ulusal kimlik tahayyülünü oluşturan Ankara- İstanbul çekişmesidir. Bu çekişmenin temelinde hem İslami anlamda hem de Osmanlı geçmişinde önemli bir yer edinen İstanbul'un Cumhuriyet kurulurken öteki haline getirilmesi ve yeni oluşumun dışında bırakılması düşüncesi yatmaktadır. (Koyuncu, 2014, 80) Bir anlamda Ankara Cumhuriyetin başkentini ifade ederken, İstanbul'da Osmanlı'nın geçmişine yapılan göndermeleri ifade etmektedir. İstanbul'un fethi kutlamaları 1994 yılında oldukça kalabalık bir şekilde gerçekleştirilmiş, kutlamalar sırasında namaz arası verilmesi ve "yeniden fetih"

söyleminde bulunulması dönemin siyasal şartları itibariyle kutlamaların büyük tartışmalar yaratmasına neden olmuştur. (Koyuncu, 2014, 90)

Ak Parti döneminde gerçekleştirilen fetih kutlamaları 2003 yılından beri devam etmekte ve İstanbul Büyükşehir Belediyesi (İBB) tarafından organizasyonlar düzenlenmektedir. 2009 yılında açılan “Panorama 1453” müzesi İstanbul ve fetih söylemini bir ulusal anma mekanı haline getirmiş ve ziyaretçilere o ruhun yaşatılması amacı güdülmüştür. Erdoğan açılış konuşmasında bu olaya değinmiş ve şu açıklamayı yapmıştır: “Yavrularımız geleceğe o tarihin mehabetiyle bakacaklar ve “Ben neymişim” diyecekler. Biz aşağılık kompleksi içinde yetişen değil, tam aksine, öz güveniyle yetişen bir gençlik istiyoruz.” Erdoğan tarihimizdeki İstanbul’u canlandırıyoruz demektir ve bu İstanbul Saraybosna, Priştine, Gümilcine ve Üsküp’ü de kapsamaktadır. Bu söylemde Erdoğan Osmanlının yükselişte olduğu dönemlere gönderme yaparak Osmanlı geçmişini özgüven sağlaması açısından bir ulusal kimliğin hizmetine sunmaktadır. (Koyuncu, 2014, 100) Bu söylemde de Türkiye’ye aktif ülke konumu biçilmekte ve toprakların sınırları geniş tutularak Osmanlı döneminde mevcut olan topraklara gönderme yapılmaktadır. Mevcut sınırların ötesi, etki alanı olarak düşünülmekte, temelde yayılmacı bir düşünce mevcut bulunmamaktadır. Bunu partili yöneticilerin söylemleri itibariyle söyleyebiliriz.

Fetih kutlamaları kapsamında İBB Kültür A.Ş tarafından 550 eser kampanyası başlatılmıştır. 2003 yılında hizmete sunulan Miniatürk bu eserlerden birisidir. Miniatürk’ün önemi ise milli kimlik tahayyülünde önemli bir yer tutmasıdır. Cumhuriyet döneminden eserlerin bulunduğu görülebilmekle birlikte parkta bulunan eserlerin ağırlıklı olarak Osmanlı dönemine ait olduğu görülmektedir. Aynı zamanda tarihte Osmanlı sınırları içerisinde bulunan Kudüs, Kahire, Budapeşte vb. şehirlere ait eserler de sergilenerek Osmanlı – İslam – Türk medeniyetinin de sembolik sınırları ortaya konulmaktadır. Miniatürk parkı, Ak Parti’nin milli kimlik sınırlarını ve dinamiklerini göstermesi açısından oldukça önemli bir yer tutmaktadır. (Koyuncu, 2014, 94)

5.5.2. Tarihsel Süreçlerin Ve Zaferlerin Yorumlanması

Ak Parti temel olarak, Cumhuriyete ve Cumhuriyetin değerlerine karşı olmadığını ifade etmekle birlikte Türkiye'nin ve Türk devletinin Cumhuriyet dönemiyle birlikte var olduğu algısına karşıdır. Bu algının karşısına kendi tezini, tarih anlayışını koymaktadır. Bu düşünce Türk milletini, devlet geleneğini uzun tarihsel süreçlerle değerlendirerek kökünü Selçuklu Devleti ve Osmanlı Devletine kadar götürmektedir. Türk milleti Selçuklunun, Osmanlının bir devamı şeklinde kadim bir millet olarak değerlendirilmektedir. Cumhuriyet ise bu kadim geleneğin devamı olan, varisi konumunda bulunan devletin son halidir. Kadim medeniyet algısı kökünü eskilerde bulur gerek Selçuklu gerekse de Osmanlıda kendisine referanslar oluşturmaktadır.

Recep Tayyip Erdoğan bir açıklamasında Cumhuriyet ve öncesini şu sözlerle açıklamaktadır;

“ Bu yıl 29 Ekim’de Cumhuriyetimizin 92. yıl dönümünü coşkuyla kutladık. Hamd olsun farklı kutladık, bundan sonra daha farklı kutladık. Ama bu yıl aynı zamanda Osmanlı Devleti’nin 716. kuruluş yıldönümüyü. Yine bu yıl Anadolu topraklarımızda ilk devletimiz olan Selçuklu Devleti’nin kuruluşunun 940. yıl dönümüyü. Bu devletlerin hepsi de birbirlerinin devamıdır, bu bir zincirdir. Cumhuriyeti savunurken Osmanlı’yı Selçuklu’yu bir kenara koyamayız, reddedemeyiz. Biz bir kabile devleti değiliz, biz asil ecdadın devamı olan bir milletiz.” (NTV, 10 Kasım 2015)

Erdoğan’ın sarf ettiği sözler, bir medeniyet tahayyülünü ve millet anlayışının sınırlarını ortaya koymaktadır. Ak Parti, medeniyet söylemine sıklıkla yer verse de çeşitli devletleri kapsayacak bir medeniyet oluşturma hedefinden söz edemeyiz. Medeniyet kavramı dış politika bağlamında, milli kimliğin sınırlarını çizmek dahilinde kullanılmaktadır. Ak Parti, tüm İslam ülkelerini ve çeşitli devletleri kapsayacak bir ümmet fikri olduğunu söylem düzeyinde ifade etmemektedir. Milleti oluşturma ve sınırlarını çizme hedefi ise Ak Partinin hedefleri dahilinde gösterilebilir. Erdoğan milletin sınırlarını geniş tutmakta, Cumhuriyet değerleri yok sayılmamakla birlikte kökleri eski dönemlere kadar götürülmektedir. Erdoğan ve

onun özelinde Ak Parti'nin tarih anlayışında Türk devletinin tarihi bir bütün olarak ele alınmak istenmektedir. Özellikle Osmanlı'nın yükseliş dönemlerinde kazandığı zaferler Ak Parti tarafından ele alınmakta ve Ak Parti nin tarih yorumunda önemli bir yer tutmaktadır. İstanbul'un fethinin bu manada önemli olduğuna değinmiştik. Selçuklu Devleti döneminde kazanılan zaferler de milleti inşa etmede, oluşturmada önemli göstergelerden birisidir. Bu zaferlerden en önemlisi 'Malazgirt Zaferi' dir. Ak Parti'nin tarih anlayışına göre; Malazgirt Zaferi ile birlikte Anadolu diye tabir ettiğimiz coğrafyanın kapıları Türklere açılmış ve binlerce yıl üzerinde yaşanan toprakların temeli bu zaferle birlikte atılmıştır. Malazgirt milletin ve milliyetçiliğin olmazsa olmaz şartlarından olan toprak unsurunu Türklere kazandırmış bu kazanımla birlikte Türk devletlerinin Anadolu coğrafyasından geniş bir alana yayılması mümkün olmuştur. Bu nedenlerden dolayı Ak Parti Malazgirt i tarih anlayışında önemli bir yere yerleştirmektedir.

Osmanlı'nın son dönemlerine yakın gerçekleşen 'Çanakkale Zaferi' Ak Parti'nin tarih anlayışında çok önemli bir yer tutmaktadır. Çanakkale Zaferi'nde bir çok etnik kimliğin tek bir çatı altında, Osmanlı- İslam çatısı altında mücadele etmesinden ötürü Çanakkale Zaferi birleştirici rol, bir çimento görevi görmüştür. Çanakkale Zaferinde ön plana çıkmış kimseler kahraman ilan edilmiş ve İslami referanslarda kendisine yer bulmuştur. Çanakkale Zaferi'nin askeri güçten ziyade milletin İslami gücü sayesinde kazanıldığı gündeme getirilmiştir. Erdoğan bir konuşmasında Çanakkale Zaferi'nin İslami boyutlarını ön plana çıkarmış ve zaferin önde gelen isimlerinden ve kaldırılması güç olan bir topu kaldırıp düşmana göndermesiyle savaşın seyrini değiştiren Seyit Onbaşı hakkında Mehmet Akif Ersoy'un dizeleriyle şu sözleri söylemiştir;

“İmandır, o cevher ki ilahi ne büyüktür. İmansız olan paslı yürek, sinede yüktür.”

“Seyit Onbaşı'yı Seyit Onbaşı yapan odur. O mermiyi ona kaldırma gücünü veren odur. Herhalde buna da laikliğe aykırıdır demezler.” (Koyuncu, 2014, 127)

Erdoğan, bu sözlerle Çanakkale zaferinin dönüm noktasını İslami temelli bir güç olarak görmektedir. Bu örneğin milliyetçilik bağlamındaki önemi ise milli kimliğin yapısını İslami referanslarla belirleme isteğidir. Erdoğan bu sözleriyle milliyetçilik ideolojisinin önemli unsurlarından olan tarih anlayışına yeni boyutlar katmakta ve kendi tarihini oluşturmak istemektedir.

Yalçın Akdoğan da Çanakkale ruhunun önemli olduğuna şu sözleri ile değinmektedir;

“Çanakkale ruhu bugün de yaşatmamız gereken bir ruhtur. Bütün farklılıkları bir arada yaşatabilmek, ortak bir hamur ile tutkal ile bir arada milletimizi tutabilmek için Çanakkale ruhu önemlidir.” (Haber Perspektif, 2016)

Ak Parti için, Osmanlı devletinin yükselişte olduğu dönemde kazandığı zaferler ve İslami kaynaklı görülen tarihsel zaferlerin gündeme getirilmesi önemli bir yer tutmaktadır. Bu zaferlerin gündeme getirilmesi tarihin yeniden yorumlanmasını sağlamakta ve tarihsel bakışın değiştirilebilmesini mümkün kılmaktadır. Bu zaferlerden birisi de unutulmuş zafer şeklinde sunulan ‘Kut-ul Amare Zaferi’ dir. Kut-ul Amare Zaferi 1.Dünya Savaşı sırasında Irak Cephesinde İngilizlerin Osmanlı askerlerine teslim olmasıyla sonuçlanmış bir zaferdir. Bu zaferin gündeme getirilmesinin önemi ise ‘öteki’ olarak görülen Kemalist milliyetçilik anlayışına karşı yeni tarihsel zaferler oluşturmaktır. Bu Kut-ul Amare nin zafer olup olmamasından daha da önemli olan nokta Kemalist milliyetçiliğin tarihteki zaferlerine karşı yeni zaferlerin ortaya konulması ve kutlamalar yapılmasıdır.

Recep Tayyip Erdoğan Kut-ul Amare Zaferini 100.yılında kutlamalarla anmış ve zaferin unutturulmaya çalışıldığını ifade eden açıklamalarda bulunmuştur.

Bu açıklamalar şu şekildedir;

“ Ders kitaplarındaki tarih anlayışında milletimizi, medeniyetimizi neredeyse 1919 yılından sonra başlatan bir tarih anlayışını kabul etmiyorum.” (Ensonhaber, 2016) Görüldüğü üzere Recep Tayyip Erdoğan tarih anlayışını Cumhuriyet döneminin öncesine, köklü bir geçmişe dayandırmaktadır. Cumhuriyet temelli, sadece Cumhuriyet sonrası gelişmeleri inceleyen ve aktaran bir tarih anlayışını temelli reddetmektedir.

“ Biz ne yapmışız, kendi tarihimizi gömmeye çalışmışız. Kut’ül Amare Zaferi bunun en çarpıcı örneğidir. Bizim okullarda okutulan ders kitaplarında Çanakkale Savaşı biraz işlenir. Ama bunun dışındaki olaylar görmezden gelinmiştir.” (Ensonhaber, 2016)

Recep Tayyip Erdoğan'ın bu sözlerinden de anlaşıldığı üzere Kut'ül Amare Zaferi yeni bir tarihsel zafer olarak, Kemalist milliyetçiliğin tarih anlayışının karşısına yerleştirilmektedir. Ak Parti Cumhuriyet öncesi tarihin de Türk milletinin tarihi olduğunu düşünmekte ve Türk milletinin tarihinin bütünlük içerisinde yorumlanması ve incelenmesi gerektiğini düşünmektedir. Bu düşünce yapısı da göstermektedir ki Ak Parti ortaya koyduğu tarih anlayışıyla birlikte temelde Kemalist tarih anlayışını eleştirmektedir. Tarih anlayışı, bazen Osmanlı'nın yükselişte olduğu dönemlere gönderme yaparken bazen de çöküş sürecinde bulunduğu dönemlerde tarihsel zaferler çıkarmaktadır. Bu da göstermektedir ki sınırları çizilmiş ve net olarak ortaya konulmuş bir tarih anlayışından bahsetmek mümkün değildir. Tarih anlayışı konjonktürel şartların getirdiği nispette değişiklik gösterebilmektedir.

5.6. Ak Parti'nin Milliyetçilik Anlayışında Semboller

5.6.1. Bayrak Romantizasyonu

Erdoğan'ın ve Ak Parti'nin milliyetçilik algısında bayrak romantizasyonu (AB ilgili yapılan toplantılarda Türk bayrağını yerden alması ya da seçimler için yapılan reklamlarda bayrağın kullanımı, bayrak şiirlerinin Erdoğan tarafından sık olarak okunması), Osmanlı tarihine ve Milli Mücadele dönemine yapılan atıflarla birlikte banal bir milliyetçilik, söylemsel anlamda dolaşıma sokulmaktadır. (Bölükbaşı, 2016)

Erdoğan Türk Sağ geleneğinin genelinde olduğu gibi söylemlerinde bayrak vurgusunu ön plana çıkarmakta ve bayrak romantizasyonuna başvurmaktadır.

“Bizi bölemeyecekler. Tek millet, tek bayrak, tek Vatan, tek devlet. Bizim olayımız bu. Biz bir olacağız, iri olacağız, diri olacağız, kardeş olacağız, hep birlikte Türkiye olacağız. Arif Nihat Asyalı ne diyor şiirinde, Ey mavi göklerin beyaz ve kırmızı süsü, Kız kardeşimin gelinliği, şehidimin son örtüsü, Işık ışık, dalga dalga bayrağım! Senin destanını okudum, senin destanını yazacağım. İşte bizim polisimiz ve askerimiz bu destanı yazıyor. Bu bölge ve Adana

operasyonlarda en fazla şehit veren bölgemiz. Şehitlerimize Allah'tan rahmet diliyorum. Milletimizin ve ailelerine başsağlığı diliyorum. Ülkemize ve milletimize yöneltilmiş son silahı bu topraklardan çıkarana kadar, milletine kin kusan son çene kapatılana kadar bu mücadele bitmeyecek. “ (Milliyet, 24 Nisan 2016)

Bir sembol olarak bayrak figürüne, Türk sağ geleneğinde sık olarak rastlanılır. Bayrak, klasik milliyetçi söylemleri de içerisinde barındıracak şekilde kullanılır. Erdoğan'ın bu söylemlerinde de bayrak önemli bir semboldür ve kutsallık içerecek düzeyde kullanılmıştır.

Recep Tayyip Erdoğan bir diğer konuşmasında bayrak unsurunu bir sembol olarak şu şekilde kullanmıştır:

"Bizim bir Rabia işaretimiz var. Bu Rabia'da neler var? Tek millet; 79 milyon biz tek milletiz. Türkü, Kürt'ü, Laz'ı, Çerkez'i, Gürcü'sü, Abaza'sı, Roman'ı, Boşnak'ı...79 milyon tek millet. İkincisi tek bayrak; Rengi şehidimizin kanı, hilal bağımsızlığımızın ifadesi, yıldız şehidimizin ta kendisi. Bu bayrağın dışında bayrak asla kabul etmeyiz ve bunun dışındakiler bizim nezdimizde paçavradır. Bunun da böyle bilinmesini istiyoruz. Kimse bizden farklı bir şey beklemesin." (Haberler.com, 20 Mayıs 2016)

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Millet ve milliyetçilik birbirini kapsayan ve tamamlayan iki süreçtir. Milliyetçilik ideolojisinin sınırları muğlaktır ve ortak kabul edilen bir milliyetçilik tanımlaması imkanlar dahilinde görülmemektedir. Milliyetçilik dünya üzerindeki topluluklarda farklı şekillerde ortaya çıkmıştır. Ancak milliyetçiliği kısa bir tanımla açıklamaya çalışacak olursak kişinin içerisinde bulunduğu topluluğa karşı ait hissetme ve topluluğun çıkarlarını ön plana alma durumu olarak tanımlanabilir. Millet ise ortak geçmişi paylaşan ve ortak geleceği paylaşma arzusu içerisinde bulunan topluluk olarak tanımlanabilir. Millet oluşumunu sağlayan unsurlar şu şekildedir; dil, toprak parçası ve sınırlar, ortak tarih ve din.

Türkiye’de milliyetçilik denilince akla hakim milliyetçilik konumunda bulunan Kemalist milliyetçilik anlayışı gelmektedir. Kemalist milliyetçilik anlayışı Türk kimliğinin millet yapısında ön planda olduğu ulus devlet temelli bir milliyetçilik anlayışıdır. Kemalist milliyetçilik anlayışı ve ulus devlet projesi; daha çok modern uygarlık seviyesini yakalama hedefine yönelik ortaya konulan bir programlar bütünüdür. Kemalist milliyetçilik anlayışı hakim milliyetçilik durumunda olduğundan diğer milliyetçi fikirler görmezden gelinebilmektedir. Ak Parti’nin milliyetçilik anlayışı Kemalist milliyetçilikten farklıdır ve milliyetçilik anlayışı görmezden gelinmektedir. Kemalist milliyetçilik Türkiye’de hakim milliyetçiliği oluşturması bakımından önemlidir ve Ak Parti’nin milliyetçiliği ile arasında bulunan farklılıkları göstermesi bakımından incelenmesi gerekmektedir.

Mevcut çalışmada incelenen ve çalışmanın ana amacını oluşturan konu ise Ak Parti’nin milliyetçilik anlayışıdır. Ak Parti ideolojik tasarımını muhafazakar demokrat olarak belirlemekte ve parti programlarında kendi ideolojisini milliyetçi olarak tanımlamamaktadır. Ancak parti karar vericilerinin söylemlerinde ve politikalarında milliyetçiliğe dair izler görünmektedir. Ak Parti’nin milliyetçilik anlayışı Merkez Sağ siyasal anlayışı ve Milli Görüş Hareketi’ne dair izler taşımaktadır. Merkez Sağ ile olan bu benzerliğe ‘muhafazakar milliyetçilik’, ‘hizmet milliyetçiliği’, ‘milli iradenin yüceltimi’ vb. dinamikler örnek olarak verilebilir. Milli

görüş geleneğinden de birçok izler görmek mümkündür. Ak Parti milliyetçilik anlayışında milli görüş anlayışından İslami izler barındırmaktadır. Fakat Ak Parti milli görüşün aksine İslami hedefleri olmadığını ifade etmektedir. Ak Parti İslami referanslarını muhafazakar demokrat kimliği çerçevesinde sunmakta ve İslami düşüncelerini gizleyerek seküler tarzda merkeze taşımaktadır. Ak Parti İslami bir kimlik tahayyülüne sahiptir ve bunu karar vericilerin söylemleri ve politikaları itibariyle hayata geçirmeye çalışmaktadır. Ancak Ak Parti İslami referanslarını çoğu kez milliyetçi söylemlerle ifade etmekte ve böylece İslami referanslarını sekülerleştirerek merkeze taşımaktadır. Bu merkeze taşıma neticesinde de milli kimliğin yapısı oluşturulmaktadır. Konumuz dahilinde Ak Parti'nin dini temelli bir milliyetçilik anlayışının bulunduğu iddia edilmektedir. Bu milliyetçilik anlayışı İslami muhafazakar milliyetçilik olarak da ifade edilebilir. Din ve milliyetçilik iç içe geçmiş iki süreçtir. Din milli kimliğin yapısını belirleyen temel unsurlardandır. Ak Parti dini düşüncelerini zaman zaman milliyetçilik eli ile ve muhafazakar demokrat kimliği çerçevesinde sekülerleştirerek uygulama alanı bulmasını sağlamaktadır. Ak Parti'nin milliyetçilik tasavvuruna bakılacak olursa Kemalist Milliyetçilik anlayışından farklı olarak Türk etnisiteli bir ulus fikri yerine daha çok Osmanlı'nın görkemli dönemlerine gönderimde bulunan ve İslami yönünün Türklük yönünden daha ön planda olduğu bir milli kimlik inşa etme sürecinden bahsedilebilir. Ak Parti etnik milliyetçilik anlayışına karşı olduğunu ifade etmektedir. Türklük eşit kimlikler arasında birincil konumdadır ancak son zamanlarda Ak Parti'nin milliyetçilik anlayışında Türklük boyutu da daha belirgin bir hale gelmiştir. Bunu liderlerin söylemleri düzeyinde rahatlıkla görebiliriz. Ak Parti'nin milliyetçiliği, aynı zamanda modern anlamda milliyetçilik anlayışını oluşturan unsurları da içerisinde barındırmaktadır. Örnek olarak; bir milli kimlik inşası, ortak tarih anlayışı kurmak ve ortak tarihsel milli çıkar anlayışını ortaya koymak verilebilir. Ak Parti milliyetçilik anlayışının tarihsel boyutunu Kemalist milliyetçilikten farklı olarak oluşturmuştur. Ak Parti'nin yeni tarih anlayışı, Osmanlı'nın yükselişte olduğu dönemlere gönderme yapan ve İslami referansların bulunduğu yeni bir tarih anlayışına dayanmaktadır. Ak Parti tarih anlayışını kapsayıcı olarak nitelendirmekte ve Selçuklu, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemi bütüncül bir tarzda yorumlanmaktadır.

Ak Parti'nin milliyetçilik anlayışında Osmanlı dönemine gönderme yapılması ve Osmanlı'nın sadece yükselişte olduğu dönemlerinin ön plana çıkartılmasının

arkasında yatan neden milliyetçiliğin temel ilkelerinden olan milli çıkar nosyonudur. Ak Parti'nin milliyetçilik tahayyülünde Osmanlı geçmişi Büyük Türkiye idealinin uygulama alanı bulmasında karşımıza çıkmaktadır. Büyük Türkiye ideali, Ak Parti'nin milliyetçilik anlayışında milletin çıkarını temsil etmekte ve ortak hedef olarak belirlenmektedir, bunun sonucunda milli çıkar ortaya çıkmaktadır. Büyük Türkiye'den kasıt coğrafi bir tanımlama değildir. Büyük Türkiye, Türkiye'yi dış politikada etki gücü yüksek bir ülke konumuna getirmek amaçlı kullanılmaktadır. Ak Parti'nin milliyetçilik anlayışı dış politikada meydana gelen konjonktürel gelişmelerle birlikte değişime uğramaktadır. Dış politika iç politikayı belirlemekte ve iç politik gelişmelerle birlikte milliyetçilik anlayışı da yeni boyutlar kazanmaktadır. Ahmet Davutoğlu'nun '*Stratejik Derinlik*' adlı eseri Büyük Türkiye idealinin oluşmasında ve Türkiye'nin dış politikasına yön vermesi bağlamında önemli bir yer tutmaktadır. *Stratejik Derinlik* dış politikada Türkiye'ye aktif bir konum biçmektedir ve bu nedenle Ak Parti'nin Neo-Osmanlıcı, yayılmacı olarak yorumlanmasına neden olmuştur. Ancak Ak Partili karar vericiler Neo-Osmanlıcılığı reddetmektedir. Türkiye'ye dış politikada medeniyet söylemi ile birlikte aktif bir konum biçilmektedir. Ak Partili karar vericiler dış politikada medeniyet kavramını söylemsel düzeyde kullanmakta ve bu medeniyet söylemi ile birlikte milliyetçilik anlayışının sınırları belirlenmektedir. Medeniyet söylemi ile Osmanlı bakiyesi topraklar üzerinde etki oluşturmak ve bunun sonucunda da Türkiye'yi merkez ülke yapmak amaçlanmaktadır. Medeniyet söylemi Türkiye'yi merkeze taşıması, güçlü bir konum biçmesi nedeniyle milliyetçi bir içeriğe sahiptir.

Ak Parti'nin milliyetçilik anlayışını Türk milliyetçiliği tipolojileri arasında bir yere oturtmak zor görünmektedir. Ak Parti milliyetçilik anlayışında Merkez Sağ geleneğinden ve Milli Görüş Hareketinden de izler barındırmaktadır. Merkez Sağın fayda milliyetçiliği Ak Partili liderlerin söylemlerinde sıklıkla yer almaktadır. Yine Milli Görüşe ait İslami söylemler Ak Partide milli kimliğin yapısını dönüştürmeye devam etmektedir. Bu anlamda Ak Parti'nin milliyetçiliğini anlamlandırabilmek için Merkez Sağ düşüncesi ve Milli Görüş Hareketinin incelenmesi önem arz etmektedir. Ak Partili liderlerin söylemleri, ortaya koydukları kimlik inşa edici politikalar ve Ak Parti'nin milliyetçiliği hakkında ortaya konulan eserler çerçevesinde Ak Parti'nin milliyetçilik anlayışı; kültürel milliyetçilik anlayışını oluşturan milliyetçi-muhafazakarlık çerçevesinde İslami muhafazakar milliyetçilik olarak

değerlendirilebilir. Ancak son zamanlarda Ak Parti'nin milliyetçilik anlayışında İslami boyutla birlikte Türklük boyutu da ön plana çıkmakta ve milliyetçilik anlayışı dönüşüm geçirmektedir. Bu dönüşümü özellikle liderlerin söylemleri düzeyinde görmek mümkündür. Türkçü şairlerden şiirlerin okunması ve söylem düzeyinde ortaya konulan klasik milliyetçi ifadeler bu duruma örnek olarak verilebilir. Ak Parti'nin milliyetçilik anlayışının yaşadığı dönüşüm ve Türklük boyutunun ön planda olduğu milliyetçilik anlayışına yönelik bir kaymanın ortaya çıkması yeni araştırmaların yapılmasını mümkün kılmaktadır.

Bu çalışma Ak Parti'nin milliyetçilik anlayışını ve unsurlarını incelese de çalışmada Ak Partinin milliyetçilik anlayışı tüm yönleriyle incelenmemiştir. Mevcut çalışma Ak Parti'nin milliyetçilik anlayışına genel bir bakış açısı sunmaktadır. Bu çalışmadan sonra ortaya konulacak eserlerde özellikle Ak Parti'nin milliyetçilik anlayışı dış politika bağlamında incelenebilir ve dış politikada meydana gelen gelişmelerin iç politikaya yansımaları olarak Ak Parti'nin milliyetçilik anlayışı incelenebilir. Dış politikada meydana gelen konjonktürel gelişmeler iç politikada milli kimliğin yapısının şekillenmesinde önemli bir faktördür. Ak Parti'nin milliyetçilik anlayışı dış politikada meydana gelen değişimler göz önüne alınmadan değerlendirilirse eksik kalacaktır. Bu manada dış politika ve dış politikada meydana gelen olayların, Ak Parti'nin milliyetçilik anlayışı ile olan ilişkisinin araştırılması Ak Parti'nin milliyetçilik anlayışının eksik yönlerini giderecektir. Aynı zamanda Merkez Sağ geleneği, Milli Görüş Hareketi ve Türkiye'de mevcut diğer milliyetçilik tipolojileri detaylı bir şekilde incelenerek Ak Parti'nin milliyetçilik anlayışının sınırları ve hangi milliyetçilik tipolojisine ait olduğu tam olarak ortaya konulabilir.

KAYNAKLAR:

Kitaplar:

Akgün, Çalış. (2009). Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Milliyetçilik Cilt 4. İletişim Yayınları. s. 584-588

Anderson. B. (2014). Hayali Cemaatler, Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması. İstanbul: Metis, s. 20-51

Bayraktar. Ö. Güneş Dil Teorisi: “Batı” ve “Türk” Arasındaki Sınırı İdare Etmek. Journal of Global Studies Special Issue.

Bora. T. (2014) Türk Sağının Üç Hali(Milliyetçilik, Muhafazakârlık, İslamcılık). İstanbul: Birikim Yayınları, s.98-115

Bozdoğan. S.- Kasaba. R (2014) Türkiye’de Modernleşme Ve Ulusal Kimlik. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, s.65

Belge. M. Mustafa Kemal ve Kemalizm, Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Kemalizm. Cilt 2, s.40

Bölükbaşı. Y. (2016) Dış Politika Yapım Sürecinde Milliyetçiliğin Rolü: Ak Parti Örneği. Doktora Tezi, s.14-181

Davutoğlu, A.(2002). Stratejik Derinlik: Türkiye’nin Uluslararası Konumu. 10. Baskı, İstanbul: Küre Yayınları, s. 23-93

Erbakan. N. (2014). Davam. Ankara. MGV Yayınları, s.168

Ersanlı. B. (Mart-Nisan 1998).İktidar ve Tarih. İstanbul: İletişim, s.67-140

Gellner. E. (2013). Uluslar Ve Ulusçuluk. İstanbul. Hil Yayın, s.82-100

Hobsbawm. E. J. (2014). Milletler ve Milliyetçilik. İstanbul: Ayrıntı, s.25-89

- Kahraman. B. (2007) Türk Sağı Ve AKP. İstanbul. Agora Kitaplığı, s. 10-151
- Karpat. H. K. (2006). Osmanlı'da Değişim, Modernleşme Ve Uluslaşma. Ankara: İmge Kitabevi, s.103-125
- Koçak. C. (2002). Kemalist Milliyetçiliğin Bulanık Suları. Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Milliyetçilik. İstanbul: İletişim Yayınları
- Koyuncu. B. (2014). "Benim Milletim..." Ak Parti İktidarı, Din Ve Ulusal Kimlik. İstanbul. İletişim Yayınları, s. 79-251
- Örs. B. (2014). 19.Yüzyıldan 20.Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler. İstanbul. Bilgi Üniversitesi Yayınları, s.309-330
- Özkırımlı. U.(2013, Ocak). Milliyetçilik Kuramları Eleştirel Bir Bakış. İstanbul: Doğu- Batı, s. 12-217
- Sadoğlu. H. (2003). Türkiye'de Ulusçuluk ve Dil politikaları. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi, s.22-278
- Sarınay. Y. (2004). Türk Milliyetçiliğinin Tarihi Gelişimi ve Türk Ocakları. İstanbul: Ötüken, s.131
- Smith. A. (2014). Millî Kimlik. İstanbul: İletişim, s. 46-159
- Taşkın. Y. (2015). Anti- Komünizmden Küreselleşme Karşıtlığına Milliyetçi Muhafazakar Entelijansıya. İstanbul. İletişim Yayınları, s. 57
- Türk. B. (2014). Muktedir: Türk Sağ Geleneği Ve Recep Tayyip Erdoğan. İstanbul. İletişim Yayınları, s. 28-308
- White. J. (2013). Müslüman Milliyetçiliği Ve Yeni Türkler. İstanbul. İletişim Yayınları, s. 24-89
- Yaşlı. F. (2014). AKP, Cemaat Ve Sünni Ulus: Yeni Türkiye Üzerine Tezler. İstanbul. Yordam Kitapevi
- Yavuz. H. (2010, Ocak). Ak Parti Toplumsal Değişimin Yeni Aktörleri. İstanbul: Kitap Yayınevi, s. 59-62

Yavuz. H. (2011). Erbakan'dan Erdoğan'a Laiklik, Demokrasi, Kürt Sorunu Ve İslam. İstanbul: Kitap Yayınevi, s.57-206

Yeğen. M. (2009). Türk Milliyetçiliği Ve Kürt Sorunu. Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Milliyetçilik Cilt 4. İletişim Yayınları. s. 883

Yıldız. A. (2010). Ne Mutlu Türküm Diyebilene. İstanbul:2010, s.67-179

Makaleler:

Akalın. Ş. (2004, Eylül). Bal-tam Türklük bilgisi. Prizren. 1.sayı

Atabay. M. (2009). Anadoluculuk. Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Milliyetçilik, Cilt 4, s.515-541

Ayvazoğlu. B. (2009). Tanrıdağ'dan Hira Dağı'na Uzun İnce Yollar. Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Milliyetçilik, Cilt 4, s.541-584

Bora. T.- Canefe. N. (2009). Türkiye'de Popülist Milliyetçilik. Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Milliyetçilik, Cilt 4, s.635-663

Bölükbaşı. Y. (2011). Cumhuriyetin Ötekisi Olarak Geleneksel Milliyetçilik ve Türk Ocaklarının Kapatılması. Akademik Bakış. 26.sayı, s.4

Coşar. S. (2009). Milliyetçi Liberalizmden Liberal Milliyetçiliğe. Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Milliyetçilik, Cilt 4, s.718-763

Demir. G. (2011). Türk Tarih Tezi ile Türk Dil Tezinin Kavşağında Güneş-Dil Teorisi. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, s.388-389

Elçin. A. (2016). Postkolonyal Bir "Dava" Olarak "Yeni Türkiye" nin Yeni Ulusu. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, s. 1-32

Georgeon. F. (2009) . Türk Milliyetçiliği Üzerine Düşünceler: Suyu Arayan Adam'ı Yeniden Okurken. Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Milliyetçilik, Cilt 4, s. 23-37

İnsel. A. (2009). Milliyetçilik Ve Kalkınmacılık. Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce, Cilt 4, s. 763-777

Kılıç-Özer. A.U. Ulusçuluk Literatürü ve Türkiye’de Ulus Kimlik İnşası, s.20-44

Koçak. C. (2009) . Kemalist Milliyetçiliğin Bulanık Suları. Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Milliyetçilik, Cilt 4, s. 37-53

Nalçaoğlu. H. (2009) Vatan: Toprakların Altı, Üstü ve Ötesi. Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Milliyetçilik, Cilt 4, s. 293-309

Saraçoğlu. C. (Nisan 2013) Akp, Milliyetçilik Ve Dış Politika: Bir Milliyetçilik Doktrini Olarak Stratejik Derinlik. Alternatif Politika Dergisi. Cilt:5. Sayı:1, s. 52-55

Soysal. G. A. (2009) Rusya Kökenli Aydınların Cumhuriyet Dönemi Türk Milliyetçiliğinin İnşasına Katkıları. Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Milliyetçilik, Cilt 4, s. 483-515

Öğün. S. (Mart-Nisan 1998). Türk Milliyetçiliğinde Hâkim Millet Kodunun Dönüşümü. Türkiye Günlüğü Dergisi, s.33

Tongul. N. (2004). Türk Harf İnkılâbı. Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, s.111-115

İnternet Siteleri:

“Slogan attırmak milliyetçilik değildir.” Ak Parti Resmi Sitesi, 05.10.2013

<http://www.akparti.org.tr/site/haberler/slogan-attirmak-milliyetcilik-degildir/52877#1>

“Devlet içinde devleti kabul etmeyiz.” Ak Parti Resmi Sitesi, 17.02.2014

<http://www.akparti.org.tr/site/haberler/devlet-icinde-devleti-kabul-etmeyiz/59605#1>

Güriz. H. (2014). Milliyetçiliğe Kuramsal Bir Yaklaşım.

<https://halukguriz.wordpress.com/2014/04/14/milliyetcilige-kuramsal-bir-yaklasim/>

Şenay. G. (2015). Kürt Sorununda 12 Yılın Karnesi. Aljazeera Türk, <http://www.aljazeera.com.tr/al-jazeera-ozel/kurt-sorununda-12-yilin-karnesi> indirildi.

“Ufkumuz Müslüman milliyetçiliğimi?”, Sabah, 09.05.2014

<http://www.sabah.com.tr/yazarlar/duran/2014/09/05/ufkumuz-musluman-milliyetçiliği-mi>

“Milliyetçiliği millete hizmetle özdeşleştiriyoruz” Ak Parti Resmi Sitesi, 26.02.2013

<https://www.akparti.org.tr/site/haberler/milliyetçiliği-millete-hizmetle-ozdeslestiriyoruz/38870#1>

“Asımın neslini ayağa kaldırmanın mücadelesini veriyoruz”, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Resmi Sitesi, 26.12.2015

<http://www.tccb.gov.tr/haberler/410/37428/asimin-neslini-ayaga-kaldirmanın-mucadelesini-veriyoruz.html>

“Üstad Necip Fazıl’ın Erdoğan’dan İsteddiği Şiir”, Yenişafak, 24.09.2013

<http://www.yenisafak.com/politika/ustad-necip-fazilin-erdogandan-istedigi-siir-568261>

“Dindar Gençlik Yetiştireceğiz”, Hürriyet, 02.02.2012

http://www.hurriyet.com.tr/dindar-genclik-yetistirecegiz-19825231_2012

“Erdoğan Kut-ul Amare Zaferi Kutlamalarında Konuşuyor”, Ensonhaber Sitesi, 29.04.2016

<http://www.ensonhaber.com/erdogan-kutul-amare-zaferi-kutlamalarında-konusuyor-2016-04-29.html>

“Cumhuriyeti Savunurken Osmanlıyı Reddedemeyiz” , NTV, 10.11.2015

<http://www.ntv.com.tr/türkiye/erdogan-cumhuriyeti-savunurken-osmanlıyı-reddedemeyiz,-rSMGCSSgkOGcuJkbpSNAA>

“Cumhurbaşkanı Erdoğan Necip Fazıl Ödül Töreninde Konuştu”, Sabah, 25.12.2015

<http://www.sabah.com.tr/gundem/2015/12/25/cumhurbaskani-erdogan-necip-fazil-odul-toreninde-konustu>

“Kanları Laboratuvar Testinden Geçirilmeli”, NTV, 05.06.2016

<http://www.ntv.com.tr/turkiye/cumhurbaskani-erdogan-kanlari-laboratuvar-testinden-gecirilmeli,Wq3UOzax4UWlrhKwywEA7Q>

“Birileri Lozan’ı Zafer Diye Yutturmaya alıştı”, TRT Haber, 29.09.2016

<http://www.trthaber.com/haber/gundem/birileri-lozani-zafer-diye-yutturmaya-calisti-274207.html>

“Davutoğlu’nu Duygulandıran Sözler”, Akşam, 29.03.2016

<http://www.aksam.com.tr/siyaset/davutoglunu-duygulandiran-sozler/haber-502405>

ÖZGEÇMİŞ:

Eyüp Osmanoğlu, 1991 yılında İstanbul Üsküdar'da doğmuştur. İlk, orta ve lise eğitimini İstanbul Maltepe'de tamamlamıştır. Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Siyaset Bilimi Ve Kamu Yönetimi bölümünden 2014 yılında mezun olmuştur. 2014 yılında başladığı Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi Ve Uluslararası İlişkiler Tezli Yüksek Lisans bölümünde eğitim hayatına devam etmektedir.

